

T.C

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**16. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE MÜHİMME DEFTERLERİNE
GÖRE KÜTAHYA SANCAĞI**

Hazırlayan

Ayşe ÇİNKİLİÇ

Tarih Ana Bilim Dalı

Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Prof. Dr. Alpaslan DEMİR

TOKAT – 2019

16. Yüzyılın Son Çeyreğinde Mühimme Defterlerine Göre Kütahya Sancağı

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 06 / 02 / 2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof.Dr. Ali AÇIKEL

Üye : Prof.Dr. Alpaslan DEMİR

Üye : Doç.Dr. Ahmet YÜKSEL

Üye :

Üye :

İmzası

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 21...../07...../2019 tarih ve 08-13 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: **Prof.Dr.Mustafa ÇOLAK**
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım klavuzuna göre, Prof. Dr. Alpaslan Demir danışmanlığında hazırlamış olduğum “16. Yüzyılın Son Çeyreğinde Mühimme Defterlerine Göre Kütahya” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu , aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../.../

Ayşe Çinkılıç

İmza

Bu tezi anneme ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Bu tezin yazılmasında bana sabrı ile danışmanlık eden saygıdeğer hocam Prof. Dr. Alpaslan Demir'e, ilgi ve alakasından dolayı Seda Aldemir'e ve tüm yardımsever insanlara teşekkür ederim.

ÖZET

XVI. yüzyılın son çeyreğinde Divan-ı Hümayun'dan Kütahya sancağına gönderilen Mühimme hükümleri Osmanlı tarihi için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu kaynakların içerisinde 28. defterden başlanarak 72. deftere kadar yapılan çalışmada, Kütahya ile ilgili 45 defterde 310 adet hüküm tespit edilmiştir. Özeti yapılan bu hükümlere bakarak Osmanlı Devleti'nde 1575-1600 yılları arasında siyasi ve iktisadi açıdan ne gibi değişimler olduğu, kurumlardaki çözümler ve en önemlisi de yükselme döneminin ihtişamından çıkıp duraklama dönemine doğru yol alındığı görülecektir.

Kütahya, Anadolu Beylerbeyliğinin merkezi olması hasebiyle buraya gönderilen hükümler, çoğu kez devletin genelini ilgilendirir nitelikte olmuştur. Bu hükümlerin ışığında tımar sistemindeki bozulmalar, uzun yıllar süren savaşlar ve akabinde isyanlarla birlikte devletin geçirdiği bunalım ve halkın yaşadığı huzursuzluk gözler önüne serilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Mühimme Defterleri, 1575-1600 Divan-ı Hümayun

ABSTRACT

“Mühimme Provisions”, which were sent to Kütahya Sanjak Beylik by the Imperial in the last quarter of the 16th century constitute an important source for the Ottoman History. 310 provisions were detected in the study of the 45 books related to Kütahya among the sources from the 28th book to the 72nd book. Considering the summarized provisions what changes took place from the political and economic point of view and disintegrations in the institutions will become apparent and most importantly it will be seen that magnificent rise period of The Ottoman Empire ended and it turned towards the pause period between 1575-1600.

As Kütahya was the center of Anatolian Governors, the provisions sent there interested the state in general. Corruptions in manorial system, many years of wars and subsequently state depressions accompanied by the revolts and unrest among people become apparent in the light of these provisions.

Key Words: Kütahya Ammunition Books, 1575-1600 Imperial Council

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Bilimsel Etik Sayfası.....	i
İthaf.....	ii
Teşekkür.....	iii
Özet.....	iv
Abstract.....	v
İçindekiler.....	vi
Tablolar Listesi.....	ix
Kısaltmalar.....	x
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1:KÜTAHYANIN FİZİKİ BEŞERİ COĞRAFYASI VE TARİHÇESİ...2	2
1.1. Kütahya'nın Fiziki ve Beşeri Coğrafyası.....	2
1.2.1 Kütahya'nın Tarihçesi.....	3
1.2.2. Türklerden Önce Kütahya.....	3
1.2.3. Germiyanogulları Dönemi Kütahya.....	5
1.2.4. Osmanlı Dönemi Kütahya.....	6
BÖLÜM İKİ: DİVAN-I HÜMAYUN VE MÜHİMME DEFTERLERİ.....8	8
2.1. Divan-ı Hümayun'un Tarihi Gelişimi.....	8
2.2. Mühimme Defterleri.....	9
2.3. Çalışmamız Kapsamındaki Mühimme Defterleri.....	11
BÖLÜM ÜÇ: SİYASİ OLAYLAR VE MÜHİMME DEFTERLERİNİN İNCELENMESİ İLE ORTAYA ÇIKAN KONULAR.....17	17
3.1. Yükselme Döneminin Olayları.....	17
3.2. III. Murat Dönemi ve Çözülme.....	22
3.3. III. Mehmet Döneminin Siyasi Olayları.....	47

3.4. Eşkıyalık.....	49
3.5. Bazı Adli Vakalar	61
3.6. Din ve Düşünce Hayatı.....	66
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	70
KAYNAKLAR.....	78
EKLER.....	83
ÖZGEÇMİŞ.....	177

TABLolar VE EKLER LİSTESİ

Tablo No	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Tespit Edilen Hükümlerin Defterlere Göre Sayı Dağılışı.....	13
Tablo 2: Defterlerin Konularına Göre Dağılımı.....	15
EKLER LİSTESİ	
Ek: 1	82

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen Tez
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
bk	: Bakınız
Çev	: Çeviren
C	: Cilt
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
drl	: Derleyen
H	: Hicri
Haz	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
M	: Miladi
MEBİA	: Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
s	: Sayfa
S	: Sayı
TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TSA	: Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
Vb	: Ve bazı
Vd	: Ve Diğerleri

GİRİŞ

Kütahya, ilk çağlardan beri coğrafi yapısı ve konumu itibariyle insanlar için cazip bir yerleşke olmuştur. Tarihi bir yapıtaşısı olan şehir, aynı zamanda Evliya Çelebi'nin dediği gibi pınarları ve hoş havası ile sakinlerine nefes aldirmiştir. Bu şehre Osmanlı tarihi açısından baktığımızda ise şehrin siyasi çehresinde değişmeler olduğunu görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in saltanatında Anadolu Beylerbeyliğinin merkezine getirilen şehir, bir dönem şehzade sancağı olmakla birlikte birçok büyük devlet adamının da beylerbeylik görevi yaptığı bir konuma erişmiştir.

Söz konusu tezin kapsadığı dönemde, Kütahya sancağına gönderilen belgelerin Osmanlı tarihi açısından mühim bir kaynak oluşturduğu aşikârdır. 16. yüzyılın son çeyreğine doğru devletin genel siyasetinde çözümler yaşanmış ve bu çözümler devleti duraklamaya doğru sürüklemiştir.

Kütahya sancağına gönderilen 28'den başlanarak 72'ye kadar olan defterlerin tarih aralığı 1576-1593 yılları arasını göstermektedir. Bu yıllar arasında taranan 45 defter içerisinde 310 adet hükmün özetlenmesi ile duraklama ile ilgili yaşanan gerçekler tez içerisinde belgelenmiştir. Bu yıllar arasında tahtta olan III. Murat, deveran içindeki devletin sorunları arasında bocalamış ve yönetimde bazı aksaklıklar yaşanmıştır. Giderek bozulan tımar sistemi etkisini yitirmeye başlamış ve uzun süren İran ve Avusturya savaşları ile devletin ekonomisi iyice zayıflamıştır. Devlet bu yorucu savaşlar ile uğraşırken içeride istenen asayiş sağlanamamıştır. Bu yaşanan olumsuzlukların örneklerine, XVI. yüzyılın son çeyreğinde Kütahya sancağına gönderilen mühimme hükümlerinde sıkça rastlanabilir. Bu açıdan çalışılan tez, Osmanlı'nın duraklamasıyla ilgili yapılacak herhangi bir çalışmada mühim bir kaynak olarak kullanılabilir.

Tarihi açıdan önem arz eden Kütahya ile ilgili başka tezler de mevcuttur. İlk olarak Yunus Emre Ciloşoğlu'nun "16. Yüzyıl Mühimme Defterlerinde Kütahya" adlı tezine bakılacak olunursa bu tez, 1ve 13 numaralı mühimme hükümlerinden faydalanarak oluşturulmuş 1554-1571 yıllarını kapsayan bir tezdır. Bu tezden çıkan sonuçlardan değerlendirme kısmında yararlanılmıştır. Yine "XVII. Yüzyılda Mühimme Defterlerine Göre Kütahya" adlı tez çalışması da sonuçları itibariyle önemli bilgiler veren bir tezdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜTAHYANIN FİZİKİ BEŞERİ COĞRAFYASI VE TARİHÇESİ

1.1. Kütahya'nın Fiziki ve Beşeri Coğrafyası

Kütahya, geniş bir ova kenarında yer alan Yellicedağı (Acem Dağı) eteklerinde kurulmuştur. Şehrin eski çekirdeği Hisar tepesiyle (1000 m.) Hıdırlık tepesi önünde olup bu iki tepe arasında akarak şehri güneyden kuzeye bölen bir dere ortasından geçip Porsuk'a dökülen Felend çayına uzanır. Kütahya, hisar kalıntılarının bulunduğu tepenin eteklerinden kuzeyindeki ovaya doğru yayılan bir yerleşim alanıdır.¹ Kütahya ovası, Ege bölgesinin İç Batı Anadolu bölümü içinde yer alır. Coğrafi özellikleri bakımından Ege, Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri arasında bir geçiş sahası olması açısından iklimsel olarak farklılıklar görülebilir. Karadeniz Bölgesi'nin nemli iklimi Marmara Bölgesi'ni tesir altına alarak bu etkisini İç Batı Anadolu'ya da yaymıştır. Bu nedenle Kütahya'da nemli iklimlerde yetişebilecek kayın fındık kestane ve Sarıçam ağaçlarına rastlanmaktadır.²

Beşeri coğrafya açısından Kütahya ve çevresi hayat tarzı itibariyle daha çok İç Anadolu Bölgesi'ne benzer. Bu yüzden geçimini tıpkı İç Anadolu'da olduğu gibi ziraat ve hayvancılığa dayandırır. Ancak ormanlarla çayır ve otlakların kapladıkları saha itibariyle Kütahya ve çevresi İç Anadolu Bölgesi'nden bitki örtüsü konusunda daha zengindir denilebilir. Bu bakımdan Marmara ve Ege Bölgelerine benzer özellikleri mevcuttur. Yine nüfus ve iskân coğrafyası bakımından da Kütahya, İç Anadolu'dan çok Ege ve Marmara Bölgeleri arasında kalır. Kütahya Ovası ve çevresinin Ege, Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri ile fiziki ve beşeri coğrafya şartları bakımından benzer şartları olsa da yine kendine özgü bir yerleşim arz eder.³ Şehrin yerleşimine bakıldığında alan olarak daha çok Hisar tepesinin ön taraflarına yerleştiği görülür. Burada daha çok eski binalar ve ticaret

¹ Mustafa Çetin Varlık, "Kütahya", *TDVİA*, C. 26, İstanbul, 2002, s. 580

² Yunus Emre Ciloşoğlu, *XVI. Yüzyıl Mühimme Defterlerinde Kütahya*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2011, s. 4-5

³ Süleyman Polat, *XVII. Yüzyılda Mühimme Defterlerine Göre Kütahya*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2005 s. 19

evlerine rastlanır. Seyrek ağaçlı bir ovanın kenarında kendisine anfi şekilli bir zemin hazırlayan dik yamaçlı tepelerin eteğinde yeni açılmış caddelerin haricinde dar ve kıvrımlı sokakları boyunca sık sık dizilmiş evleri arasında birden uzayan minareler ve kenarındaki hoş bahçeler, Kütahya'nın kendine has görüntüsünü ortaya koyar. Betonarme yeni yapılmış evlerin yanı sıra ahşap ve kerpiçten yapılmış kiremitlerle örülü evler de yaşam alanları hakkında önemli bilgiler vermektedir.⁴ Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde belirtildiği üzere antik dönemden beri kullanılan Kütahya'ya ait yetmiş burcu olan kale bugün harap durumdadır. Kalenin içinde günümüze ulaşabilen iki mescit ve iki çeşme vardır. Bunlardan Yukarı Kale'deki Hisar Camii 779 (1377) yılında Germiyanoglu Süleyman Şah tarafından yapılmıştır. Şehrin içindeki en büyük yapı ise Ulucami'dir (45 x 25m.), Bu cami XIV. yüzyılın sonlarına doğru inşa edilmiştir. Yine Selçuklular döneminde yapılan Balıklı Camii 634 (1237) de tarihi eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapıların dışında Kütahya'nın suiletini canlandıran başka camiler mescitler ve külliyeler de mevcuttur. Bunlardan bazıları harap olmakla beraber günümüze kadar ulaşarak Kütahya'nın mimari güzelliğini ve içinde saklı olan tarihi ortaya koyar.⁵ Seyahatleri ile ünlü olan Evliya Çelebi de bir Kütahyalı olarak memleketini övgü dolu sözlerle takdim eder. Kuzeye bakan evlerin güzel havası geniş yaylalar arasında tatlı suları ve bol miktarda bahçeleri olduğunu anlatır. Bu bahçelerde yetişen 24 çeşit armut, 7 çeşit iri kiraz ve üzümün yetiştiği, ancak üzümün cinsinin pek iyi olmadığı için beğenilmediğini söyler. Seramiği ile ünlü şehrin tabak, çanak, maşrapa, fincan ve kâselerine konusunda iddialı olduğunu vurgular. Ayrıca Kütahya'nın serin akan pınarları hakkında da bilgi vererek Kütahya'nın yerleşim kalitesini ortaya koymaktadır.⁶

1.2.1 Kütahya'nın Tarihçesi

1.2.2. *Türkler'den Önce Kütahya*

Kütahya'nın eski çağlara uzanan engin bir tarihi vardır. Çok eski bir efsaneye göre, dul bir kadının çanak, çömlek pazarına getirdiği testiler, vazolar, tabaklar çok sağlamış.

⁴Besim Darkol, "Kütahya", *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, s.1118

⁵Ebru Karakaya, "Kütahya", *TDVİA*, C. 26, İstanbul, 2002, s. 584

⁶Yavuz Erden, *Tanzimat Sonrası Kütahya Medreseleri (1839-1924)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2015, s. 8

Müşteriler kadının yolunu gözler, sattıkları değerli eşyaları almak için etek dolusu para dökerlermiş. Bir taraftan da kadının bu eşyaları nasıl yaptığını merak ediyorlarmış. Sonra Kütahya'dan alınan topraklarla yapıldığını öğrenmişler. O günden sonra şehrin adı Seramorum olmuş. Daha sonra Kotiaecion, Romalılar ve Bizanslılar zamanında Cotyaeum, Cotyaeium, Cotyaeum gibi değişik biçimleri de görülür.⁷

Kütahya Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden birisi olan şehir, sırasıyla Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Makedonya, Bitinya ve Bergama krallıklarının hâkimiyetinde bulunmuş sonra Roma İmparatorluğu ve onun ikiye ayrılmasıyla birlikte Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir. Şehrin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, ilin tarihi MÖ. VI. yüzyıla dayanmaktadır. İl toprakları içinde yerleşen en eski halk Frigler'dir. MÖ 1200 yıllarında, Anadolu'ya gelen Frigler, Hitit İmparatorluğunun topraklarına girdiler. MÖ. 676' da Kimmerler, Frigya kralı III. Midas'ı bozguna uğratarak Kütahya ve çevresine egemen oldular. Persler'i mağlup eden İskender ise Anadolu'yu hâkimiyeti altına almış ve tabi olarak bu tarihten sonra Kütahya el değiştirmiştir. (MÖ. 333) Büyük İskender'in genç yaşta ölmesi üzerine imparatorluk parçalanmış ve Kütahya İskender'in kumandanlarından Antigonos'un eline geçmiştir. MÖ. 278 yılında Bitinya Krallığı Kütahya'yı topraklarına katmış ve daha sonra Bergama Krallığını ele geçirmiştir. M.Ö 62 yılında Sezar'ın damadı Pompoeus Kütahya'yı Roma İmparatorluğu topraklarına katmıştır. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca Kütahya Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir. Roma'da Hristiyanlığın resmen kabul edilmesinin ardından piskoposluk merkezi oldu. Bizans döneminde ise Kütahya'nın önemi çok arttı. Bizanslılar kale inşasına elverişli buldukları sarp tepeye burçlar ile tahkim edilmiş iki kat sur içinde bir şato yaptılar. Bu şato Germiyanoğulları ve Osmanlılar döneminde yapılan Kütahya Kalesi'nin esasını teşkil etmiştir.⁸

⁷Anonim "Kütahya", Ana Britannica, C. 20, s. 134; *Kütahya Adının Kökeni ve Tarihi*, <https://docplayer.biz.tr/13296327-Kütahya-adinin-kokeni-ve-tarihi.htm/>, s. 1, (09.10.2018)

⁸ Daha geniş bilgi için bk. Tayyip Gökbilgin, "Kütahya", *İslam Ansiklopedisi*, C.6, MEB Basımevi, İstanbul 1997, s. 1119-1126

1.2.3. Germiyanogulları Dönemi Kütahya

1071'de kazanılan Malazgirt zaferi, Türkler için yepyeni bir kapanın açılışı demektir. Bu tarihten sonra Anadolu'yu Türkleştirme ve İslamlaştırma süreci başlamıştır. Bu süreci takiben Anadolu'da ilk olarak ortaya çıkan Danişmendli, Artuklu, Saltuklu ve Mengücekliler gibi beyliklerin yanı sıra, Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından 1075'te Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuştur. 1176 Miryokefalon savaşı ile Anadolu'daki Türk hakimiyeti pekiştirilmiştir. II. Kılıçarslan'ın 1192 yılında ölümünü müteakiben başa geçen, Gıyaseddin Keyhusrev (1192-1196 ve 1205-1211), Rükneddin Süleyman Şah (1196-11204) ve İzzettin Keykavus (1211-1220) zamanlarında Türkiye Selçuklu Devleti'nin büyümesi ve gelişmesi devam etmiştir. Devlet Alaaddin Keykubat (1220-1237) döneminde en parlak dönemini yaşamış olsa da onun genç yaşta ölümü ve üstüne gelen Moğol istilaları ile yıkılma sürecine girmiştir. 1240 yılında meydana gelen Baba İshak İsyanı devletin zayıfladığını iyice ortaya koymuştur. 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra devlet artık belini doğrultamamıştır. Bu tarihten sonra Anadolu'da bambaşka bir süreç başlamıştır. Siyasi istikrarsızlıklar tırmanırken vukû bulan 1277 yılındaki Cimri olayında yaptıkları hizmet ve gösterdikleri başarıdan dolayı, Kütahya ve civarı Germiyanogulları'na, ikta olarak verilmiştir. Germiyanoglu Yakup Bey, muhtemelen Germiyanogulları Beyliği'nin kurucusu ve ilk hükümdarı Yakup bin Alişir'dir. 1300'lü yıllarda bağımsızlığını ilan ettiği anlaşılan I. Yakup Bey'in sahip olduğu topraklara Yakup ili adı verilmektedir. I. Yakup Bey idaresindeki Germiyan Beyliği, Karamanoğulları'ndan sonra Anadolu'da kurulan en güçlü beylik olmuş ve Batı Anadolu'da kurulan beylikler üzerinde de nüfuz sahibi olmuştur. I. Yakup Bey devrinde, Germiyanlıların Osmanlılarla da münasebetler rekabet içinde geçmiştir. I. Yakup Bey devri, Germiyanlıların en güçlü zamanıdır. I. Yakup Bey'in vefatından sonra, Germiyanogulları Beyliği'nin başına oğlu Mehmet Bey geçmiştir⁹. Mehmet Bey'den sonra, yerine büyük oğlu Süleyman Şah Germiyanlıların başına geçmiştir. Bu tarihte sınırlarını genişletmeye çalışan Karamanoğullarından ve giderek büyüyen Osmanlılar'dan çekinen Süleyman Şah, beyliğinin muhafazası için kızı Devlet Hatunu, Osmanlı hükümdarı I. Murat'ın oğlu Şehzade Bayezid'la evlendirmiş ve çeyiz olarak da Kütahya, Simav, Emet ve Tavşanlı'yı Osmanlılara vererek Kula kasabasına

⁹ Mustafa Koç, *Germiyanogulları Beyliğinde İlmî ve Kültürel Hayat*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007 s. 6-26

çekilmiştir. 1387 tarihinde Süleyman Şah'ın vefatıyla Uşak ve Şuhut taraflarında valilik yapan oğlu Yakup Çelebi Germiyanlıların başına geçti. Yakup Bey, Beyliğin emirlik yapmış iki Yakup'dan sonuncusu olduğundan II. Yakup diye tanınır. Yakup Bey, babasının vefatından sonra 1390 tarihine kadar sükûn içerisinde hüküm sürmüştür. Bu hükümdar kız kardeşinin çeyizi olarak Osmanlılar'a geçen yerleri I. Murad'ın Kosova Savaşı'nda şehit düşmesini fırsat bilerek geri almak istemiştir. Yerine geçen Yıldırım Beyazıt Rumeli'deki karışıklıkları yoluna koyarak Sırplarla anlaşmış ve Anadolu'ya geçerek Saruhan, Aydın, Menteşe Beyliklerinin topraklarını zaptetmiştir. Sıranın kendisine gelmesinden korkan Yakup Çelebi Yıldırım Bayezid'ı hediyeler ile karşılamış ise de, Yakup Çelebi, vezirleri ve subaşı Hisar Bey'i yakalayıp Rumeli'de İpsala Kalesi'ne hapsedmiştir. Böylece bütün Germiyan Beyliği Osmanlılar eline geçmiştir. Yakup Bey Daha sonra hapisten kaçarak Timur'un yanına gitmiş ve memleketini geri almak için yardım istemiştir. 1402'de vuku bulan Ankara Savaşı'nda Osmanlıların mağlubiyetini Anadolu'da fırsat bilen Yakup Bey, 1309'dan 1402 yılına kadar geçen 12 yıllık bir aradan sonra Ankara Savaşı'nı müteakiben diğer Anadolu Beyleri gibi yeniden beyliğin başına geçmiştir. Yakup Bey, II. Murad'ın saltanatı eline almasından sonra, kendisinin erkek evlâdı olmadığı için memleketini kız kardeşinin torunu olan II. Murad'a vasiyet etmiştir.

1.2.4. Osmanlı Dönemi Kütahya

Yakup Bey 832'de (1429) vefat edince Kütahya bir Osmanlı sancağı haline getirilip buraya Timurtaş Paşazade Umur Bey'in oğlu Osman Çelebi tayin edildi. 836-841 (1433-1438) yılları arasında II. Murad'ın büyük şehzadesi Alaeddin Bey sancak beyi olarak Kütahya'da bulundu. 855'te (1451) Anadolu beylerbeyiliğinin merkezi olan Kütahya İshak Paşa'ya verildi.¹⁰

1451'de Fatih Sultan Mehmed Karaman seferini bitirdikten sonra Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa'yı Menteşe üzerine göndermiş ve Menteşeoğlu İlyas Bey'in ölümünden sonra İshak Paşa Kütahya'ya gelmiştir. Kütahya bu esnada Anadolu

¹⁰ Mustafa Çetin Varlık, a.g.m., s. 580

Beylerbeyliğinin merkezi olmuştur. Bundan sonra eyalet merkezini Ankara'dan Kütahya'ya taşınmıştır.

Kütahya, Anadolu'da yapılan savaşlarda hem bir toplantı yeri hem de bir yol kavşağı olmuştur. Mekke emiri tarafından elçilikle gönderilen Kudbeddin Mekki İstanbul'a giderken 1558'de Kütahya'da Şehzade Beyazıt ile görüşmüştür. Yine 1565'te İstanbul'a gelen Fransız elçisini Şehzade Selim Kütahya'da ağırlamıştır. ¹¹

Kütahya merkezi bir konumda olmakla birlikte tehlike arz eden durumlarla da karşılaşmıştır. 917 (1511) yılında çıkan Şahkulu isyanı ile Kütahya zamanlar yaşamıştır. İsyân sırasında Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'yı şehir önlerinde yenilgiye uğratan Şahkulu, Kütahya Kalesi'ni kuşatarak kale dışındaki evleri yakıp yıkmıştır. Ancak amacına ulaşamayınca Bursa'ya doğru çekilmiştir. Kütahya en büyük tehlikeyi Deli Hasan İsyânı sırasında yaşamıştır. Deli Hasan önce Ankara'yı kuşatarak 80 000 altın kuruş haraç alıp Kütahya'yı yağmaladıktan sonra Afyon Karahisar tarafına geçmiştir.¹² Bunun ardından 1070'te (1660), Abaza Hasan isyanına katılan eski Kütahya beylerbeyi Can Mirza Paşa 4000 adamıyla gelip şehri kuşattı ancak başaramadı ve geri çekildi. III. Selim devrinde (1789-1807) Fransızlar ile yapılan savaşlarda Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Kütahya'ya bir süre hakim oldu ise de daha sonra Kütahya Anlaşması ile (1833) buradan çekildi.¹³ 1833'te muhassıllık teşkilatı kurulan Kütahya bir sancak olarak kabul edildi. 1835'ten itibaren Kütahya, Afyonkarahisar ile birlikte mülki ve askeri yönetimi ferik rütbesine sahip bir makama getirildi. 1839'da Eskişehir'in de dâhil olduğu bu üç sancak, feriklik Kütahya'da kalmak kaydıyla birleştirildi. Kütahya'nın bağımsız bir sancak haline getirildiği. XX. yüzyılın başlarında Kütahya sancağı, merkez kazası ile Eskişehir, Gediz, Simav ve Uşak kazalarından oluşmaktaydı.¹⁴

¹¹ Mustafa Çetin Varlık, a.g.m., s. 580

¹² Yunus Emre Ciloşoğlu, a.g.t., s. 25-32

¹³ Mustafa Çetin Varlık, a.g.m., 581

¹⁴ Yavuz Erden, a.g.t., s. 5-6

İKİNCİ BÖLÜM

DİVAN-I HÜMÂYUN VE MÜHİMME DEFTERLERİ

2. 1. Divân-ı Hümâyunun Tarihi Gelişimi

Divan-ı Hümâyun bizzat padişahın başkanlığında birinci derecede devlet işlerini görüşmek üzere toplanan dîvâna verilen isimdir. Osmanlı dîvânı; Selçuklu, İlhanlı ve diğer Türk devletleri örnek alınarak meydana getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde ilk divan Orhan Bey döneminde oluşturulmuştur. Bu divan Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar her gün toplanırdı. XVI. yüzyıldan itibaren ise dîvân toplantıları haftada dört güne inmiş, bunun iki günü de arz günü olarak kabul edilmiştir. Dîvân toplantıları XVII. asır ortalarında haftada ikiye, XVIII. yüzyıl başlarında III. Ahmet zamanında bire indirilmiş, hatta daha sonra bir ara kaldırılmış ise de yeniden tertip edilerek önce haftada bir salı günleri, bir müddet sonra da altı haftada bir toplanması kararlaştırılmıştır. Bunun yerine devlet işlerinin çoğu veziriazam dîvânlarına bırakılmıştır.

Padişah nerede ise divan orada kurulurdu. Fatih'e kadar dîvâna hükümdarlar başkanlık etmiştir. Bundan sonra veziriazamlar dîvâna reislik yapmış ve Mühr-i hümâyun da kendisine verilmiştir. Dîvân toplantıları Kanuni zamanına kadar bugünkü Kubbealtı denilen binanın bulunduğu yerin arkasındaki Dîvânhane'de yapılmaktaydı. Kanuni devrinde veziriazam Damat İbrahim Paşa bugünkü binayı yaptırarak, dîvân toplantıları ondan sonra burada yapılmıştır. Dîvânda siyâsi, idarî, askerî, örfî, şer'î, adlî ve malî şikâyet ve davalar görüşülüp karara bağlanırdı. Dîvân; din, mezhep cinsiyet, meslek ve tabakaya bakılmaksızın herkese açıktı. Memleketin herhangi bir yerinde haksızlığa uğrayan, zulüm gören veya mahallî kadılarca haklarında yanlış hüküm verilmiş olanlar, valilerden, askerî sınıflardan şikâyeti bulunanlar, vakıf mensuplarının haksız muamelelerine uğrayanlar için dîvâna başvuruda bulunulurdu. Dîvânda idarî, örfî işler veziriazam, arazi işleri nişancı, şer'î ve hukukî işler kadiaskerler, malî işler de defterdarlar tarafından görülürdü. Dîvânda alınan kararlar ve görülen işler Mühimme, Ahkâm, Tahvil, Ruûs, Nâme ve Ahidnâme gibi defterlere kaydedilmekte olup padişahın veziriazamdaki mührüyle mühürlenmiş "Defterhâne" de muhafaza edilirdi. Dîvân toplantısı sabah namazından sonra başlar ve öğleye kadar devam ederdi. Divan toplantılarına veziriazam, vezirler, kadiaskerler,

defterdarlar ve nişancı aslî üye olarak katılırdı. Bunlardan başka reisülküttab, kapıcılar kethüdası, çavuşbaşı da dîvân toplantılarına katılırdı. Padişahın dîvân toplantılarını terk etmesinden sonra veziriazam dîvânın başkan olarak, Kasr-ı adl denilen hükümdarın toplantıları dinlediği pencerenin altında bir sedirde oturur, onun sağ tarafında rütbelerine göre kubbe vezirleri yer alırdı. Sol tarafında ise sırasıyla Rumeli ve Anadolu kadıaskerleri ve defterdarlar, sağ yanda da nişancı bulunurdu. Eğer beylerbeyiler İstanbul'da iseler dîvâna katılırlardı. Dîvân-ı Hümâyun'da yer alan kalemler reisülküttâb ve onun idaresinde bulunan beylikçiye bağlıydı.¹⁵ Bu kalemler: Beylikçi Kalemî (Divan Kalemî), Tahvil Kalemî ve Ruus kalemidir.¹⁶

2. 2. Mühimme Defterleri

Mühimme Defteri Divan-ı Hümâyun'da kararlaştırılan hususlar üzerine padişahın onayı alındıktan sonra düzenledikleri fermanların suretlerinin kaydedildiği defterlerdir.¹⁷ Hemm kökünden türeyen mühimme; “*ehemmiyet arz eden, düşündüren, düşündürücü ve lüzumlu anlamlarına gelmektedir.*”¹⁸ Deftere verilen bu ad XVII. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanmış olup daha önce “*miri ahkâm, sefer ahkâmı, ahkâm-ı beylik, cüz-i evvel-i ahkâm-ı mîrî, mîrî ahkâm cüzü*” isimleri kullanılmıştır. Devletin en üst kurulu olan Divan-ı Hümâyun 'da alınan kararlar bu defterlere kayıt edilmiştir. Bu divanda; askeri, adli, siyasi ve iktisadi iç ve dış ilişkiler görüşülüp kararlar alınmıştır. Buna göre devletin hangi konular ile ilgilendiği ve ne kararlar aldığı yönünde bize önemli bilgiler sunmaktadır. Defterlerin tam olarak hangi tarihlerde tutulmaya başlandığı belli olmamakla birlikte en eski tarihlisi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde E.12321 numara ile kayıt altına alınan defter 951/1544 yılı kayıtlarını ihtiva etmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki defterlerin en eski tarihlisi ise 1553/961 yılına denk gelmektedir. Defterler arasında birkaç eksik olsa da kronolojik bir sıra izlemektedir.¹⁹ 1553-1905 yılları arasını kapsayan toplamda 266 ciltlik bir seri bulunmaktadır. Ancak bu defter dizisinin 20. defteri

¹⁵Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK. Basımevi, Ankara, 1991, s. 8-20

¹⁶Mehmet Ali Ünal, “Medeniyeti ve Müessesleriyle Osmanlılar”, *Tarih El Kitabı Selçuklulardan Bu Güne (1300-1600)*, Ed. Ahmet Nezih Turan, Grafiker Yayınları, Ankara, 2006, s. 202-203

¹⁷Mübühat S. Kütükoğlu, “Mühimme Defteri”, *TDVİA*, İstanbul, 2006, C. 31, s. 520

¹⁸Ferit Develioğlu, “Mühimme”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 2010, s. 834

¹⁹ Mehmet Ali Ünal, “Mühimme”, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul, 2011, s. 497

bulunmadığı gibi, aslında 263 olan seriye sonradan 3 defter ilave edilerek sayı 266'ya çıkarılmıştır. Yine mühimme defterleri serisi içerisinde bulunması gerekirken ayrı bir tasnife tabi tutulan 17 adet mühimme zeyilleri bu sayıya dâhil değildir. Ayrıca 266 adet defter serisinin içerisinde bulunmasına karşın bazı defterler gerçek anlamda bir mühimme defteri özelliği göstermemektedir.²⁰

Bu çalışma esnasında inceleme fırsatı bulunan 56 numaralı defter de bunlardan biri olup ekserisi tımar tevcih hükümlerini ihtiva etmektedir. Klasik dönemden kalma defterlerin yazıları düzensiz ve hükümlerde başlık bulunmamaktadır. Zaman içerisinde defter düzeni tekâmül ederek 90 numaralı defter ile birlikte hükümlere başlık konulmaya ve hangi sadrazam ve reîsülküttab devrinde kaleme alındığına dair başlıklar görülmeye başlamıştır. Defter tamamlanmadan sadrazam veya reîsülküttabın değişmesi halinde ise yeniden bir başlık atılarak değişiklik belirtilmişti. Reîsülküttâblığın Hariciye Nâzırlığı'na dönüştürülmesinin ardından başlıklara Hariciye nazırının ismi yazılmaya başlanmıştır. Mühimmeler tutulduğu yere göre ikiye ayrılmış olup bunlar; sadrazamın serdar-ı ekrem sıfatı ile seferde bulunduğu sırada topladığı divanlarda aldığı kararları ihtiva eden “Ordu Mühimmesi” ve sadrazamın payitaht dışında olduğu zamanlarda payitahtta toplanan divanın aldığı kararları ihtiva eden “Rikâb Mühimmesi”dir. İdari ve adli hükümlerin aynı defterler içerisinde 1649/1056 yılına kadar tutulduğu görülürken bu tarihten itibaren “Şikâyet Defterleri” adı altında başka bir defter tutularak mühimme defterlerinin içeriği daraltılmıştır.

XVIII. yüzyıldan itibaren şikâyet defterleri de vilayet vilayet ayrılarak kayıt altına alınmıştır. Bu defterlere “ahkâm-ı şikâyet” adı verilmiştir. Devlet işlerini ilgilendiren yani divanın hükümet görevleri ile ilgili aldığı kararlar mühimme defterlerinde kalmıştır. 1699 yılında name-i hümayûn suretleri, 1707’de Mısır için yazılan fermanlar, 1747’de kalebend hükümleri, 1787’de gizli emirler, 1863’te mülki tevcihat için ayrı kayıtlar tutulmaya başlanarak mühimmelerin konu zenginlikleri biraz daha kısıtlanmıştır²¹. Defterlerdeki hükümlerin tarihlendirilmesi, ilk dönemlerde Arapça başlık şeklinde atılırken XVII yy. ortalarından itibaren başlık olarak tarih atma işlemi tamamen terk edilerek tarihler hükmün

²⁰Mübahat S. Kütükoğlu, “Mühimme Defteri”, s. 521

²¹Mehmet Ali Ünal, “Mühimme”, s. 497

altına gelecek şekilde verilmeye başlanmıştır. Yine erken dönem defterlerde rastlanan gün, ay, yıl olarak tarihlendirme sistemi XVII. yy. ortalarındaki değişiklik ile beraber ayın onar günlük devrelerini işaret eden “evâil, evâsıt ve evâhir” isimleri ile kayıt edilmiştir.²² XVIII. yüzyıldan sonra mühimmelerdeki hükümlerin sayısı azalmıştır. İlk defterlerin bazıları bir yıllık hüküm suretlerini ihtiva ederken 263. mühimmede 1286-1323 (1869-1905) yılları arasındaki otuz yıllık devre tek defterde toplanmıştır. Mühimme defterleri Osmanlı Devleti'nin yüksek idari ve adli organı olan divanda tutulduğundan özellikle XVI-XVIII. asırlar için daima birinci derecede kaynak olarak kullanılmış ve bu defterlere dayanan birçok araştırma yapılmıştır.²³

2. 3. Çalışma Kapsamındaki Mühimme Defterleri

1575-1600 yılları arasında Kütahya Sancağına gönderilen hükümlerin incelendiği bu çalışmada 28. defterden başlanılarak 72. deftere kadar olan hükümlerin özeti çıkarılmıştır. Hükümler konularına göre değerlendirilerek gerekli başlıklar altında kaynak olarak kullanılmıştır. Yapılan çalışmanın içindeki hükümlerin hemen hemen hepsi önemli birer kaynaktır. Ulak hükümleri ve tımar tevcihleri bir konu olarak addedilmese bile dönem içindeki varlıkları sebebiyle bir anlam içermektedir. Bunlara bakıldığında 37. defterin tamamını tımar tevcihi kapsamaktadır. Bunun yanı sıra 42, 45 ve 56 numaralı defterlerin ekserisini yine tımar tevcihi oluşturmaktadır. Ulak hükümleri kendi içinde değerli hükümlerdir ancak tez içinde belirtilecek hükümler değildir. Örneğin: 5 Recep 999 (29 Nisan 1591) tarihinde *Ulak'a gönderilen hükümde, Kütahya'ya varıp gelince, Paşa kapısında yazılmıştır.* Burada kim kime ne yazmış belli değil. Bu hükümlerden 30 tane olması da defterler içine gizemli bir hava katmıştır. 57. defterde Kütahya ile ilgili hükümler bulunmuş olsa da tarih aralığı 1715-1768 yıllarını kapsadığından değerlendirilmeye alınmamıştır. Bazı defterlerde ise Kütahya ile ilgili hiçbir hüküm yoktur. Bunlar: 39, 54, 66 ve 72 numaralı defterlerdir.

Defterde kullanılan yazı genellikle divanidir. Nadir olarak Divani Kırması veya Siyakat yazı şekillerinin kullanıldığı da görülür. Bu hattın okunması ilk başta karışık gelse

²²İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988, s. 81

²³Mübühat S. Kütükoğlu, “Mühimme Defteri”, s. 523

de belgeler zamanla kendini açar. Bazı belgelere yayılan mürekkep lekeleri ve guye yenikleri okumada zorluk çıkarmış olsa da genel manayı kaybetmeye yol açmamıştır.

Mühimme defterleri birçok çalışmaya kaynak olarak kullanılmakla birlikte Yüksek Lisans Tezi olarak da bir defterin transkripti üzerinde çalışılmıştır. Tez aralığını kapsayan 1575-1600 yılları arasında bu şekilde yapılan çalışmalardan belge okurken istifade edilmiştir.²⁴

Kütahya sancağı, Anadolu Beylerbeyliğinin merkezinde olması itibariyle buraya gönderilen hükümlerin birçoğu devletin genelini ilgilendirir nitelikte olmuştur. Böylece 16. yüzyılın son çeyreğinde Kütahyaile ilgili hükümlere bakarak akademik açıdan pek çok bilgiye ulaşılabilir. Defterlerin içinde Kütahya ile ilgili toplamda 310 adet hüküm bulunup bunların içinden kullanılmayanları yukarıda izah edilmiştir. Defterlere genel olarak bakıldığında tımar tevcihi, dönemin savaşları ve ordu, eşkıyalık, devlet adamlarının yaptığı suiistimler, tayin ve atama, vakıflar, adli konular, iktisadi konular ile din ve düşünce hakkında belgeler gönderilmiştir. Tüm bu konuların incelenmesiyle ortaya çıkan başlıklar teze kılavuzluk etmiştir.

²⁴ Gülay Kahveci, *29 Numaralı Mühimme Defteri (984/1576)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988; Şuayip İzgi, (986)1578 Tarihli *32 Numaralı Mühimme Defteri [s.201-400]*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006; Süleyman Nacak, *34 Numaralı Mühimme Defteri (H.986/M. 1578) Transkripti ve Değerlendirmesi (164-326 Sayfaları Arası)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2011; Sevilay Sakarya, *43 Numaralı Mühimme Defteri (H. 988/M.1580) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi [s.1-108]*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014; Meltem Karababa, *50 Numaralı Mühimme Defteri (991-993/1583-1585) Değerlendirme Transkripsiyon (s.1-80) Dizin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2004; Alime Çukuryurt, *50 Numaralı Mühimme Defteri (993/1585) Değerlendirme Transkripsiyon (s.84-166)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2005; Musa Günay, *55 Numaralı Mühimme Defteri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996; Oğuzhan Yüce, *59 Numaralı Mühimme Defterinin Özetli Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007; Serdar Kar *63 Numaralı Mühimme Defteri (955-996 / 1587-1588) Özet ve Transkripsiyon*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002; Mustafa Karaca *68 Numaralı Mühimme Defteri Tasnif Transkripsiyon* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1999

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Tespit Edilen Hükümlerin Defterlere Göre Sayı Dağılışı

Sıra No	Defter No	İhtiva Ettiği Tarih		Hüküm Sayısı
		Hicri	Miladi	
1	28	984	1576	5
2	29	984	1576	5
3	30	985	1577	9
4	31	985	1577	7
5	32	986-987	1579	10
6	33	985	1577	1
7	34	986	1578	2
8	35	986	1578	14
9	36	987	1579	9
10	37	987	1579	21
11	38	987	1579	3
12	39	Kütahya ile ilgili Hüküm Yok		
13	40	987	1579	5
14	41	987	1579	20
15	42	989	1581	24
16	43	988	1580	2
17	44	991-992	1583-1584	2
18	45	989	1581	30
19	46	989	1581	3
20	47	990	1582	2
21	48	990-991	1582-1583	2
22	49	991	1583	2
23	50	991-992	1583-1584	2
24	51	991	1583	1
25	52	991-992	1583-1584	20
26	53	992-993	1584-1585	14
27	54	Kütahya ile ilgili Hüküm Yok		
28	55	992-993	1584-1585	2
29	56	993	1585	17
30	57	1127-1181	1715-1767	10
31	58	993	1585	11
32	59	993	1585	4
33	60	993	1585	7
34	61	994	1586	3
35	62	995-996	1586-1587	10
36	63	995	1586	1
37	64	997	1588	1
38	65	997-998	1588-1589	3
39	66	Kütahya ile ilgili Hüküm Yok		
40	67	999-1000	1590-1591	8
41	68	999	1590	3
42	69	1000-1001	1591-1592	7
43	70	1000-1001	1591-1592	4
44	71	1001-1002	1592-1593	4
45	72	Kütahya ile ilgili Hüküm Yok		

16. yüzyılın son çeyreğinde Kütahya sancağına gönderilen hükümlere bakıldığında hükümlerin (984)1576 yılında başlayıp (1002)1593 yılında sona erdiği görülmektedir. Bu tarih aralığında gönderilen hükümlerin tamamı III. Murat dönemine rast gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında dönemin padişahının davranışları ve devlet için aldığı kararlar tezin en önemli kaynağını oluşturur.

Tabloda verilen tarih aralığında toplamda 310 adet hüküm gönderilmiştir. Defter sayısı 45 olup her defterin gönderilen yıllar arasındaki hükümlerin toplamları karşısında verilmiştir. 39, 54, 64 ve 72 numaralı defterlerde tek hüküm dahi yoktur. Gönderilen hükümlerde kronolojik sıraya dikkat edilmediği görülür. Özellikle 57. defterde tarih aralığının 1127-1181 (1715-1767) olması çalışılan tarihlere aykırı bir seyir izlendiğini göstermektedir. Yıllara göre hüküm sayısında da dalgalanmalar mevcuttur.

Tablo 2: Defterlerin Konularına Göre Dağılımı

Defter No	KONULARINA GÖRE				Toplam
	İDARİ	MALİ	ADLİ	ASKERİ	
28	2	1	-	2	5
29	4	-	1	-	5
30	5	-	4	-	9
31	5	-	2	-	7
32	-	1	-	9	10
33	1	-	-	-	1
34	-	1	1	-	2
35	1	3	3	7	14
36	2	1	2	4	9
37	10	9	-	2	21
38	-	-	-	3	3
39	Kütahya ile ilgili Hüküm Yok				
40	2	-	3	-	5
41	-	12	8	-	20
42	2	19	1	2	24
43	1	-	1	-	2
44	-	-	-	2	2
45	1	28	1	-	30
46	-	-	2	1	3
47	-	-	-	2	2
48	-	1	1	-	2
49	-	-	2	-	2
50	-	2	-	-	2
51	-	-	1	-	1
52	1	1	14	4	20
53	1	-	8	5	14
54	Kütahya ile ilgili Hüküm Yok				
55	-	1	1	-	2
56	1	16	-	-	17
57	9	-	1	-	10
58	1	4	5	1	11
59	-	-	-	4	4
60	-	1	1	5	7
61	-	-	1	2	3
62	-	-	3	7	10
63	-	-	-	1	1
64	-	-	1	-	1
65	-	3	-	-	3
66	Kütahya ile ilgili Hüküm Yok				
67	1	-	1	6	8
68	1	-	2	-	3
69	-	2	4	1	7
70	2	-	2	-	4
71	-	-	4	-	4
72	Kütahya ile ilgili Hüküm Yok				
TOPLAM	38	106	76	90	310

Tablo 2’de sol tarafta numaralanmış defterlerde yer alan hükümlerin konularına göre rakamsal dağılışı ve toplamları verilmiştir. Bu konular; idari, mali, adli ve askeri başlıklar adı altında toplanmıştır. İdari başlığın altında gönderilen hükümler genel olarak tayin, atama, Kütahya’da yaşanan çevresel sorunlar, sel baskınları köprülerin yıkılması vb. mevzular anlatılmakla beraber birkaç hükümde tarımsal verimin artırılması için gübrelemede kullanılan güherçile madeninin çıkarılmasında beldeye yapılan işçi alımlarından da bahsedilmiştir. Mali hükümlerde Osmanlı ekonomisinin bel kemiğini oluşturan vergi konusu, esnafın durumu, tımar tevcihi, iltizam ve koyun ihracatı ile ilgili hükümler gönderilmiştir. Adli hükümlere gelindiğinde devletin adaletini ve halkın huzurunu bozmada etken olan bazı hükümler karşımıza çıkar. Bu hükümler; devlet adamlarının yolsuzluğa başvurması, şahıslar arası anlaşmazlıklar, vakıflar içinde işlenen suçlar, dini meseleler ve en ağırını oluşturan eşkıyalık hakkında gönderilen hükümlerdir. Son olarak askeri başlık altında toplanan hükümlere bakıldığında, III. Murat döneminde, gerek İran gerek Avusturya ile yapılan savaşlar için asker toplanması ve savaş hazırlıklarının eksiksiz bir şekilde sürdürülmesi için gönderilen hükümler yer almaktadır. Ayrıca doğuda yapılan savaş fırsat bilen eşkıyaların Kütahya ve çevresine yayılmasının engellenmesi ve güvenlik önlemlerinin alınmasıyla ilgili hükümler de askeri başlık altında toplanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIYASİ OLAYLAR VE MÜHİMME DEFTERLERİNİN İNCELENMESİ İLE ORTAYA ÇIKAN KONULAR

3.1. Yükselme Dönemi Olayları

Tarihte bir olayın nedeni araştırılırken daha önce yaşanmış olaylara bakmakta fayda vardır. Bir olayın tek başına değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında 16. yüzyılın son çeyreğinde duraklama emarelerinin daha iyi anlaşılması için yükselme döneminin olayları izah edilmelidir. Zira tarihe bütüncül açıdan bakmak ve olaylar arasındaki zinciri göstermek gerekir.

Fatih Sultan Mehmet'ten başlanıp II. Selim'e kadar geçen sürede Osmanlı'nın değişen çehresinin bir devri kapatıp yeni bir devre sahne olacağı gerçeğiyle karşılaşılacaktır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle maddi ve manevi açıdan büyük kazançlar elde edilmiştir. Avrupa'da büyük bir üsten mahrum olan Haçlılar'ın maneviyatı bozulmuş, İslam dünyasında ise büyük bir sevinç yaşatmıştır. Bu fetih ile Karadeniz ve Akdeniz bağlantısının sağlanması ticari açıdan Osmanlı Devleti'ne büyük bir avantaj sağlamıştır. Bundan sonraki yapılacak fetihlerde ise deniz ve kara bağlantısı sağlandığından sınırlar daha kolay bir şekilde genişletilmiştir. Avrupa bu büyük güç karşısında önce bocalamış, sonra da kendine ticari açıdan yeni yollar bulmak için Coğrafi Keşiflere çıkmıştır. Avrupa'nın bu çerçevede baharat ticaretine ulaşma yönündeki mücadelesi, Osmanlı ve Memlûkleri birbirine yakınlaştırdı. Portekizlilere karşı Kızıldeniz'de yapılan savaşta Osmanlı askerleri Memlûk ordu ve donanmasında yer aldılar. Bu yardım Osmanlı Devleti açısından da önemli idi.²⁵

XV. yüzyılın ortalarında Safevi tarikatı, siyasallaşma sürecine girmiş ve Şah İsmail'in gayret ve çabalarıyla hem siyasi hem de ideolojik açıdan Osmanlı Devleti'nin rakibi konumuna gelmiştir. Osmanlılar tarafından ilhak edilen beyliklere ait topraklardaki Türkmenler, dini sebeplerin yanında idari, sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisiyle Şah

²⁵ Mehmet Öz, "Osmanlı Siyasi Tarihi", *Tarih El Kitabı Selçuklular'dan Bugüne (1300-1600)*, Ed. A. Nezihi Turan, Grafiker Yay., Ankara, 2006, s. 147-155

İsmail'e meyletmeye başlamıştır. Henüz şehzade iken olayın vahametini anlayan Yavuz, babası II. Bayezid'i tahtan indirerek padişah olmuş ve fazla gecikmeden savaş hazırlıklarına başlamıştır. 24 Ağustos 1514'te yapılan Çaldıran Savaşı'nda Osmanlı ordusu galip gelmiş, doğu ve güneydoğu Anadolu alınmıştır. Safevi tehlikesini ortadan kaldıran Yavuz Sultan Selim ikinci tehlike olarak Memlük Devleti'ni görmüştür. Gerçi Osmanlılar Hint Deniz ticareti konusunda Portekizliler'e karşı Memlüklerin yanında yer almış olsa da çıkar dengesini korumak için Mısır ve Suriye'ye hâkim olmak gerekiyordu. Aynı zamanda İslam dünyasının lideri olmak da Yavuz'un arzu ettiği bir şeydi. 2 Ağustos 1516 Mercidabık Savaşı'nda Suriye ve Filistin ele geçirildi. 22 Ocak 1517 Ridaniye Savaşı'nda ise Mısır alınmıştır. Bu galibiyetler ardından Yavuz'un tahtının son dönemlerinde Anadolu'da Alevi isyanları patlak vermiştir. Bu isyanları kışkırtan Şah İsmail, Yavuz'un Mısır'ı fethetmesiyle ona barışçıl mesajlar göndermiş olsa da bu pek samimi gelmemiştir. Ne var ki 1519 yılında Bozok (Yozgat) yöresinde Celal adlı bir tımarlı sipahinin başını çektiği Alevi-Türkmen ayaklanması meydana gelmiştir. Osmanlılar bundan sonra Anadolu'da isyan edenleri dini motiflere bakılmaksızın Celâl adına izafeten "Celâli" olarak adlandırdılar.²⁶

XVI. yüzyılın yirmili yıllarına gelindiğinde Osmanlılar yeni bir misyona sahip meselelerini önemli ölçüde halletmiş durumdaydı. Söz konusu işleri gerçekleştiren ve devleti tamamıyla kendi kontrolü altında idare eden Yavuz Sultan Selim'in kısa süren saltanatından sonra rakipsiz olarak tahta geçen oğlu Süleyman, 1520'den 1566'ya kadar süren saltanatında Osmanlı Devleti'ne bambaşka bir boyut kazandırmıştır. Batılı çağdaş yazarların Sultan Süleyman'a ithafen *Muhteşem, Büyük Türk* lakaplarını takmış olmaları bu devrin hakiki manada derin izler bıraktığının bir göstergesidir. Sultan Süleyman'ın siyasi faaliyetleri 46 yıl süren saltanatında farklı cephelerde olmuştur.²⁷ Saltanatının ilk yıllarında Fatih zamanında alınamayan iki kilit noktaya odaklanıldı. Bunlardan biri Orta Avrupa'nın kapısı olan Belgrat'ı 31 Ağustos 1521 tarihinde ele geçirdi. Diğeri ise Akdeniz'in anahtarı olan Rodos idi. Buranın da 21 Aralık 1522'de ele geçirilmesiyle Akdeniz'de önemli bir üs elde edilmiş oldu. Sıra Macaristan'ın fethine geldi. Habsburglar giderek güçleniyordu. Fransa ise bu durumdan endişeli bir vaziyette idi. Belgrat'ın

²⁶a.g.e., s. 156-159

²⁷Feridun Emecen, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Genel Türk Tarihi*, C. 6, Ed. Hasan Celal Güzel ve Ali Birinci, , Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 7

alınmasıyla Orta Avrupa'ya açılan kapıdan içeri girilerek Macaristan fethedildi. Sadece iki saat süren Mohaç Meydan Savaşı ile Macaristan alınmış olsa da doğrudan Osmanlı topraklarına ilhak edilemedi. Bu durum Osmanlılar ile Habsburglar arasında uzun yıllar sürecek olan bir mücadelenin başlamasına sebep oldu. Bu mücadelelerde ne Viyana Savaşı'nda ne de Alman Seferi'nde Avusturyalılar bir meydan savaşına girmeye cesaret edemediler. Ancak bu Macaristan'dan tamamen vazgeçtikleri anlamına da gelmiyordu. 1533 İstanbul Antlaşmasıyla Ferdinand'ın elinde bulundurduğu Macar toprakları için Osmanlılara vergi vermeyi kabul etmişti ama iki devlet için rekabet devam ediyordu. Osmanlı Devleti Fransa'yı bu rekabetten ayrı tutup dostluk ve ticari ilişkilerin gelişmesi için 1535 yılında Fransa'ya Kapitülasyon vermiştir. Böylece sönmeye başlayan Doğu Akdeniz ticareti canlandırılmak isteniyordu. Rodos'un fethinden sonra Cezayir de Osmanlı topraklarına katılmıştı (1534). Yaşanan gelişmeler Şarlken'in canını sıkmış olacak ki karada yenemediği Osmanlıları denizde yeneceğini düşünüyordu. Şarlken; Venedik, Papa'nın güçleri, İspanya ve Malta ile ittifak kurup Osmanlı Devleti'ne büyük bir darbe vurmaya planlıyordu. Bunun için düşman ordusu iddialı bir giriş yapmıştı. Bu arada Barbaros Kaptan-ı Deryalığa getirildi. Bu, Osmanlı Devleti için büyük bir şanstı. Akdeniz'deki bu egemenlik mücadelesi kaçınılmaz bir hesaplaşmaya yol açtı. Preveze'de; Venedik, Ceneviz, İspanya, Portekiz ve Malta ile girişilen mücadeleyi Osmanlılar kazandı. Buna göre Venedik Akdeniz'de ticari faaliyetlerini sürdürebilmek için Osmanlı Devleti ile anlaşma yoluna girdi ve Orta Akdeniz'de egemenlik sağlandı. Sultan Süleyman Akdeniz'de üstünlük sağlarken bir taraftan da doğudan gelecek tehlikeleri bertaraf etmeye çalışıyordu. Daha saltanatının ilk dönemlerinde Anadolu'da Alevi isyanlarıyla uğraşmak zorunda kaldı. Bu isyanların Safevi tahrikinin etkisi tartışmalı olsa da Şah Tahmasb'ın Osmanlılar aleyhine Habsburg İmparatoru Şarlken ve kardeşi Ferdinand ile ittifak arayışına girdiği açıktı. Bu ittifakın daha fazla güçlenmesine fırsat vermeden savaşa çıkmak gerekiyordu. Safeviler ile girişilen bu savaşlar görünüşte mezhep kavgası gibi olsa da asıl mesele Hint Okyanusu'na Basra'dan yeni yol açmaktı. Osmanlılar, Portekizlerin Hürmüz, Bahreyn ve Basra'da hâkimiyet kurma çabalarına karşı Irakeyn Savaşı'nı açtılar. Tebriz'den Erzurum'a oradan da Bursa'ya uzanan ipek yolu ile Basra'dan başlayıp Bağdat ve Halep istikametinde devam eden Baharat yolunu denetim altında tutmak hayati bir önem taşıyordu. Sırasıyla Tebriz (1534), Bağdat (1535) ve Basra (1546) fethedildi. Ancak Osmanlıların Okyanus'a yönelik donanma faaliyeti sonuçsuz kalınca tekrar Kızıldeniz'den

harekete geçildi. Ancak 1552'de Hürmüz'ü kuşatma girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Basra'ya çekilen ve orda mahsur kalan Osmanlı donanması Seydi Ali Reis tarafından buradan çıkarıldıysa da Umman kıyılarında Portekizlilere karşı girişilen ilk ciddi savaşta ağır zayıyata uğradı. Bu gelişmeler Akdeniz ticaretine mani olmasa da vaziyet daha ziyade Venedik ile bazı Akdeniz ülkelerinin lehine dönmüştü. Hint Deniz Seferleri'nde başarılı olamamak Osmanlı için bir prestij kaybı demektir. Bu savaşın başarısız olmasında Portekizliler'in okyanus şartlarına dayanıklı gemilerinin olmasına karşın Osmanlı gemileri maalesef dayanıksızdı. Bölgedeki Müslümanlardan beklenen desteğin de gelmemesi devleti zor durumda bıraktı. Bu sefere gereken önemin verilmemesinden dolayı mı başarısız olundu, yoksa hiç umulmadık bir savaş sahnesiyle mi karşılaştılar, bu konu tartışılır.

Osmanlı Devleti Hint Deniz Seferleri'nden sonra Akdeniz'de bazı fetihlere girişmiştir. 1551'de Trablusgarp alınmıştır. Preveze Deniz Savaşı'ndan sonra önemli bir savaş olan Cerbe Deniz Savaşı ile Batı Akdeniz ve Kuzey Afrika'da Osmanlı üstünlüğü sağlandı (1551). Malta Adası kuşatıldı ancak alınamadı (1565). 1562'de Sakız Adası alınmıştır. Böylece Batı Anadolu ve Boğazların güvenliği sağlanmış oldu. 1555 İran ile Amasya Antlaşması yapılarak yaklaşık kırk yıl aralıklarla devam eden savaşlar son buldu ve Basra, Bağdat, Van, Şehrizar, Erzurum, Kars ve Gürcü Atabeglerin yurtları üzerindeki hâkimiyeti ve toprak kazançları tanındı. İran'da ilk üç halifeye ve Hz. Aişe'ye sövülmesi yasaklanmıştır. Son olarak Erdel'de çıkan karışıklıklar nedeniyle Zigetvar seferine çıkıldı ve başarı sağlandı. Bu sırada Sultan Süleyman vefat etmiştir. (1566)²⁸

Kanuni Sultan Süleyman'ın 46 yıllık saltanatını ve savaş stratejilerini birkaç sayfayla anlatmak elbette zor ama genel çerçeveden bakılacak olursa devletin gücünü zirvesinde yaşadığı bir gerçektir. Siyasi stratejiler her ne kadar yerinde yapılmaya çalışılsa da çıkan bazı aksaklıklar devletin başarılarına gölge düşürmüştür. Denizlerde bazı önemli başarılar elde edilmiş ancak temelde denizci bir yapıya sahip olmayan Osmanlı Devleti'nin Portekiz, İspanyol ve Venedik donanmaları gibi önemli donanmalar seviyesine ulaşması ve istikrarlı bir görüntü çizmesi mümkün olmamıştır. Hint Deniz Seferine çıkan Osmanlı reislerinin gemi ile gidip kara ile geri dönmesi açık denizlerde Osmanlı donanmasının

²⁸ Mehmet Öz, *Osmanlı...*, a.g.e., s.159-163

istenilen seviyeye ulaşmadığının açık bir göstergesidir. Ancak Osmanlı Devleti'nin II. Mehmet, I. Selim ve Kanuni döneminde önemli tersaneler kurarak denizcilik faaliyetlerini belli bir seviyeye getirdiğini de söylemek mümkündür.²⁹

Kanuni'nin oğulları arasındaki taht mücadelesi de devleti önemli ölçüde etkilemiştir. Beyazıt'ın isyanından sonra babası onu affetmedi. O da buralarda barınamayacağını anladı ve devlet için düşman olarak görülen İran'a sığındı. İran Şahı Tahmasb, Şehzade Beyazıt'ın gelişini törenlerle karşıladı. Kanuni bir ara oğlunu affetmeyi düşünüyordu ama Selim onun katlinden yanaydı. Bundan sonra Beyazıt'ın teslimi için Kanuni, Selim ve Tahmasb arasında pazarlıklar başladı. Tahmasb'a altın ve Kars Kalesi'nin verilmesi istendi. Ayrıca Selim padişah olduğunda Tahmasb ile dost kalması şartı koşuldu. İstekler için ahitname verildi ve Beyazıt teslim edildi. Beyazıt'ın çocuklarıyla beraber katline ferman verilmiştir. Bu olay hem üzücü bir durumdur hem de devletin seferden geri kalmasına sebep olmuştur.³⁰ Uzun ve kesin sonuç alınamayan savaşlar da hem devleti hem de askerleri huzursuz etmiştir. Kanuni'nin bu durumdan rahatsızlığı karşısına ordu çıkarmayan Ferdinand'a gönderdiği mektuptan anlaşılabilir:

“Bu zamana kadar erlik davası edersin. Meydana çık da savaşalım dersin. Şimdiye kadar topraklarına gelip istediğimi yapıyorum. Fakat ne senden ne de yandaşlarından ne bir haber ne bir iz var. Size hükümdarlık haramdır. Askerlerinden utanmaz mısın? Eğer cesaretin varsa çık meydana seninle kozlarımızı paylaşalım eğer bu sefer de savaş meydanına çıkmazsan yiğitlik namını ağzına almayasın.”³¹

Kanuni Sultan Süleyman vefat edince II. Selim Manisa'dan gelip rakipsiz bir şekilde tahta geçmiştir (1566-1574). Kanuni döneminde yaşanan olumsuzluklar II. Selim döneminde kendini göstermeye başlamıştır. Beyazıt ile çekişmesinde Tahmasb ile Selim tahtta kaldıkları müddetçe dost kalınması kararı alınmış, dolayısıyla bu dönemde doğu ile pek ilgilenilmemişti. Buna karşın Tahmasb'ın Orta Anadolu'daki Safevi propagandasında

²⁹Ayşegül Hüseyinklioğlu, *Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Eşkîyalık Olayları (1594-1607)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2001, s. 7

³⁰Şerafettin Turan, “Bayezid Şehzade”, *TDVİA*, C. 5, 1992, s. 231

³¹Namık Çengen, Özcan Demir, “Günümüz Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Kitabı ile Muhteşem Yüzyıl İsimli Televizyon Dizisindeki Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Söylemlerinin Gösterge Bilimsel Açından Karşılaştırılması”, *Türk Tarih Eğitim Dergisi*, Ankara, 2012, s. 94-95

bir aksama olmamıştır. Özellikle hudutta bulunan mahalli beyleri, çeşitli vaatlerle kendi taraflarına çekmek istemişlerdir. Azerbaycan üzerindeki Safevi nüfuzu gittikçe artmıştı. İyice güçlenen Safeviler, ilerde III. Murat'ın karşısına daha güçlenmiş bir şekilde çıkacaktı. O yüzden bu dostluk Osmanlı'nın pek işine yaramamıştır.³²

II. Selim hiçbir sefere çıkmamasına rağmen fetih siyaseti izlenmesinde rol oynamıştır. Öncelikle Sakız Adası fethedilmiştir. Böylece Batı Anadolu ve Boğazların güvenliği sağlanmış oldu. İran ve Ruslar'a karşı Karadeniz'in kuzeyini emniyete almak ve Orta Asya ile irtibat sağlamak amacıyla Don ve Volga nehirleri arasında bir kanal açılması düşünüldü. Böylece Karadeniz ve Hazar Denizi arasında seyrüsefer sağlanacaktı. Bunun için girişimlere başlandı. Ancak bu sırada çıkan Yemen isyanı (1567) ile Kıbrıs'ın fetih hazırlıkları önem arz ettiğinden bu mühim politikadan vazgeçildi. II. Selim zamanında gerçekleştirilemeyen diğer bir proje de İslam memleketleri ile irtibatı kuvvetlendireceği düşünülen Süveyş kanalının açılmasıdır. Genel olarak bakıldığında II. Selim döneminde denizde önemli başarılar elde edilmiştir. 1570 yılında kazanılan Kıbrıs zaferi Haçlılara önemli bir darbe vurmuştur. 1571 İnebahtı Deniz Savaşı ile Osmanlı donanması büyük bir bozguna uğratılmış olsa da donanma kısa sürede kendini toparlayıp Tunus'u fethetti ve ardından Portekiz'in İspanya egemenliğine girmesi ile Osmanlı hâkimiyetinin Kuzey Afrika'nın batı ucuna kadar uzanması gibi başarılar sağlanmıştır. Ancak İspanyollarla yapılan 1581 antlaşması ile donanma giderek atıl hale gelmiştir.³³

3.2. III. Murat Dönemi ve Çözülme

“İbn-i Haldun, yaşadığı devrin siyasal istikrarsızlığının etkisi altında kalarak yaşadığı devirde doğan, büyüyen ve gelişen devletlerin bir süre sonra varlıklarını kaybettiklerini ve yerlerine yenilerinin kurulduklarını gözlemleyerek, bu gözleminden insan organizması ile devlet arasında bir bağ kurmuştur. Her toplumun olduğu gibi, toplum hayatının siyasal biçimini ifade eden devlet de canlı

³² Orhan Kılıç, *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Van (1548-1648)*, Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yay., Ankara, 1997, s. 42

³³ Mehmet Öz, *Osmanlı...*, a.g.e., s. 169

*varlıkların bağı buldukları bir kanuna tabidir. Yani devlet de canlı varlıklar gibi doğar, gelişir, büyür, yaşlanır ve nihayet varlığını kaybeder.”*³⁴

Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemine tekabül eden XVI. asrın ikinci yarısından sonra devletin buhrana uğradığı birçok tarihçi tarafından bahsedilmektedir. Osmanlı Devlet adamları ve uleması özellikle XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kendi devlet ve toplum düzeninin bir “bozulmaya” yüz tuttuğunun onların ifadesiyle nizâm-ı âleme ihtilâl ve reâyâ ve berâyâyâ infîâl geldiğini” anlatmaktadırlar.³⁵

XVI. yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfusun artış göstererek 30 milyona ulaştığı bilinmektedir. Nüfus artışı, mevcut toprak ve kaynaklar üzerinde baskı oluşturarak toplumun düzeninde bozulmalara yol açmıştır.

Yeni Dünya'dan (Amerika) gelen gümüşün, giderek artan miktarda Osmanlı ülkesine girmesi, akçenin değerinin düşmesine neden olarak, fiyatlarda geniş çaplı dalgalanmalara yol açmıştır. Dahası, imparatorluğa giren paranın burada kalmayarak ipek yolunu takiben İran'a oradan da Hindistan'a geçmesi, Osmanlı ticaret dengesini olumsuz manada etkilemiştir.³⁶ Bu gelişmelerle 1585 ve 1586 yıllarında büyük bir fiyat artışı meydana gelmiştir. Bu fiyat yükselmesiyle beraber para istikrarsızlığı karşısında akçe içindeki gümüş miktarının azaltılması ile ortaya züyuf akçe çıkmış; bu ise kalp paraların yaygınlaşmasına ve devalüasyona neden olmuştur.³⁷ Bu durum Kütahya sancağında bazı kişiler arasında da yayılmış ve kalpazanlık suçu işlenmiştir. 29 Muharrem 999 (18 Ekim 1591) tarihinde Anadolu Beylerbeyine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Tavşanlı nahiyesinde oturan Kara İlyas, Nebi ve Hüseyin adlı kişiler kalpazan (hilekâr) olup Müslümanlara ve sair halka zarar verdikleri bildirilmiştir. Buna göre bu kişilerin iyice araştırılıp yerleri tespit edildikten sonra evlerini basıp evde herhangi sahte para ve hile aleti bulunursa suçları yazılarak direkt hapsedilmesi, eğer suçsuz bulunurlarsa salıverilmeleri

³⁴Ezeli Azarkan, “İbni Haldun'nun Devlet Görüşü (Yönetimler Döngüsü)”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, 2003

³⁵Mehmet Öz, *Kanun-ı Kadimin Peşinde Osmanlı'da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergâh Yay., İstanbul, 2009, s. 15-16

³⁶Fatma Acun, “Celali İşyanları (1591-1611)”, *Türkler*, Ed. Hasan Celal Güzel ve diğerleri, Yeni Türkiye Yay., C. 9, Ankara, 2002, s. 696

³⁷Mehmet Öz, *Kanun-ı...*, a.g.e., s. 44

istenmiştir.³⁸ 1580'lerde piyasayı kalp ve kırık akçelerin kaplaması ve resmi rayiçte (bir malın alım satım değeri) 60 akçe olan altının halk tarafından 80-100 akçeye alınması üzerine bu fiili durumu resmileştirmek zorunda kaldılar. 1584-1586 yıllarında geliştirilen bir hükümet kararına göre o zamana kadar 100 dirhem gümüşten 450 akçe kesilirken, aynı miktar gümüşten 800 akçe kestirilmiştir.³⁹ Bozulan ekonomi, ahlaki çözümleri beraberinde getirerek vergi toplayanlara da sirayet etmiştir. 27 Ramazan 987 (17 Kasım 1579) tarihinde Kütahya kadısına gönderilen hükümde Altıntaş isimli kasabadaki sabuncular, saraya adam gönderip eskiden kendilerine verilen Karlıgöl çorağı, Karahisar kilesiyle (hububat ölçeği) iki akçeye verilirken sonradan küçük kile ile tartılıp kira bedelini dahi artırarak adet ve kanunlara aykırı hareket edildiği bildirilmiştir. Buna göre durumun hak üzere teftiş edilip emin ve amiller (vergi toplayan kişi) araştırılıp sabunculara karşı bir adaletsizlik yapılmaması istenmiştir.⁴⁰

Ekonomik sebeplerden ötürü devletin vergi toplamasında gecikmeler yaşanmıştır. 26 Şaban 986 (28 Ekim 1578) tarihinde Niğbolu, Silistre, Vidin, Semendere, Belgrad, Filibe, Samako ve Köstendil kadılarına ve zikrolunan kazalardaki emirlere gönderilen hükümde daha önceden verilen emirlere rağmen hala Ağustos irsaliyesinin (Ağustosta toplanan mukataa bedeli) devlet hazinesine gönderilmemesinden dolayı uyarılmakla beraber bu görevin acilen yerine getirilmesi ve hazinenin yollandığı tarihlerin yazılması istenmiştir. Bu hükmün bir suretinin Kütahya'ya gönderilmesi istenmiştir.⁴¹ 26 Şaban 1001 (28 Mayıs 1593) tarihinde Kütahya kadısına gönderilen hükümde, Anadolu Beylerbeyi Mehmet İstanbul'a mektup gönderip İstanbul kasaplarına yardım için Kütahya halkından yüz bin para ve her sene zararlarına karşılık kırk bin para gönderilmesini istemiştir. Ancak para istemeye gidildiğinde Kütahya, Bursa, Karahisar-ı Sahip ve diğer kazalarının ekonomik bunalım yaşadıkları, kazançlarının sadece kendi geçimlerini sağlayacak kadar olduğu tespit edilmiştir. Buna göre zor durumdaki halktan para isteyerek onları ürkütmemeleri ve rencide etmemeleri istenmiştir.⁴²

³⁸ BOA. A.DVN.MHM.d. 68, 74/36

³⁹ Mehmet Öz, *Kanun-ı...*, a.g.e., s. 45

⁴⁰ BOA.A.DVN.MHM.d. 41, 389/176

⁴¹ BOA.A.DVN.MHM.d. 35, 815/320

⁴² BOA.A.DVN.MHM.d. 69, 513/259

İspanyolların Yeni Dünya'dan getirdikleri gümüş, Avrupa'da fiyat devrimine yol açmıştı. Avrupa bu fiyat artışı ile uğradığı zararı bir şekilde tolere edebilmişti. Ancak Osmanlı Devleti'nde nüfus artışına oranla, mevcut mal ve kaynakların yetmemesi büyük bir krize neden oldu. Üstelik Osmanlı Devleti doğal sınırlarına ulaşmış ve yeni toprak kazanımları büyük ölçüde azalmıştı. Girişeceği yeni bir savaşta ise Avrupa'nın en son teknoloji ile üretilen silahları, piyade tüfekleri ve ateş gücü yüksek topları karşısında zor durumda kalacağı açıktı. Osmanlı Devleti Avrupa'da kullanılan yeni savaş aletleri ve tekniklerini, aslı kadar olmasa da en azından taklit etmekle yetinmiştir. Başlangıçta sipahi ordusuna, ateşli silahlarla donatılmış birkaç birlik eklemiştir. Yapılan savaşlarda zafer kazanılmaması üzerine, orduları ve savaş usullerini yenileme ihtiyacı duyulmuştur. Yeni orduların kurulması ile hazineye daha fazla yük binmiştir. Bu yükü karşılamak için mecburi istikamet olan köylüye yönelmişlerdir. Yeni vergi kaynakları yaratmak amacıyla, köylülerin ödedikleri nakit vergileri (avarız türü vergiler kastediliyor) daha sık ve düzenli olarak toplama ve uzun dönemde aynı yerine nakdi vergi sistemine geçerken, diğer yandan da, toprak sistemi üzerinde değişikliğe gidilmiştir.⁴³ Görünen o ki Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın son çeyreğinde büyük değişim ve dönüşümlere sahne olmuştur. Bu değişimin en başında tımar sistemi gösterilebilir. Bu sistem, devlet hizmetinde çalışan bazı kişilere hizmetleri karşılığında maaş yerine muayyen yerlerinin vergilerini toplama hakkını vermiştir. Ancak sistem bozulunca dirliklerin sipahiliğe yarar kimselere değil üst zümrede olan saray halkı, ümera ve ricallere hatta onların hizmetkârlarına dahi dirlik verilmiştir. Bu suretle sefere iştirak edecek olan Tımarlı sipahilerin miktarı çok düşmüştür. Kayıtlara göre seferde on tımara bir adam düşmediği halde, mahsul zamanında bir tımara on kişi sahip çıkmaktadır.⁴⁴

Osmanlı Devleti'ne birçok savaş kazandırmış olan Tımar sisteminin bozulmasının birinci sebebi Tımar toprakların ya hazine veya diğer nüfuzlu kişiler tarafından kendi menfaatlarına olarak zapt olunması ve bu suretle dirliklerin askeri hizmetle değil para ile satın alınabilen birer geçim kapısı haline gelmesidir.⁴⁵ III. Murat Döneminde bu tarz uygulamalar bir hayli artmıştır. Bu konuyu somut hale getirmek için birkaç örnek

⁴³Fatma Acun, a.g.m., s. 696-697

⁴⁴Mustafa Akdağ, "Tımar Rejiminin Bozuluşu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 4, 1945, s. 419-420

⁴⁵ a.g.m., s. 421

verilebilir. 10 Şevval 993 (5 Ekim 1585) tarihinde Anadolu Beylerbeyinin gönderdiği hükümde Tebriz civarında olan savaşta faydası görülen Hüseyin'in Kütahya sancağındaki tımarına terakki (yükseltmek) verilmesi istenmiştir.⁴⁶ 28 Ramazan 989 (26 Ekim 1581) tarihinde Anadolu Beylerbeyi Cafer Bey mektup gönderip sohta eşkıyası ve sair eşkıyanın yakalanmasında üstün gayretler sarf eden garip yiğitlerden Kerim'e tımar verilmesi istenmiş ancak Kerim'in tımarı işletmeye gücü olmadığı anlaşılınca kendisine Kütahya'da bir kale görevi verilmesi uygun bulunmuştur.⁴⁷ 2 Rabiulevvel 982 (22 Haziran 1574) tarihinde Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde Kıbrıs'taki hizmetinden dolayı saray sakalarından (su taşıyıcısı) Bali'ye, Kütahya sancağında Şeyhlü nahiyesinin Karaca köyünden ağabeyinin devlete kalmış tımarın bir kısmının terakki (yükselterek) olarak verilmesi istenmiştir.⁴⁸

Tımar Sisteminin bozulma sebeplerini anlayabilmek için siyasi tekâmül seyrine bakmak gereklidir. 1530 tarihine kadar tımar konusunda bir bozulma söz konusu değildi. Ancak 1530-1555 sıralarında çiftçi sınıfı ziraattan soğumaya başlayınca, haliyle sipahi bundan zarar görmüştür. 1526 yılından evvel bile reaya, tımar sahipleri ve beyler arasında oldukça fazla bir geçimsizliğin olduğu Anadolu Vilayetine ait tahrir defterlerinde söz edilmiştir.⁴⁹ XVI. asrın sonlarına doğru bu geçimsizlik daha da artmıştı. 20 Zilkade 984 (17 Şubat 1577) tarihinde Saruhan, Kütahya, Eğriboz, Teke ve Demirci taraflarına gönderilen hükümde Saruhan sipahilerinden Mehmet gelip Bektaş isimli bir kimseden zorla matlubunu (talep edilen şey, para vs.) almak istemiştir. Aralarında bir arbeye yaşamış ve ikisi de mahkemeye çıkmıştır. Sipahi Mehmet, Bektaş'ı darp ederek kadıya ve mahkemeye de hakarete bulunmuştur. Mehmet'in arkadaşları ise onun lehine ifade vermişlerdir. Buna göre Anadolu Beylerbeyi, kadıdan bu işin aslının araştırılmasını ve bu işle alakalı olanların mahkemeye davet edilerek olayın çözümlenmesini istemiştir.⁵⁰ Bu hükümden anlaşılacağı üzere, Dirlik erbabının disiplinsiz ve memnuniyetsiz tavırları beraberinde kargaşa ve soygunculuğu getirecekti.

⁴⁶ BOA. A.DVN.MHM.d. 56, 548/187

⁴⁷ BOA. A.DVN.MHM.d. 45, 353/30

⁴⁸ BOA. A.DVN.MHM.d. 42, 1533/423

⁴⁹ Mustafa Akdağ, a.g.m., s. 422

⁵⁰ BOA. A.DVN.MHM.d. 29, 444/188

XVI. yüzyılın ortasında hem iktisadi darlıktan hem de kapıkullarının ümera sınıfına yükselme hakkının sipahilerde olmayışı, onları isyana hazır bir hale getirmişti. Kanuni döneminde yaşanan sipahilerin hazımsızlığı, Padişahı tahtından şüphe eder bir konuma getirmişti. Şehzade Mustafa'nın büyük ihtimalle tımar erbabının tahrikiyle çıkardığı isyan, bastırıldıktan sonra sipahilerde bir huzursuzluk ortaya çıktı. Nahcivan'da Sipahilerin sırf bu yüzden iyi harp etmedikleri Peçevî tarafından kayıt edilmiştir.⁵¹ Şehzade isyanları bununla bitmiş değildi. Ağabeyinin yolundan giden Beyazıt, 1559 yılında Anadolu Sipahilerininin mühim bir kısmını peşine takarak Konya'da kanlı bir harbe girişti. Beyazıt başarısız oldu. Bu olay sonrasında hükümetin sipahiye olan güveni önemli ölçüde sarsıldı. Bu yüzden Anadolu'da emniyet teşkilatında değişikliğe gidildi. Mesela İstanbul yakınlarında oturma gelmekte olan kapı kullarının Anadolu'ya yayılmalarına müsaade edildi. Şehzadelerin sancaklarda valilik etmelerine son verilerek sadece veliaht tayin edilen şehzadenin sancağa çıkması sağlandı. Böylece olası bir şehzade isyanının önüne geçilmiş olunacaktı. Ancak bir taraftan isyan etmiş büyük bir sipahi güruhunun tamamen bertaraf edilmesi söz konusu değildi. Bu isyancıların çoğu affedildi. Ancak devlet ne yaptı ise de sipahileri memnun edemedi. Anadolu'da asayişsizlik gittikçe tırmanıyordu. Bunda sipahilerin büyük payı vardı. Özellikle vilayetlerdeki bu düzensizlikten şahsi zarar gören beyler, devriye bölükleri kurmaya başladılar. Bu karışıklıklar Anadolu'da idari teşkilatın değişmesine neden olmuştur. Bir taraftan kapı kullarının sayıları artırılırken diğer taraftan da ümeranın yanlarında kalabalık sekbanların adeta resmi vilayet askerleri şeklinde ortaya çıkmaları sipahilerden gelen boşluğun doldurulmasında fayda sağlamıştı.

Tımarın askerî yönüne zarar veren harici harplerin birincisi 1570'te açılan Kıbrıs Seferi'dir. Ada, kısa sürede alınmıştı. Lakin ardından gelen deniz seferleri tam dört yıl sürmüştü. Devletin gücüne aykırı düşen bu bekleyişin sebebi olan sipahiler, seferden kaçmak için dirliklerinden dahi feragat ederek kötü hareketleri kendilerine adet edindiler. Şehzade Beyazıt'ın ordusuna katılanların hiçbiri tımar almak için gelmemişti. Onların asıl hedefi Kapı kulluğuna geçmektir. Beyazıt'a karşı Selim dahi ancak yeniçerilik verme vaadi ile Anadolu'dan yardımcı bulabilmişti.⁵²

⁵¹Mustafa Akdağ, a.g.m., s. 423

⁵² a.g.m., s. 424-426

Tımarlı sipahilerin orduda önemi kaybolunca bunların yerine maaşlı ordunun ikamesi ihtiyacı, iltizam usulünün genişlemesine neden oldu. Çünkü devamlı maaş alan bir ordu için nakit para ihtiyacı vardı. Bu para ise tımar ve diğer varidatın iltizama verilmesi suretiyle temin edilebilirdi. Bu yüzden arazi gelirleri bölgeler itibariyle ihaleye çıkarılarak mültezimlere verilmiştir.⁵³ Mültezimlerin güvenilir olmaları için öncesinde kendilerine kefiller bulmaları gerekiyordu. 20 Ramazan 987 (10 Kasım 1579) tarihinde Mukataat müfettişine, Kütahya ve Tire kadılarına gönderilen hükümde Tire kazasından Ali, Durmuş, Muhiddin, Kara... ve Hacı Sultan isimli kimseler haber gönderip Karacakoyunlu mukataasında mültezimlik yapan Mehmet'e kefil olmadıkları halde kendilerinin kefil yazılmasına itiraz etmişlerdir. Buna göre ismi geçen bu şahısların sicilleri kontrol edilip eğer kefil değilseler mültezimden diğer itibarlı kimseler bulunarak kefil olmaları istiyerek, bu sorunun ortadan kaldırılması istenmiştir.⁵⁴ 3 Zilkade 987 (21 Ocak 1580) tarihinde Mukataat müfettişi Balıkesir kadısı Mevlana Acem Zade Muhiddin'e gönderilen hükümde saray çavuşlarından Ahmet Çavuş'un Kütahya, Karesi ve Hüdavendigâr sancaklarının mukataat nezareti elinde olup iki sene sonra bu mukataatın denetimini kardeşi İbrahim'i mültezim etmekle beraber bir yük para ile iltizam edilip saray çavuşlarından Hamza Çavuş'un nezaretinde yeni senenin mahsulünü toplattırmadan önce Ahmet Çavuş'un üzerindeki hesabın tamamen kesilmesi, kanun gereği İbrahim'in sağlam kefiller bulması ve nevrüzde verilecek paranın eksiksiz bir şekilde makbuzuyla beraber alınması istenmiştir.⁵⁵

Tımar sisteminin bozulmasının ardından, İltizam sisteminin yaygınlaşmasıyla beraber birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. 16 Şaban 987 (8 Ekim 1579) tarihinde Mukataat müfettişi Balıkesir Kadısı Mevlana Muhiddin'e ve Hamza Çavuş'a gönderilen hükümde Kütahya sancağına bağlı Kayı Yörüklerinden Büyük Engerek ve Küçük Engerek adlı köylerdeki mukataalarına mültezim olan Ali ile devlete ait olan malı toparlayabilmek için müfettiş olan Muhiddin'in naibi, görevini yerine getirmek için yola çıkmışken Şeyhlü kazasına bağlı Büyük Çallu ve Küçük Çallu köylerinde Cafer ve Armağan adlı iki kişi ve Hüseyin adlı sipahi, fesat çıkarıp harp ederek devlet için toplanacak vergi parası hakkının kendilerine geçmesini istemeleri üzerine büyük kargaşa çıkmıştır. Birçok çadırı basıp ve

⁵³Coşkun Can Aktan, "Osmanlı İltizam Sistemi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 71, Nisan-1991, s. 73-79

⁵⁴BOA. A.DVN.MHM.d. 41, 371/168

⁵⁵Aynı Defter, 632/296

çeşitli hakaretlerde bulunup bölgede üstünlük kurmaya çalışmışlardır. Buna göre yukarıda ismi geçen üç kişinin biran önce yakalanıp yasalar neyi gerektiriyorsa ona göre bir ceza verilmesi istenmiştir.⁵⁶ Mültezim Ali bir şikâyetinde daha bulunmuştur: 16 Şaban 987 (8 Ekim 1579) tarihinde Mukataat müfettişi adı geçen Balıkesir kadısı Mevlana Acem zade Muhiddin ve nazırı Hamza Çavuş'a gönderilen hükümde Kütahya ili mukataatı Büyük Çallu ve Küçük Engerek isimli köylerde uzun süredir mültezimlik yapan Ali, dilekçe gönderip ismi geçen köylerin tımarlarına bazı sipahilerin müdahale ettiğini bildirmiştir. Bu sipahiler toprak kadılarını da yanlarına alarak vilayet defteri suretinin kendilerine verilmesini ve köylerin devlete ait mahsulünün toplanma hakkını bizzat yönetmek istemişlerdir. Devletin ekonomisine darbe vuran bu zararlıların kürek cezasına çarptırılmaları talep edilmiştir. Buna göre Havas-ı Hümayunda (devletin hazinesine ait) olan bu köylerin malının toplanmasında sipahilerin karıştırılmayıp yasalara uygun olarak malı kimin toplaması gerekiyorsa gereğinin yapılması ve kanuna aykırı defter çıkarmayıp var olan düzene itaat etmeleri istenmiştir. Bu zamana kadar yasalara aykırı iş yapan sipahilerin ve onların yandaşlarının cezasının verileceği ve aynı fiili işlemeye cesaret edenlerin ise farklı bir muamele ile karşılaşmayacakları konusunda ihtar verilmiştir.⁵⁷

Aziz Efendi'den arz edilen bilgiye göre III. Murat zamanından beri vezir sayısının kanunda belirtilen sayıyı aştığı ve bu vezirlerin belirli bir hasları bulunmamasına rağmen onlara havass-ı hümayûndan (padişah haslarından) gelir tahsis edildiği, vezirler de bu gelirleri iltizam yoluyla kapıkullarına verdikleri, mültezimlerinse iltizamı ellerinde buldukları sene içinde ödedikleri kira bedelini miktarını artırarak halka zulmettikleri anlatılmıştır.⁵⁸ Mültezimin haksız kazanç sağlamaya çalışması köylünün toprağını terk etmesine neden olmuştur. Mültezimden canı yanmış Zileli Âşık Talibî, şu mısralar ile köylünün hislerine tercüman olmuştur:

Talibî'yim kurtulmadım çileden

Mültezimler öşür alır kileden

⁵⁶ BOA.A.DVN.MHM.d. 41, 76/37

⁵⁷ Aynı defter, 77/37

⁵⁸ Mehmet Öz, *Kanun-ı...*, a.g.e., s. 90

En doğrusu kaçmak imiş Zile'den

Hiç gelmemek nurun âlâ nur imiş.⁵⁹

XVI. asrın son çeyreğinde tımar sistemi bozulunca sipahiliğe verilen önem azalmıştır. Onun yerini alan sekban ve sarıcaların sayıları ise artmıştır. Özellikle İran ve Avusturya mücadeleleri sırasında sarıca, sekban, levent gibi tüfek kullanabilen güçlerin orduda, paşa ve bey kapılarında istihdamı sağlanmışken savaş sonrası serbest kalan bu askerler işsiz kalmışlardır. İşsiz kalınca da bu enerji açığını şerre kanalize ederek Osmanlı Devleti'nin başını uzun yıllar ağrıtabilecek eşkıyalık belasına bulaştırmışlardır.⁶⁰ (Bu konu Eşkıyalık başlığı altında genişçe anlatılacaktır.)

Tımar sisteminin çökmesinin bir dezavantajı da yeniçerilerin sayısının artırılmasında görülür. Kanuni zamanında yeniçeri sayısı 12-14 bin arası değişirken XVI. yüzyılın sonlarına doğru savaşların uzun sürmesi ve savaş tekniğindeki değişimler üzerine bu sayı 40 bini aşmıştır. Yeniçeri ordusunun sayısı artınca siyasi ağırlığı da artmış ve bu ağırlık iktidar mücadelesine dönerek istikametini farklı boyutlara taşımıştır.⁶¹ Kâtip Çelebi, askerlerin durumunu vücuttaki balgama benzetmiştir. Yani balgamın azlığı ya da çokluğu insana nasıl zarar verirse askerinin azlığı ya da çokluğu o denli zararlıdır der. Burada Kâtip Çelebi asker sayısının çokluğundan dem vurup bu sayının itidal üzere olmasını ister.⁶² III. Murat Dönemi'nde talim ve terbiyeye aykırı olarak kısa süre içinde yeniçeri alımı yapılmıştır. Kapıkulu Ocaklarına oğlu Şehzade Mehmet'in sünnet töreninde marifetini beğendiği oyuncularını alarak kanun-ı kadime aykırı davranılmıştır. Liyakatleri kesinleşmemiş bu kişilerin orduda geniş bir yer işgal etmesi ile disiplin diye bir şey kalmamıştır.⁶³

⁵⁹Erdem Engin, *19. Yüzyıl Halk Şiirindeki Gelenek Eğitim Ve Etkileşiminin Sosyal Yaşama Etkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Öğretmenliği Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s. 35.

⁶⁰Mücteba İlgürel, "Levent", *TDVİA*, C. 27, 2003, s. 150

⁶¹ Mehmet Ali Ünal, *Medeniyeti...a.g.e.*, s. 205

⁶² Mehmet Öz, *Kanun-ı...*, a.g.e., s. 100

⁶³ Mehmet Öz, *Osmanlı...*, a.g.e., s. 170

III. Murat, II. Selim'den tahtı devraldıktan sonra İstanbul'da bulunan veya bu münasebetle gönderilen elçileri vasıtasıyla çeşitli devletlerle eski anlaşmaları yeniledi. Böylece batıda güvenliği sağlamış oldu. Doğuda uzun süren bir barış dönemi hakimdi. Şah Tahmasb, uzun süren bir saltanattan sonra hanedan üyesi ve devlet ricali arasında iki yıldır devam eden ihtilaflar sonucu zehirlenmiş (984/1 576) ve Safeviler büyük bir karışıklık içine sürüklenmişti. Tahmasb'tan sonra tahta geçen II. İsmail ise Anadolu'ya yönelik siyasi ve dini faaliyetlerini artırarak Osmanlı aleyhine çalışmaya başladı. Böylece Osmanlı ve İran ile yeni bir savaşın eşiğine gelindi. II. İsmail'in ölümü ile İran'da süren taht kavgalarını fırsat bilen Osmanlı Devleti İran'a savaş açma kararını aldı.⁶⁴ Bu kararın alınmasında gerek Anadolu'daki Şii propagandası gerek İran ticareti üzerindeki mücadeleler etkili oldu. Sefere karar verildikten sonra Lala Mustafa Paşa serdar tayin edilerek Şirvan üzerine yollandı (1578). Lala Mustafa Paşa Çıldır Savaşı'nı kazanarak Gürcistan'ın kapılarının açılmasını sağladı. Osmanlılar böylece Don Volga kanalıyla ulaşmak istedikleri Hazar'a karadan geçmeyi planlanıyordu. Buranın denetimi sağlandıktan sonra İran ipeğinin Osmanlı toprakları dışından Avrupa'ya nakli engellenecekti. Bir süre sonra Azerbaycan, Gürcistan, Dağıstan ve Şirvan ele geçirildi. Kafkas illerinin fethinde Özdemiroğlu Osman Paşa büyük rol oynadı. Bu arada Lala Mustafa Paşa serdarlıktan azledilmiş yerine Koca Sinan Paşa getirilmişti. İran pes etmiş gibi görünmüyordu. Şirvan'nın muhafazası için büyük emek sarfedildi ve burada yapılan Meşale Savaşı kazanıldı. (1583). 1584 yılında veziriazamlığa getirilen Osman Paşa Şark seferine çıkarak Tebrizi'i aldı. İran'ın Tebriz'i geri alma çabaları ise sonuçsuz kaldı. Gence de Osmanlılar'ın eline geçti. Her iki devlet de savaştan iyice yıpranmıştı. 21 Mart 1590 yılında İstanbul Antlaşması ile Safevi Devleti Osmanlılar'ın Kafkaslar'daki fetihlerini tanımak zorunda kaldı.⁶⁵

III. Murad döneminde Safevilerle yoğun geçen mücadele dışında da gelişmeler yaşanmıştır. Safeviler'le yapılan savaşların daha başlangıcında Özbek Ham Abdullah Han ile ilişki kurulmuş, sıkı bir diplomatik teşebbüste bulunulmuştur. Bu dönemde Ruslar'la da ilişki kurulmuştur. Ruslar'ın Kırım Hanlığı'na yönelik niyetleri yeni bir Astarhan

⁶⁴ Bekir Kütükoğlu, "III. Murat", *TDVİA*, C. 31, 2006, s. 172-173

⁶⁵ Mehmet Öz, *Osmanlı...*, a.g.e., s. 170-171.

seferini gündeme getirdiyse de Batı'daki gelişmeler buna imkân vermemiştir. Ayrıca Lehistan cephesinde yaşanan olaylar siyasi manada ağırlık noktası oluşturmuştur.⁶⁶

İran ile yapılan savaşların sonunda bir galibiyet elde edilmiş olsa da savaşın 12 yıl sürmesi devletin maddi manevi yıprandığını gösterir. Özellikle sipahilerin disiplinsiz davranışları ve iklim şartlarının ağır olması savaşın uzamasına neden olmuştur. 8 Şevval 986 (8 Aralık 1578) tarihinde Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde, kışın şiddetinden dolayı askerler ve davarların Kayseri'den öteye geçemeyip telef oldukları kayıt edilmiştir. Bu sırada Şirvan ve Gürcistan'ı fetheden Mustafa Paşa ve askerleri Erzurum'a dönmüştür. Ancak Erzurum'da kıtlık yaşandığı için öncelikle zahire (erzak) sıkıntısının giderilip yanındaki askerlerle birlikte Kütahya'da kışlaması ve baharda yeniden sefer hazırlıklarına başlanması istenmiştir.⁶⁷ 23 Safer 993 (24 Şubat 1584) Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde, Anadolu askerleriyle birlikte Erzurum'da Serdar Ferhat Paşa'nın yanında iken kışlaya çekildikten sonra Veziriazam Osman Paşa'nın Van'a gitmesi emredilmiş; ancak kış şartlarında ilerlemek zor olduğundan ordu, Kütahya'ya çekilerek burada sefer hazırlıklarına devam etmiştir. Buna göre verilecek emre göre veziriazamdan harekete geçmesi istenecektir.⁶⁸

Askerlerin sefere toplanması için devlet itinalı bir şekilde çalışmıştır. 20 Safer 987 (18 Nisan 1579) tarihinde Kütahya, Gediz, Uşak, Göre, Selendi, Simav, Sandıklı, Lazkiye, Hunaz Etranus, Eğrigöz ve Akhisar kadılarına gönderilen hükümde kazalardaki sipahilere, Anadolu Beylerbeyi ile sefere gitmek için tellallarla haber verilmiştir. Sipahi oğlanları bölüğü sol garipler bölüğü dahi kâtipleri ve kethüdaların sefere katılacağına bildirilmesi ve mültezim, mukataacı ve koyuncu olanların ise seferde görevli olmadığına duyurulması istenmiştir.⁶⁹

Eskiden savaşta yararlılık gösterenlere mahallinde iptida veya terakki verilirken III. Murat devrinden beri daha sefer için yola çıkıldığında bu işlere girişiliyordu. Böylece dirlikler alınır satılır hale gelmiştir.⁷⁰ 1 Ramazan 989 (29 Eylül 1581) tarihinde Merhum

⁶⁶ Bekir Kütükoğlu, a.g.m., s. 174

⁶⁷ BOA.A.DVN.MHM.d. 32, 468/255

⁶⁸ BOA.A.DVN.MHM.d. 53, 751/258

⁶⁹ BOA.A.DVN.MHM.d. 38, 167/76

⁷⁰ Mehmet Öz, *Kanun-ı...*, a.g.e., s. 80

Mustafa Paşa'nın adamlarından Hüsrev Paşa ile Demirkapı'ya gitmek şartıyla başlangıç tarihten zeamet ve tımarlarının yazılması istenmiştir. Doğu seferlerinden önce zeamet ve tımarları üzerlerinde olup Mustafa Paşa'nın eski emektarlarından olmakla seferde kalmaları için dirlik verilen adamları defterde yazılı olan: Mora, Ferruh bin Abdullah 14525, Trabzon Perviz Mescidi 25000, Karesi Ali 8127, Köstendil Süleyman 21800, Selanik Mercan 6000, Belgrad, Avlonya Hasan 9000, Hamid Emet 5800, Silistre Divane Kılıç 5999, Aksaray Cafer bin Herfek 3000, Ohri Hasan Sarac 10725, Tırhala Mustafa 5999, Köstendil Mustafa Voyvoda 23000, Teke Hasan Sofu 5500, Kütahya Hasan Sarac 8000, Niğbolu Yakub 3000, Köstendil Hüsrev bin Abdullah 5999, Karahisarısahib Katib Mehmed 17275, Saruhan Abdi 6000, Ohri Mustafa 6000, Karahisar-ı Sahib Şehsuvar 5000, Haleb Ferruh 5999 akçe bedelinden verilmesi istenmiştir.⁷¹

XVI. yüzyılda iletişim ağları çok gelişmiş olmadığından dönemin şartlarına göre en hızlı haber alma mekanizması ile Osmanlı Devleti gibi geniş bir coğrafyaya sahip bir devletin, uzak bir bölgesinden merkeze gelecek haber, ortalama on beş yirmi günü bulmaktaydı.⁷² 19 Cemaziyelahir 992 (28 Haziran 1584) tarihinde Bursa, Karesi, Biga, Saruhan, Aydın, Menteşe ve Teke sancaklarında ihracı ferman olunan yerlerin kadılarına gönderilen hükümde, Doğu seferi için hazırlanan askerlerin hala yerlerine gönderilmemesinden dolayı sorun yaşanmıştır. İhracın ihmalkârlığa meydan vermeden yerinde ve zamanında yapılması için Hüseyin Çavuş'un ve oranın serdarının bizzat bu işle ilgilenmesi ve bir daha böyle bir gecikmenin yaşanmaması istenmiştir.⁷³ Bu duyurulara rağmen sipahiler, seferden kaçmak için ellerinden gelini yapıyordu. Devlet bir taraftan da Anadolu'daki sohta isyanlarına karşı önlemler alıyordu. 27 Zilkade 986 (25 Ocak 1579) tarihinde Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde, bütün ümeraya yazılan emirleri yerlerine ulaştırıp baharda doğu seferine hareket etmeleri ve Kütahya sancağı sipahileriden on bin akçe tımarlı olanlardan birini başbuğ tayin edip alçak tımarlılardan altmış neferi adı geçen ilin sohta ve sair ehli fesada karşı konuşlandırılması istenmiştir.⁷⁴ 17 Ramazan 986 (17 Kasım 1578) tarihinde Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde, Erzurum muhafazası için kırk sipahi ve birer zaim (zeamet sahibi) tayin edilmiştir. Aynı şekilde

⁷¹ BOA.A.DVN.MHM.d. 45/2658/157

⁷² Ali Açık, "Osmanlı Ulak-Menzilhane Sistemi Çevresinde Tokat Menzilhanesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 19, İzmir, 2004, s. 5

⁷³ BOA.A.DVN.MHM.d. 53, 200/74

⁷⁴ BOA.A.DVN.MHM.d. 32, 537/294

Kütahya muhafazası için de kırk sipahi ve birer zaim tayin edilmişken, sohta ve sair eşkıyanın yollarda geçit vermeyip tehlike arz etmesinden dolayı sipahi sayısının kırktan elliye yükseltilmesi ve Kütahya, Karahisar, Aydın, Sultanönü, Saruhan ve Menteşe sancaklarının muhafazası için de birer Anadolu çavuşu tayin edilmesi istenmiştir.⁷⁵ Sipahiler buldukları beldenin muhafazası için görevlendirilmişken bazen de bizzat kendileri eşkıya içlerine karışarak kaos ortamı yaratmışlardır. 986 Ramazan 17 (17 Kasım 1578) tarihinde Bursa beyine gönderilen hükümde Mihaliç, Aydınçık ve Gönen kazalarına sinen eşkıyalar sekiz kişiden oluşup halka türlü zulüm ve baskı yaparak hadlerini aşmışlardır. Sancak beyini ve subaşılarını da kendi tarafına çekerek zorbalıklarını daha da yaygınlaştırıp cüretkâr tavırlar sergilemişlerdir. Köyleri kendine yatak yapan bu asiler hep pusuda bekler olmuşlar. Bu durumda onları ele geçirmek hayli zorlaşmıştır. Kütahya kadısının bildirdiği bu hadisede öncelikle olayın hak üzere teftiş edilmesi ve eşkıyaların sipahiden mi, halktan mı yoksa yeniçeriden mi olduğu tespit edilip suçları sabit olduğunda yasalar gereği lazım olan ne ise onun yapılması istenmiştir.⁷⁶ İsyandar bir taraftan devam ederken bir taraftan da sefere gidecekler için hazırlık yapılıyordu. Zira kış şartları zor ve yol uzun idi. 6 Safer 989 (12 Mart 1581) tarihinde Kütahya'dan Erzurum'a varınca yol üzerindeki kadılara gönderilen hükümde, sefere çıkacak askerler için yol üzerindeki kazalardan yardım talebinde bulunulmuştur. Ordunun ihtiyacı olan arpa, saman, ot, odun, yiyecek gibi ihtiyaçların bu kazalardan tedarik edilmesi istenmiştir.⁷⁷ 19 Muharrem 987 (18 Mart 1579) tarihinde Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde doğuda yapılacak sefer için Ankara, Kütahya ve Afyonkarahisar kazalarından; iki kasap, dört ekmekçi, iki başçı, iki bakkal, iki çukacı (balık yetiştiren), bir attar (bitki ile uğraşan), iki serrac (koşum ve eğer takımı yapan), iki ayakkabıcı, iki çuhacı (yün kumaşla uğraşan), iki terzi, iki gazzaz (ipekle uğraşan), iki berber, iki hallaç (pamuğu eğiren), bir nalçacı (nal yapan), iki bozacı, iki nalband (atların ayakları altına nal vuran), dört arpacı, bir çağşirci (şiir söyleyen) iki muhtab (keçi ve at kılından çuval ve at takımları yapan) iki semerci, iki eskici, iki mumcu, bir yaycı ve bir kılıççı toplamda otuz dört kişiden oluşan esnafın tahammüllerine göre orduya gönderilmesi ve orduda zengin olup da kendini fakirmiş gibi gösterenlere zahire verilmesinin engellenmesi ve gerçek fakir kim ise ona yardım edilmesi istenmiştir.⁷⁸ Bu

⁷⁵ BOA.A.DVN.MHM.d. 35, 950/374

⁷⁶ Aynı defter, 948/373

⁷⁷ BOA.A.DVN.MHM.d. 42, 685/219

⁷⁸ BOA.A.DVN.MHM.d. 32, 649/356

hükümde de orduya hangi mesleklerden esnaf katıldığı görülmüştür. 20 Safer 987 (18 Nisan 1579) tarihinde Paşa Sancağı'na bağlı Cebel, Eskihisar, Zağra, Yenice-i Kızılağaç, Yenice-i Karasu, Gümölcine, Drama ve Cumapazarı kadılarına gönderilen hükümde, bundan önce maliye tarafından kürekçi konusunda hüküm gönderilip baharda yapılan sefer için kürekçiler görevlendirilmişti. Şimdi o kürekçilerin acele ihraç olmaları ve sipahi oğlanları bölüğü ile sol garipler bölüğü sefere memur edildiğinden bunlardan haraç ve hayvan vergisi tahsilinde olanlar hariç diğerlerinin ağalarının yanına gidip sefere yazılmaları istenmiştir.⁷⁹ 10 Cemaziyevvel 992 (20 Mayıs 1584) tarihinde Kütahya kadısına ve dizdarına gönderilen hükümde, Beylerbeyi savaşa gitmiş ve ardından bıraktığı şehrin emniyette olması için Kütahya kalesini muhafaza edenlerin başka bir işle uğraşmaması, eğer başka bir işin teklif edilip kendilerine baskı yapıldığı takdirde emir gereği devlet hizmeti hariç herhangi bir hizmette istihdam ettirilmemeleri istenmiştir.⁸⁰ 15 Ramazan 992 (20 Eylül 1584) tarihinde adı geçen Tekeili alaybeyi olup Kulaksızoğlu Mehmet'e gönderilen hükümde Kütahya, Alaiye, Hamidili, Menteşe ve Tekeili sancaklarında çıkan sohta eşkiyasının ve fesat ehlinin takibine memur edilen Alaiye Beyi Yahya'nın il erine yardımda bulunup adı geçen sancaklardaki beylere, kadılara ve diğer görevlilere de emredildiği üzere harekete geçilme zamanına değin hazırlıklı olmaları ve hareket günü geldiğinde emre amade bir vaziyette bekleyip görevlerini layıkıyla yapmaları istenmiştir.⁸¹

Sefer için toplanan vergilerin acele gönderilmesi ordu açısından çok büyüktür. 6 Rebiülahir 993 (7 Nisan 1585) tarihinde, Kengırı, Ankara, Bolu, Kastamonu, Sultanönü, Hüdavendigâr, Karesi, Biga ve Kütahya sancaklarına gönderilen hükümde, adı geçen sancaklardan toplanması gereken hububat vergisinin acilen toplanması ve Serdar Osman Paşa'nın ordusuna yetiştirilmesi istenmiştir.⁸² Ama maalesef bu konuda da bazı aksaklıklar yaşanmıştır. 15 Şaban 994 (1 Ağustos 1586) tarihinde Karaman Beylerbeyine ve Karaman'daki Sancak beylerine gönderilen hükümde, Vezir Serdar Ferhat Paşa Erzurum'a girdiği halde Karaman Beylerbeyliğinin yazılı emirlere rağmen hala asker çıkarmayıp hububat vergisi namına hiçbir şeyi göndermemiş olması ve kadıların duruma kayıtsız

⁷⁹BOA.ADVN.MHM.d. 36, 517/192

⁸⁰BOA.A.DVN.MHM.d. 53, 61/24

⁸¹Aynı defter, 481/165

⁸²BOA.ADVN.MHM.d. 59, 138/29

kalmaları büyük bir cezayı gerektirdiğinden bu ihracı daha fazla geciktirmeden emredildiği üzere derhal vergilerin toplanması, kâtip, zaim ve sipahilerle birlikte yola çıkıp Erzurum'a gidilmesi istenmiştir. Eğer serdar kendileri gelmeden önce Erzurum'dan çıkarsa cezasının şiddetle verileceği bildirilmiştir.⁸³ Hüdavendigâr, Ankara, Sulanönü, Kütahya, Karesi ve Saruhan sancaklarındaki kadılara gönderilen hükümde Veziriazam Osman Paşa tarafından hüküm yazılıp Mihaliç, Aydıncık, Gönen, Kargı, Akçahisar, Kefe, Geveye, Kepsud ve Balıkesir sancaklarından avarız vergisinin toplanıp İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Bu husus için saray çavuşlarından Mehmet Çavuş'un görevlendirilip nüzul ihracının (hububattan alınan avarız türü bir vergi) dikkatli bir şekilde toplanması ve bir aksiliğe meydan verilmeden vakitlice İstanbul'a yazılı olarak gönderilmesi istenmiştir.⁸⁴ 15 Şaban 994 (1 Ağustos 1586) tarihinde Anadolu'da nüzûl emir olunan yerlerin kadılarına gönderilen hükümde, sefer için emredilen hububat vergisinin hala gelmemiş olması işleri sekteye uğrattığından, Serdar Vezir Ferhat Paşa'nın da bildirdiği üzere cezaya müstahak olacakları beyanıyla kendilerine hükümler gönderilen beylerbeyi ve sancak beylerinden yardım istenerek hububat vergisinin acilen yola çıkarılması, eğer vergi yerine ulaşmadan serdar Erzurum'dan hareket ederse özürleri kabul olunmayıp cezaya çarptırılacakları bildirilmiştir.⁸⁵

Nüzûl vergisi ve asker sevkiyatı konusunda sürekli sorunlar yaşanmıştır. Hem askerler savaşa gitmekten geri durmuş hem de köylü Nüzûl tarzı avarız vergileri vermeye pek yanaşmamıştır. Bu yüzden de savaşa giden askerler ve onların komutanları çok sıkıntı çekmiştir. Bu sıkıntılar, savaşın uzamasının bir nedeni olarak gösterilebilir. 8 Cemaziyelahir 995 (16 Mayıs 1587) Kütahya kadısına, Beylerbeyine ve kaymakama gönderilen hükümde, vilayet kadılarıyla hububat vergisinin ihracına memur olan çavuşların görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmeleri istenerek bu belgenin suretlerini her çavuşa ve her kadıya gönderip sefere katılacak olan sipahiler, zaimler tımar erbaplarının serdarın yanına gitmesi için her gün şehirlerde ve pazarlarda ilan verilmesi istenmiştir. Eğer bu seferde görevli olup da göreve gitmeyenler olursa onların hakkından gelineceği buyrulmuştur.⁸⁶ 23 Cemaziyelevvel 993 (20 Nisan 1588) tarihinde Kütahya

⁸³BOA.A.DVN.MHM.d. 61, 137/50

⁸⁴BOA.A.DVN.MHM.d. 58, 332/123

⁸⁵BOA.A.DVN.MHM.d. 61, 139/51

⁸⁶BOA.A.DVN.MHM.d 63, 9 /6

sancağındaki kadılara gönderilen hükümde, Anadolu Beylerbeyi Hasan Paşa sefere çıkmakla şehrin muhafazasının az tımarlı sipahiler tarafından sağlanması ve başlarına Rahimizade İbrahim Çavuş'un serdar tayin edilip, Kütahya'nın hem genel anlamda savunulması hem de eşkıyadan muhafaza edilmesi istenmiştir.⁸⁷

Anadolu'da eşkıya hareketleri giderek artıyordu. Hükümet önceleri sipahiler arasında uygunsuz hareket edenlerin dirliklerini almak suretiyle tımar erbabının düzenini sağlamak istese de başarılı olamadı. Zaten dirlikleri, sipahilerin kendisi feragat etmek istiyordu. Bunun haricinde tımandan azledilenlerin sayısının çoğalması beraberinde karışıklıkları getiriyordu.⁸⁸ Kütahya Sancağına da bu konularla ilgili pek çok hüküm gönderilmiştir. 7 Rebiülevvel 987 (4 Mayıs 1579) tarihinde Kütahya'da bulunan nahiyesinde, Mehmet'e ait olan zeamat, saray çavuşlarından Ali'ye Karakuyu Köyü 5000 paradan verilmiştir. Mustafa oğlu Ahmet gelip Teke sancağından beş bin para tımandan azledildiğini bildirerek diğer kişilerden bedelini alıp kendisine verilmesini istemiştir. Mahlul (sahipsiz) ise bedeli buyrulmuştur.⁸⁹ 18 Şevval 993 (13 Ekim 1585) tarihinde Anadolu Beylerbeyinin gönderdiği hükümde Erzurum kullarından iken faydasından dolayı kendisine tımar verilen, ancak tımarı müyesser olmayıp Kütahya Sancağının Eğrigöz Nahiyesinden tımar tevcih edilmesi istenmiştir.⁹⁰ 8 Şaban 989 (7 Eylül 1581) tarihinde Abdi gelip Kütahya sancağında Yalak nahiyesinde merhum Hızır'dan devlete kalan 4999 akçelik tımarın sadrazam tarafından kendisine verildiği halde aynı tımarın beylerbeyi tarafından başka birine de verildiğini bildirip kendisine verilen tımarı sadrazam verdiği için tımar kaydının üstüne yapılmasını istemiştir.⁹¹ 24 Şaban 989 (25 Eylül 1581) tarihinde Anadolu çavuşlarından Mustafa gelip Bursa beyi olan merhum Abdulgafir Bey'in oğlu Mehmet ile Kütahya sancağında tımarının bir başkasına da verilmesinden şikâyetle bulunması üzerine tımarı hak eden kimse ona verilmesi buyrulmuştur.⁹²

İmam Gazali, “Akıl, insanın bir sıkıntıya düştüğü zaman ondan nasıl güzellikle kurtulurum diye gayret etmesi değildir; gerçek akıl, kurtuluş arayacağı bir tehlike ve

⁸⁷BOA.A.DVN.MHM.d, 62, 498/221

⁸⁸ Mustafa Akdağ, a.g.m., s. 424

⁸⁹ BOA. A.DVN.MHM.d. 37, 2084/176

⁹⁰ BOA. A.DVN.MHM.d. 56, 584/584

⁹¹ BOA. A.DVN.MHM.d. 45, 2031/152

⁹² Aynı defter, 2458/208

sıkıntıya düşmemektir.” der ⁹³ XVI. yüzyılın son çeyreğinde nasihatname türünde örneklerle rastlanmaktadır. Bu nasihatçiler, devleti yaşadığı bunalımdan kurtaracaklarını düşünüyorlardı.⁹⁴ Ancak bu nasihatnamelere tamamen uyulduğu söylenemez. Zira Kâtip Çelebi de bu konuda hiç ümitli değildi. Osmanlı Devleti’nin maliyesinin iyice çöktüğü bir dönemde bir heyet kurulmuş ve çöken ekonomiyi canlandırmak için herkes bir çare sunmuştur. Kâtip Çelebi de vergi sistemini düzeltmek için yazdığı *Düsturu’l-Amel li-İslahi’l-Halel* adlı eserin mukaddimesinde, yaptığı işin soğuk demiri dövmek gibi olduğunu ve devlet adamlarının idrak eksikliği sebebiyle eserden istifade etmezlerse en azından ahiret gününde kabahatinin ortadan kalkacağını düşünerek üzerine düşen görevi yerine getirdiğini ifade etmiştir.⁹⁵

XVI. yüzyılın son çeyreğinde III. Murat’a ithafen yazılmış iki adet nasihatname bilinmektedir. Birincisi Gelibolulu Mustafa Âli’nin kaleme aldığı *Nushatü’s Selâtîn* adlı eserdir. Diğeri ise yazarı bilinmeyen *Hırzû’l-Mulûk* adlı eserdir. Bu eserlere geçmeden evvel padişaha atfedilen ithamlar içerisinde onun zayıf iradeli ve çeşitli kişilerin tesiri altında kalan bağımlı bir kişilik olduğundan söz edilir. Sokullu Mehmet Paşa’nın ölümünden sonra devlet idaresi Vâlîde Sultanların ve bazı menfaatperestlerin tesiriyle daima kötüye gitmiş ve Osmanlı Devleti’nin duraklaması tam manasıyla III. Murat devri ile başlamıştır. 21 sene kapalı bir hayat yaşayan III. Murat, sarayında münzevi bir hayat sürmüş ve son zamanlarına doğru Cuma namazlarını dahi Saray Camide eda etmeye başlamıştır. Böylece halktan uzak bir hayatı seçmiştir.⁹⁶ Özellikle Padişahın ordunun başında sefere çıkmaması da eleştirilen bir mevzudur. Padişahın sara hastası olduğu için sefere çıkmadığı söylenir. Ancak Gelibolulu Mustafa Âli, III. Murat’ın sağlıklı bir insan olduğunu, sakin bir karaktere sahip olduğundan sefere çıkmak istemediğini ifade etmiştir.⁹⁷

Gelibolulu *Nushatü’s Selâtîn* adlı eserinde genel olarak; adaletli yönetim, mansıpların iltizamla değil ehline verilmesi, rüşvetten uzak durulması, padişahın devlet

⁹³ İmam Gazali, *Yöneticilere Altın Öğütler*, Mütercim Hüseyin Okur, Semerkand Yay., İstanbul, 2011, s. 270

⁹⁴ Mehmet Öz, *Kanun-ı...*, a.g.e., s. 63

⁹⁵ Kâtip Çelebi, *Siyaset Nazariyesi Düsturu’l-amel li İslâhi’l-halel*, haz. Ensar Köse, Büyüyenay Yay., İstanbul, 2016, s. 107

⁹⁶ Ahmed Akgündüz ve Said Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırma Vakfı Yay., İstanbul, 1999, s. 164

⁹⁷ Faris Çerçi, *Gelibolulu Mustafa Âli ve Kühü’l-Ahbârî’nda II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, C. I, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri, 2000, s. 175

işleriyle bizzat alakadar olması, reayaya kendini sevdirek onlar için hayır yapması gibi nasihatlerde bulunmuştur. Gelibolulu, bu nasihatlerde bulunurken bazı durumlarda ehliyet ve liyakatini ispatlamış kişilerin kanuna aykırı olsa da üst makamlara getirilebileceğini savunmuştur. Bu bağlamda onun kanun kavramını kendi şahsi emelleri doğrultusunda yorumladığı söylenebilir.⁹⁸

Osmanlı Devleti'nde özellikle tayin ve tevcihlerde rüşvetin teamül haline gelmesi, Kanuni devrinde Rüstem Paşa'nın ön ayak olmasıyla başlamış, III. Murat döneminde ise iyice yaygınlaşmıştır. Şemsi Paşa'nın ilk defa Sultan Murat'a rüşvet vererek kapıyı araladığını ve bunun halk arasında da şöhret bulduğunu devrin kaynakları nakletmektedir. Diğer taraftan çift bozan reayanın rüşvetle padişah kulu olduğu, dirlik, gedik ve mansıpların rüşvet karşılığı ehil olmayanlara verildiği, Yahudi tüccar ve sarrafların devlet adamlarına rüşvet vererek haksız kazanç elde ettikleri ve kadıların alenen rüşvet alması çifte standart uygulandığının göstergesidir.⁹⁹ Nurbânû Sultan'ın cariyelerinden olup Kethüda Kadın diye anılan Canfeda Hatun, Safiye Sultan'ın da gönlünü kazanarak sarayda hatırı sayılır bir yer edinmişti. Kardeşi İbrahim Paşa Diyarbakır'da Beylerbeyi iken kötü yönetiminden dolayı şikâyet edilmiş ve hapse atılmıştı. Canfeda Hatun ise kardeşi suçlu olduğu halde padişaha hediyeler sunarak onun hapisten çıkarılıp yeniden işe girmesini sağlamıştır.¹⁰⁰ Sultan Murat'ın mektuplarının taşınmasında önemli bir rolü olan sarayın nüfuzlu kadını Raziye Hatun da kendi ailesinden olan kişilerin yüksek mertebelere getirilmesini sağlamıştır. Raziye Hatun, damadı Muhyiddin Efendi'nin Sultan III. Murad zamanında (999/1590) İstanbul kadılığına, sonra Sultan III. Mehmet zamanında Anadolu ve Rumeli kazaskerliğine tayin olması; oğlu Mustafa Paşa'nın Erzurum beylerbeyi atanması ve bir oğlunu da Mısır emini olarak atanmasını sağlayan bu kadının nüfuzunun ölümüne kadar devam ettiğini gösteriyor.¹⁰¹

Dönemin ünlü mutasavvıf-şairlerinden Seyyid Nizamoğlu (ö.1601) da rüşvet, ağır vergiler, ahlaksızlık, riyaset meraklısı şeyh ve dervişler, bilgisizlik ve taassubun yayılması sebebiyle III. Murad yönetimini iki şiirinde eleştirmiştir. Seyyid Nizamoğlu, bu

⁹⁸ Mehmet Öz, *Kanun-ı...*, a.g.e., s. 64-67

⁹⁹Yüksel Çelik, "Tanzimat Devrinde Rüşvet ve Hediye İkilemi ve Bu Alandaki Yolsuzlukları Önleme Çabaları", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 15, İstanbul, 2006, s. 29

¹⁰⁰ Mehmet İpşirli, "Canfeda Hatun", *TDVİA*, , C. 7,1993, s. 150

¹⁰¹ Türkan Alvan, a.g.m., s. 53- 54

şiiirlerinde ahlakın, ibadet ve itaatın halk arasında azaldığına dikkat çekerken kendisi gibi bir Halvetî dervişi olan III. Murad Han'ı hayır dua ile ikaz etmiştir:

Zulm ile doldu dünyâ yokdur huzûra imkân

Ma'mûr olan yerleri zâlimleri etdi vîrân

Bir kadılığa kazasker bin altun ister

Vermezsen olur adın câhil u nâdân

Âlem harâba vardı yıkıldı mülk-i Osmân

Kan ağlasın re'âyâ çâk eyleyip giribân

Ya Rabbi inâyet kıl bu kavmi sen ıslâh et

Ef'âl-i kabâyıhdan yüz döndürelere yek-ser

Sultân Murâd Hân'ı adl ile muammer kıl

Kim zulmü eder tahrîk ömrün günün et ebter¹⁰²

III. Murat'ı birçok konuda eleştiren Gelibolulu Âli, padişahın en yakınlarında olan Şeyhi Şüca'yı da eleştirmiştir. Şüca'nın önceki bahçıvanlık mesleğine istinaden onun devlete ilhad tohumları ektiğini söylemiş ve mutasavvıf kimliğine de şüpheyile bakmıştır. Raziye kadının rüyasını tabir edip III. Murat'ın tahta geçeceğini haber veren Şüca, saraya davet edilmiş ve kısa zamanda şöhret olmuştur. Padişahın özel talimatıyla şeyhe, Ayasofya civarında yüksekçe bir ev bağışlanmıştır. Zamanla Şüca çok zengin olmuş, içkinin

¹⁰²Türkan Alvan, a.g.m., s. 32

Frengisini dışardan getirmeye başlamıştır. Şeyhin hakkında yapılan şikâyetlere karşı Padişah, hiç aldırmış etmemiş ve şeyh sizin bildiğiniz gibi değildir, demiştir. Gelibolulu'nun bu olumsuz yorumlarına rağmen Şüca, on yıl süre ile bu şekilde saltanat sürerek 1582 yılında ölmüştür.¹⁰³

Sultan III. Murad'ın şeyhine yazdığı samimi mektuplardan Şeyh Şüca'nın aleyhinde çok kişi olmasına karşın siyasi atamalardan, sefere karar vermeye kadar haricî ve dâhilî hemen her hususta şeyhin fikirleri önemsenmiştir. Burada bir şeyhin devlet yönetimine etkisinin ne derece büyük olduğunu görülmektedir.

Padişahın bizzat kaleme aldığı Kitâbü'l-Menâmat adlı eserinde Şüca ile mektuplaşmaları vardır. Padişah bu kitapta sadece gördüğü rüyalardan ve tasavvuf tecrübelerinden bahsetmez. Bu mektuplar içinde devrin siyasi olayları, diğer devletlerle ilişkiler, seferler, ülkedeki sosyal olaylar, paşa ve beylerin göreve tayin ve azl bilgileri vb. konularda çok önemli ayrıntılar vardır. Bu açıdan Kitâbü'l-Menâmât, III. Murat devri olaylarına ışık tutacak niteliktedir. Kitâbü'l-Menâmât'taki mektuplardan Şeyh Şüca'nın devletin bekası için sadece dua etmekle yetinmediği; azl ve tayin kararlarına, devletin politikalarına bizzat müdahil olduğu anlaşılıyor. Gerçekte onun bu müdahil tavrı müridi Sultan III. Murad'ın sorularına cevap vermekten ve müşkilini çözmekten ibaret gibi görünse de özelde şeyh ve müridini bağlayan bu ilişki, müridin bir padişah olmasından dolayı bütün toplumu ve devlet siyasetini etkilediği anlaşılmaktadır.

Padişah, zaman zaman şeyhi ile dertleşerek uzun yıllardır Safevileri yenememenin derin üzüntüsünü dile getirir. "...Ba 'dehu Allahu Te 'âlâ şol Kızılbaş elinden bolay ki bizi halâs edeydi; cemî' 'âlemün dilinden siz ve biz kurtulur idük. sa 'âdetüm" demiştir. Bazı mektuplarında savaş ve barışa karar verirken şeyhine danıştığı olur. "Kızılbaş elçi gönderüp sulh taleb ediyor. Siz nice buyurursuz, sa 'âdetüm?" Avrupa'da gelişen olaylar konusunda da şeyhinin fikrini alır. Bir mektubunda Şeyh Şüca'ya, Polonya ordusunun birlik olup Osmanlıya karşı hareketinden "Leh kâfiri cem 'iyyet etmişdür, derler. Siz nice işidürsüz? Hayr du 'âdan ehl-i İslâm'ı unutmayasız. Rûhum, bolay ki kâfir târumâr ola!" şeklinde bahseden padişah, başka bir mektupta Bosna ve civarında toplanan

¹⁰³Faris Çerçi, a.g.e., s.177

Hristiyanlardan “*Rûm ilinde Bosna serhaddinde 40.000 kâfir cem‘ olmuş, derler. Bir yaka Kızılbaş ve bir yaka kâfir.*” diye hem içini döker hem de derdine bir derman arar. Padişahın mektuplarında dikkati çeken bir husus da rasathanenin yıkılmasıdır. Bunun için şeyhinin fikrini almıştır. “*Ve benüm rûhum, şol rasadı kaldurmak isterüz; siz ne buyurursuz, rûhum?*”¹⁰⁴ Mektupta bahsedilen rasathanenin kurulması Hoca Saaddetin Efendi’nin III. Murat nezdindeki girişimleri sonucu 1578 yılında Tophane’de açılmıştır. Rasathanenin başına Mısır’dan gelen Takiyüddin Mehmet Efendi getirilmiştir. Gözlem ve hesaplar için çok sayıda aletin bulunduğu bu rasathanede birçok gözlem ve deney yapılmıştır. O sıralarda baş gösteren veba salgınının yarattığı olumsuz ortamı fırsat bilen Hoca Saaddetin Efendi’nin muhalifi Şeyhülislam Ahmet Şemseddin Efendi, astronomi gözlemlerinin uğursuzluk getirdiğine ilişkin itirazlarda bulununca, III. Murat rasathaneyi kaldırma kararı almıştır. Verilen bir emirle Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa 1580 yılında, bir gecede rasathaneyi topa tutarak yerle bir etmiştir. Osmanlı Devleti’nde bundan sonra rasathane ancak 19. yüzyılda açılabilmiştir.¹⁰⁵

“*Hakkı ayakta tutan sultanlar (yöneticiler) yeryüzünde Allah’ın gölgesidir.*”¹⁰⁶ *Hırz’ül-Mülûk* adlı eserin giriş kısmında, dünya saltanatının seçilmiş kişilere emanet olarak verildiği ve bu seçilmiş kişiler içinde en üstün olanının Hz Muhammed olduğundan bahsedilir. Bu üstün vasfa nail olan kişilerin tahtında sağlam durması için ilk başta adalet ve işe yarar bir orduya sahip olması gerektiğini söyler. Bu ordudaki askerlerin itaatkâr olmaları için hak ettikleri dirliğin verilmesi üzerinde durur. Tabi bunun için hazinenin yeterli olması gereklidir. Bu takdirde ülkedeki kasaba ve köylerin çoğunluğunun padişah hassı, tımar ve zeamet olması lazımdır. Hâlbuki bunların çoğu artık vakıf veya mülk olmuştur. Yazar bu bağlamda özellikle vezirlerin ilyazıcılarına hangi hileli yollarla köylerin gelirlerini düşük göstererek bilahare bunların kendilerine temlik edilmelerini sağladıkları ve sonra da kendilerine temlik olunan köyleri hemhudut olan diğer köylerdeki tımar ve zeamet topraklarını nasıl peyderpey ele geçirdikleri ayrıntılı olarak anlatılır.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Türkan Alvan, a.g.m., s. 46-52

¹⁰⁵ Hüseyin Çınar, “Osmanlılar ve Dünya”, *Tarih El Kitabı Selçuklular’dan Bu Güne (1600-1800)*, Ed. Ahmet Nezihi Turan, Grafiker Yay., Ankara, 2002, s. 327

¹⁰⁶ İmam Gazali, a.g.e., s. 107

¹⁰⁷ Mehmet Öz, Kanun-ı..., a.g.e., s. 69-73

Padişah tahta çıkmadan önce ülkedeki vezirlerin ve beylerin durumlarını iyice araştırmalı ve onları türlü şekillerde denemeli ve içlerinden en ehil olanı veziriâzam yapmalıdır. III. Murat Dönemi'nde veziriazamların sık sık değişmesi bu kurumun değer kaybettiğini göstermektedir. Sokullu Mehmet Paşa'nın 14 yılı aşkın sadrazamlığından sonra III. Murat 1579-1590 yılları arasında 11 değişiklik ile toplamda 7 kişi sadrazamlık yapmışken III. Mehmet sekiz yılda (8 azil olmak üzere) 13 kez veziriazam değişikliği olmuştur.¹⁰⁸ III. Murat döneminde Kanijeli Siyavuş Paşa'nın 1582-1584, 1586-1589 ve 1592-1593 yılları arasında tam üç dönem ve farklı tarihlerde sadrazamlık yapması siyasi istikrarsızlığın ne tür bir dengesizlik yarattığını göstermektedir.¹⁰⁹ Bunlara nazaran Sokullu Mehmet Paşa'nın ise tam üç padişaha sadrazamlık yapması onun devlet adamlığı konusundaki maharetini gösterir. Selaniki eserinde Sokullu gibi bir devlet adamının bulunmayışından yakınarak III. Murat'a ait şu dizeleri yazmıştır.

“Mahzen-i ilm-i ledün kaşf-i sırrı hikmet

Ey Muradî bir şöylece âdem olsa”¹¹⁰

Ancak Sokullu Mehmet Paşa'nın III. Murat zamanında öldürüldüğü unutulmamalıdır.¹¹¹ Peçevi bu konuda Tiryaki Hasan Paşa'dan dinlediğini söyleyerek, III. Murat'ın Sokullu'yu tahta çıktığından itibaren pek sevmediğini ancak ölümü ile bir ilgisinin de olmadığını ifade etmiştir.¹¹²

Hırzû'l- mülûk adlı eserde beylerbeyi, ümera ve askerler ile ilgili beylerbeylerinin tayin edildikleri vilayete vardıklarında oradaki kadıları yoklayarak halka zulüm edenleri padişaha bildirilmesi gerektiğini söyler. Beylerbeyi, haksız yere tımar ve zeamat sahibi olanları ortaya çıkararak halkın çıkarını korumalıdır. Yeniçerilerin terakkilerinin makul bir kanuna tabi olduğunu ve en fazla sekiz akçeye kadar çıktığını belirten yazar, zeamette böyle bir şey olmadığından birkaç yıl içinde 2-3 bin akçelik bir tımarın 40-50 bin akçelik bir zeamete dönüşebildiğini, bunu önlemek içinse zeamatlerin 30 bin akçeden yukarı

¹⁰⁸ a.g.e. s. 138

¹⁰⁹ Mahmut Ak, “Siyavuş Paşa, Kanijeli”, *TDVİA*, C. 37, 2009, s. 311-313

¹¹⁰ Ahmet Şimşirgil, “III. Murat Han'ın Şahsiyeti”, ahmetsimsirgil.com/iii-murat-hanin-sahsiyeti/ (17. 07. 2017)

¹¹¹ Mehmet Öz, *Osmanlı...*, a.g.e., s. 170

¹¹² Ahmed Akgündüz, a.g.e., s. 171

çıkmasını uygun bulur. Yalnızca alaybeyleri dergâh-ı âlâ müteferrikaları vb. zeametleri 35- 50 bin akçe arasında olmalıdır der. Kendi zamanında vezirlerden, beylerden ve diğer büyük ve küçüklerden korkunun kalktığı, herkesi para ve mal hırsının kapladığını belirten yazara göre rüşvet yüzünden ecnebiler tımarları ele geçirmeye başlamış ve gerçek hak sahipleri mağdur olmuşlardır. Beylerbeyine niçin böyle yaptıkları sorulduğunda onlar: *Ya ne idelüm? Altı ayda bir vezir-i a'zama bu kadar bin filori göndermek lazımdır.....* derler. Yani Beylerbeyiler veziriazama verdikleri rüşveti çıkarmak için tımarları rüşvetle tevcih eder olmuşlardır.¹¹³ 18 Recep 990 (8 Ağustos 1582) tarihinde Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde Kütahya kadısı mektup gönderip kale muhafızlarının şikâyetine göre kalede bazı zimmilerin (haraç veren Hristiyan veya Yahudi olanlar) haksız yere dirlik sahibi olduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine oranın kale muhafızı ve kethüdasından yardım alınarak yapılan araştırma üzerine, dirliğin bazısının hizmet karşılığı olarak sadaka niyetiyle verildiği, bazısının Fatih Sultan Mehmet zamanından beri babadan evladına miras kaldığı ve bazısının da çeşitli padişahlar tarafından hak ettikleri gerekçesiyle verildiği ortaya çıkarılmıştır. Hal böyle iken zimmilerin ellerindeki dirliklere karışılmaması ve onların bu durumdan ötürü rencide edilmemesi istenmiştir.¹¹⁴ *Hırzû'l Mulûk* adlı eserde yazar dirlik dağıtımındaki bu adaletsizliği önlemek için mahlûl beylerbeyliklere veziriazamın istedikleri kişilerin değil, bizzat padişahın bulup seçtiği dürüst ve adil kişilerin getirilmesinin gerekliliğine dikkat çeker. Burada padişahın bizatihi devlet işleri ile ilgilenmesi gerektiğini söyler. Gelibolulu Mustafa Âli ise kanuna aykırı gelişmelerin ve ülke düzeninin bozulmasının padişahın gizlendiğini öne sürmüştür. Bunun için padişahın yanında sözüne güvenilir kişilerin bulunması gerektiğini savunur.

Hırzû'l- mülûk adlı eserde anlatıldığına göre bu devirde ulema, şeyh ve seyyidlerin durumunda da değişmeler ve bozulmalar olmuştur. Mansıpların rüşvetle verildiğini belirterek bozulmanın sebeplerini irdeler. Daha sonra padişah hocasının ve şeyhülislamın sahip olması gereken vasıfları ve yapması gereken işleri anlatan yazar bundan sonra da danışmend olmak isteyen kişilerin öğrenim aşamaları üzerinde durur. Kendi devrinde ilim sarf ve nahivi okumamış cahillerin rüşvetle üç dört yıl içinde danışmend olup sonunda mülazemet gereğini de yerine getirdikten sonra kadılık makamına

¹¹³ Mehmet Öz, *Kanun-ı...*, a.g.e., s. 71

¹¹⁴BOA.ADVN.MHM.d. 45, 85/8

ulaştıklarını belirtir. Rüşvetle kadı olan kişinin fetvası caiz olmadığı halde kadıların çoğu bu şekilde göreve gelmiştir. Kazaskerlerin makamlarını kaybetmek korkusuyla veziriâzamların isteklerine boyun eğdiklerini, hâlbuki ilmiye mansıplarını tevcih ederken padişahın buyruklarına aykırı davranmamaları gerektiğini savunan yazar müderrisliklerin çoğunun da ilim sahiplerinin değil ya birilerine kapılananların ya da sırf molla çocuğu oldukları için müderris yapılanların eline geçtiğinden şikâyet eder. Şeyhlerin sahip olması gereken vasıflara da değinen yazar, bunların etrafında fazla sayıda sufilerin bulunmasının fetret zamanlarında tehlike arz ettiği, nitekim Kızılbaş olaylarının ilk çıkışında bunun görüldüğünü öne sürer.

Kitabın son bölümünde yazar, peygamber soyundan olan seyyid ve şeriflerin durumunu ele alır. Önce seyyid ve şeriflerin yüksek makamlarına temas eden yazar daha sonra aslında şeriflik ve seyyidlikle alakası olmayan pek çok kişinin sırf vergi vermekten kurtulmak için başlarına yeşil sardıklarını, vilayet kâtiplerinin de rüşvet karşılığında bunları seyyid olarak yazmasının sipahi taifesine haksızlık olduğunun vurgular. Nakîbü'l-eşrafların bu duruma dikkat etmesi ve müteseyyidleri gerçek seyidlerden ayırt etmeye özen göstermesi gerekir. Taşradaki durumu yoluna koymak için de seyyidlerden dürüst ve dindar ma'zul kadılar seçilmeli ve bunların her biri bir beylerbeyliğe gönderilmelidir.¹¹⁵

Klasik İslâm siyaset felsefesinin temel kavramlarından birisi de toplumun oluşturduğu varsayılan dört ana sınıfın birbiri ile münasebetini izah eden erkân-ı erbaa kavramıdır. Dört direk olarak adlandırılan bu sınıflar: asker, ulema, tüccar ile esnaf ve reayadır. Bunların kendi yerlerinde kalması ile ülke içinde huzura kavuşulacağı düşünülmüştür. Mesela Lütü Paşa'ya göre, mansıp sahipleri tüccarlık ve esnaflık ile uğraşmamalıdır. Aynı şekilde ata ve dededen sipahizâde olmayanlar sipahi yapılmamalıdır. Çünkü bu yol açılırsa herkes sipahi olmak ister ve raiyyet kalmaz der. Bu ise toplumun nizamının altüst olmasına yol açar.¹¹⁶ Ancak bu hükümde herkesin kendi mesleğini yapmadığı görülür. 29 Cemaziyelevvel 986 (3 Ağustos 1578) tarihinde Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde, Kütahya kalesi koruyucuları tarafından gönderilen dilekçeye göre aralarında bazı kişilerin tüccar, kasap ve sanat ehli olduklarından göreve

¹¹⁵Mehmet Öz, Kanun-ı..., a.g.e., s. 64-73

¹¹⁶a.g.e., s. 188-189

gelmek istemeyip kendi mesleklerini yapmak istedikleri bildirilmiştir. Buna göre bu gibi kişilerin kale hizmetinde bulunmaları istenmiştir.¹¹⁷ Bazen de üst makamdakilerin işlerinin bir alt makam tarafından yapılması karışıklığa yol açmıştır. 5 Recep 992 (13 Temmuz 1584) tarihinde Kütahya kadısına gönderilen hükümde, İstanbul'a yazılan dilekçeye göre Ahkâm-ı şer'iyyenin (İslam dinine göre verilen hükümler) uygulanmasında herhangi bir sorun yaşanmaz iken Beylerbeyilerinin kanun gereğince yapması gereken işlere, beylerbeyinin adamlarının karışması ile fesat çıkmıştır. Bunun üzerine eskiden beri kanunda yazan ne ise şimdi de ona aykırı davranılmayarak işlerin hak üzere yoluna konulması istenmiştir.¹¹⁸ Bu iki örnek hükümde anlatılmak istenen bir görevin ehil olmayan başka biri tarafından yapılmasının sakıncası üzerinde durulmuştur.

Nizamü'l Mülk'ün *Siyasetnamesi*'nde “*Küfr ile dünya durur zulm ile durmaz*” sözünden ileri gelerek bütün nasihat yazarlarının ve padişahların danıştığı şeyhlerinin durduğu ortak nokta adalettir.¹¹⁹ Fatih Sultan Mehmet, Şeyh Akşemsedin'in çadırına giderek şeyhten kendisini halvete sokmasını istediğinde Akşemseddin bunu kabul etmemiş ve halkın idaresi elinde bulunan bir kimsenin halvet ile ulaşacağı mertebeye adaletle ulaşabileceğini ifade etmiştir.¹²⁰ Yani burada bir padişah ya da yönetici için belki de en büyük mertebenin adalet olduğu vurgulanmıştır. Küfr içinde olan bir devletin adaletli yöneticisinden dolayı refah içinde içinde olması kâbildir. Hz Muhammed'in (s.a.v.) iyi bir yönetici olmasından yana çok övdüğü Kısra'nın hükümdarı için: “*Ben adil hükümdar Nûşirevan zamanında doğdum.*” demiştir.¹²¹

Nizam-ı âlem için kardeş katlinin dahi vacip olduğu Osmanlı Devleti'nde nizamı bozan her türlü rüşvet, iltimas, adaletsizlik, ahlaki çözümlenme ve mazlumun ezilmesi nev'inden fiiller kendini göstermiştir. Bu fiillerin önlenmesi ve devletin adaletli bir yönetim sergilemesi için verilen nasihatler de işe yaramamıştır. Bir kurumda başlayan bozulma diğer kurumları da etkilemiştir. Derken domino taşları gibi devrile devrile bütün

¹¹⁷BOA.ADVN.MHM.d. 35, 231/93

¹¹⁸BOA.ADVN.MHM.d. 53, 260/95

¹¹⁹ Mehmet Öz, Kanun-ı..., a.g.e., s. 85

¹²⁰Reşat Öngören, “XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı'da Tasavvuf Anlayışı”, *XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi)*, Ensar Neşriyat 2. Baskı, İstanbul, 1999, s. 208

¹²¹İmam Gazali, a.g.e., s. 114

düzen altüst olmuştur. XVI. asrın son çeyreğinde bir bozulma bir çözülme ile artık Osmanlı Devleti için duraklama döneminin sinyalleri verilmiştir.¹²²

3.3. III. Mehmet Döneminin Siyasi Olayları

III. Mehmet 1595 yılında Osmanlı Devleti'nin Habsburg İmparatorluğu'na karşı çetin bir savaş sürdürdüğü ve Anadolu'da Celali karışıklıklarının giderek şiddetini artırdığı bir dönemde babası III. Murat'ın yerine Manisa'dan İstanbul'a gelerek Osmanlı tahtına oturmuştur. Kendisi son kez sancağa çıkan ve son kez kardeş katline ferman veren padişah olmuştur. On dokuz erkek kardeşini ve padişahlığından sonra oğlunu öldüren son padişaktır. Bir şeyin şiddetinde en üst seviyeye gelindiği anda değişim başlar. III. Mehmet'ten sonra kardeş katli ve sancağa çıkma usulü sona ermiştir.¹²³

III. Mehmet, babasından devraldığı tahtın hileli yüzünü görmüş ve etrafta güvenilir hiç kimsenin olmadığını anlamıştır. Neden böyle düşündüğünü sorduklarında, “Evvvela Şeyhülislam olan Bostan-zade'ye iltifat ettim. O, acele olarak cahil bir kardeşini Rumeli kazaskeri tayin ettirdi. Bir oğlunu da Selanik kazasına rica etti. Daha sonra babamın hocası Sadettin'e rağbet ettim. Yani din ve devlet için hayırlı olur ümidiyle kendisine güvendim. O dahi hemen genç bir oğlunu Anadolu kazaskerliğine ve çocuk yaşta bir oğlunu da Edirne kazasına uygun bir görüşle bana arz etti.” III. Mehmet, bu şekilde çevresindeki kişiler yüzünden adının kötüye çıktığını ifade etmiştir.¹²⁴

16. yüzyılın son yıllarında doğu cephesindeki savaş biterken batıda ise yeni bir cephe açılıyordu. Uzun süren barış döneminde, Osmanlıların ellerindeki Macar topraklarını almaktan asla vazgeçmeyeceğinin bilincinde olan Habsburglar, kendilerine sağlam bir savunma hattı çizmiştir. Savaş nihayet 1593 yılında başladı. Bu savaşın başlamasına sebep olarak sınırda yaşanan hadiseler, Avrupa'nın siyasi hâkimiyeti ve Osmanlı idarecilerinin arasındaki rekabet gösterilebilir. Rakibi Ferhat Paşa'nın Safevi cephesindeki başarılarını kıskanıp kendi başarısı ile ismini duyurmak isteyen veziriazam Koca Sinan Paşa Avusturya'ya karşı zafer elde edeceğini düşünüyordu. Balkanlar'da durumun giderek

¹²² Mehmet Öz, *Kanun-ı...*, a.g.e., s. 111-121

¹²³ Mehmet Öz, *Osmanlı...*, a.g.e., s. 172

¹²⁴ Faris Çerçi, a.g.e., s. 238

kötüleşmesi üzerine Sultan III. Mehmet yakınlarının teşviki ve yeniçerilerin ısrarıyla, Kanuni Sultan Süleyman döneminde terk edilen bir gelenek olan ordunun başında sefere çıkma cesaretini yeniden gösteren padişah olmuştur. Bu cesareten güç ve moral bulan ordu 1596'da Macaristan'ın kuzeydoğusundaki Eğri Kalesi'ni aldı. Ardından Haçova'da Habsburg ordusunu büyük bir bozguna uğrattı. Eğri ve Haçova'da denetim kurulmak suretiyle Erdel ile Avusturya arasındaki bağlantı kesilmek istenmişti. Ancak bağlı beyliklerdeki başkaldırı yatışmadı. Bu savaş sırasında fethedilen Kanije Kalesi'nin Tiryaki Hasan Paşa komutasında Avusturya ordusu karşısında gösterdiği parlak savunma ve düşman ordusunun dağıtılması kayda değer bir başarıdır. Eflak meselesini 1601'de halleden Osmanlılar, Lala Mehmet Paşa'nın serdarlığı döneminde Erdel meselesini hal yoluna koymuştu (1605). Öte yandan ise İran Şahı Abbas'ın doğudaki faaliyetleri Osmanlı'yı huzursuz etmeye başladı. Ülke içinde rahat durmayan Celaliler de cephe gerisinde devleti yıpratmaya yetiyordu. Bu sebeplerin etkisiyle her iki tarafın yorgun düştüğü ancak Osmanlı'nın askeri gücünün biraz gözden düştüğü bu savaşta 1606 yılında imzalanan Zıtvectorok Anlaşması ile Osmanlı'nın Orta Avrupa'da yayılması sona ermiştir.¹²⁵

1593-1606 yılları arasında yapılan Osmanlı Avusturya savaşlarına genel olarak bakılırsa Kanije ve Eğri dışında toprak kazanılmadığı görülür. Bunun yanında mali askeri ve diplomatik açıdan uğratılan zarar cabasıdır. Bu anlaşma ile eski Macaristan Krallığı'nın Habsburlar'ın elinde kalan toprakları için Osmanlı'nın 1533 ve 1547 antlaşmalarına göre aldığı vergiden ve toprak iddiasından vazgeçilmiştir. Osmanlı Padişahı ile Habsburg İmparatoru'nun eşit kabul edilmesi, Osmanlı dış siyaseti ve diplomasisi açısından yeni bir dönemin başlangıcı ve Avrupa'da Türk üstünlüğünün kaybolmaya başladığının göstergesi olarak kabul edildi. Osmanlı Devleti, bundan önceki antlaşmalarda kendi tespit ettiği şartları karşı tarafa dikte ettirirken bu antlaşmayı taraflar eşit hukuki şartlara sahip bir biçimde imzalamışlardır. Bu bakımdan Zıtvectorok Antlaşması, Avrupa Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında devletlerarası hukuka uygun imzalanan ilk antlaşma olarak kabul

¹²⁵Mehmet Öz, *Osmanlı...*, a.g.e., s. 171-173

edilir. Avusturya ile yaşanan bu savaş bir geçeği daha ortaya koymuştur o da Osmanlı'nın Avrupa karşısında savaş tekniği ve silah bakımından güçsüz kalmasıdır.¹²⁶

3.4. Eşkialık

Eşkialı kelimesi Arapça şaki sözcüğünün çoğulu olan bedbah, haylaz, habis, haydut, serkeş ve kutta- tarik anlamlarına gelmektedir.¹²⁷ XVI. yüzyılın son çeyreğinde, Kütahya'ya gönderilen hükümlerde bu kavram daha çok; sohta eşkıyası, ehl-i fesad, harami, bazen de kutta-i tarik isimleriyle anılmıştır.¹²⁸ Eşkialı kelimesine hukuki bir terim olarak bakıldığında; mal zapt etmek, öç almak, suikastta bulunmak yahut memleketin dâhili emniyetini bozmak için çiftlik, köy, ağıl, değirmen gibi mahalleri basarak ve yakarak tahrip etmek, adam kaçırmak, adam öldürmek, yollarda ve kırlarda soygunculuk yapmak, bu fiillerden mevkuf ve mahpus iken firar ederek silahla dolaşmak suretiyle emniyet ve asayiş münferiden ve toplu olarak tehdit ve ihlal etmek anlamları bulunmaktadır.¹²⁹

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde eşkıyalığın yayılmasında, iktisadi faktörler büyük rol oynamıştır. Ancak bu tek başına bir neden olarak gösterilemez. Eğer tek neden ekonomik olsaydı herkesin eşkıya olması gerekirdi. Burada, bir insanı diğerinden ayıran nöropsikolojik ve ahlaki yönü göz önünde bulundurmamak gerekir. Her insanın belli ihtiyaçları vardır. Bunlar: kısa yoldan zengin olmak, zahmetsizce para kazanmak, ün yapmak gibi düşünceler olabilir. Bu emellere sahip olma yolunda, fütursuzca amaca ulaşmak için her yolu kendine mübah saymak, ancak eşkıyaların işidir.¹³⁰ Okunan belgelerde görülen; ev basma, dükkân bağ bahçe yağmalama, adam kaçırmak ve öldürme suçları işlenirken arkada bırakılan zayıfa bakılmaz. Eşkialılar, hep firar halinde bir sonraki yağmalayacakları kapıyı ararlar ve kendilerine kurdukları bu kanun dışı düzende payidar kalacaklarını sanırlar.¹³¹

¹²⁶ Mehmet Ali Ünal, *Medeniyetiyle...*, a.g.e., s. 300

¹²⁷ Şemseddin Sami, "Eşkialı", *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., 2006, s. 781

¹²⁸ bk. Kütahya Sancağına (1575-1600) Mühimme Defterlerinde geçen Eşkialılık ile ilgili kavramlara.

¹²⁹ Ayşegül Hüseyinklioğlu, a.g.t., s. 1

¹³⁰ Mustafa Öztürk "XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkialılık Olayları", *Belleten*, C. LIV, S. 211, Ankara, 1991, s. 985

¹³¹ bk. Kütahya Sancağına (1575-1600) gönderilen Eşkialılık ile ilgili Hükümlere.

Anadolu, XVI. asrın ortalarından beri, medrese talebesinin ve ziraatı terk etmiş levent diye adlandırılan bir sürü boş insanların sebep oldukları bir karışıklık içinde bulunuyordu. Son olarak Şehzade Bayezid isyanında muvaffak olmayan sipahiler etraflarına yavaş yavaş leventleri toplayarak mevcut içtimai ve siyasi düzen için ciddi bir tehlike olmaya başladılar. Leventlerin hep çoğalmakta olması kalabalık levent gruplarının doğmasına yardım ediyordu. Sonradan Celali adını alacak bu kimseler, tamamıyla fakir insanlardan oldukları için, Celali Başbuğları, bunları beslemek ve sürekli bir kuvvet olarak yanında bulundurmak için soygunculuğa ve ister hükümetten olsun ister reayadan olsun şunun bunun malına el koymaya sevk ettiler. Bu suretle, hükümete ayaklanmadan başka bir mahiyeti olmayan sipahilerin davası, leventlerin işe karışması ile her sınıf halkı içine alan büyük bir içtimai mücadeleye neden oldu. Bu mücadelede şahsi kinler büyük ölçüde rol oynuyordu. Mesela bir gecede evi basılıp yağma olunan bir kimse, bunu yapandan intikam almak için bu sefer de kendi başına bir sürü levent toplayarak düşmanını takip ediyordu. Gittikçe öyle bir vaziyet hâsıl oldu ki hükümet adamlardan veya reayadan serveti ve içtimai durumu yerinde olan herkes etrafında gücünün yettiği kadar levent toplamayı zaruri gördü. Büyük kasaba ve şehirler haricinde olup geçen şu hadiseler Anadolu'nun iktisadi düzeninde büyük sarsıntılar yaptı.¹³²

Merkezi otoritenin sarsılması ve ekonomik sebeplerle daha da hızlanan eşkıyalık olayları, Haçova Savaşı'ndan sonra geniş çaplı bir isyana dönüştü. Bu savaşta kazanılan zaferin ardından veziriazamlığa getirilen Cağalazade Sinan Paşa'nın savaş sonrası yaptırdığı yoklama sonucunda 30.000 kişinin dirliğini kestirmesi ve firarilerin katli ve mallarının müsadere edilmesi yolunda emir çıkartması, Celali hareketlerinin hararetlenmesine neden oldu. Celali adı verilen gruplar, işsiz güçsüz insanlardan gerek duyulduğunda savaş için orduya alınıp daha sonra terhis edilen veya çeşitli sebeplerle ordudan kaçan unsurlardan oluşmaktaydı. Bu gruplar önce Avusturya ve 1603'ten sonra da İran ile yapılan savaşın iç güvenlik açısından yol açtığı zaaftan da yararlanarak Anadolu'yu büyük bir kargaşaya sürüklediler. Bu süreç, pek çok köyün boşalması yüzünden Osmanlı belgelerinde *Büyük Kaçgun* adıyla anılmıştır.¹³³ Bu büyük göç neticesinde evini barkını

¹³² Mustafa Akdağ, a.g.m., s. 429

¹³³ Mehmet Öz, *Osmanlı...*, a.g.e., s. 174-175

terk eden halk, köyleri büsbütün ıssızlığa mahkûm etmiştir. Bu ıssızlıkla beraber bazı köylerin isimleri dahi unutulmuş haritada yerleri değişmiştir.¹³⁴

Celali isyanlarından bunalan köylü, isyan etmediğine göre son çare olarak devlet görevlilerinin ve isyancıların ulaşamayacağı yerlere kaçarak göçebe hayata dönme yolunu seçmişlerdir. Şehirlere göç, geçici iş imkânları ve medreselerin bulunması nedeniyle, özellikle de bekâr erkeklere cazip gelmiştir. Köylüler ise tarım alanlarını genişletme yoluna gitmiş, durum daha da kötüleşince göçebe hayata dönmüştür. Değişen şartlara uyum sağlamaya çalışan köylüyü devlet rahat bırakmamış, daha fazla vergi ödemeye zorlamıştır. Köylünün başvurduğu her türlü yola, devlet görevlileri, vergi toplayıcıları ve diğer görevliler çeşitli taleplerle karşılık vermişlerdir. Vergi toplama usulü olarak XVII. yüzyılda mukataa sisteminin genişletilmesi, köylü ile mukataa sahibi arasında bir dizi görevlinin (mütesellim, mübaşir, emin, amil) girmesine neden olmuştur. Görevliler zinciri uzadıkça köylünün istismar edilmesi de kolaylaşmıştır. Bunun önüne geçebilmek için İl erleri teşkilatı kurulmuş ve adaletnameler yayınlanmıştır.¹³⁵

Karayazıcı Abdülhalim, kardeşi Deli Hasan Celali Mehmet sekban gibi bölükbaşlarının etrafında ordular oluşturan köylülerden haraç alarak büyüyen Celali gruplarına karşı bastırma siyaseti güdüldü. Bu siyaset beklenen başarıya ulaşmayınca Celali önderlerine birtakım makamlar verme yoluna gidildi. Rumeli cephesine savaşmak üzere Bosna Beylerbeyliğine getirilen Deli Hasan, burada sekbanlarıyla birlikte büyük bir gayret gösterdi ama savaş sona ermek üzere idam edilmekten kurtulamadı. Deli Hasan'ın devlet hizmetine gelerek Rumeli'ye geçmesi Anadolu'daki celalli isyanlarının bittiği anlamına gelmiyordu. Bu hareket ancak 1608'de veziriazam Kuyucu Murat Paşa'nın yönetimindeki Osmanlı ordusunun (Maraş yakınlarında) kanlı bir bastırma harekâtı ile öldürücü bir darbe aldı.¹³⁶

XVI. yüzyılın çeyrek ayında Kütahya'daki eşkıyalıkla ilgili hükümlere bakıldığında daha çok sohta eşkıyalarının ve sair eşkıyaların çıkardığı isyanlar, halka

¹³⁴Alpaslan Demir, "Osmanlı Devleti'nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 11, S. 21, 2017, s. 15-31

¹³⁵Fatma Acun, a.g.m., s. 704-705

¹³⁶Mehmet Öz, *Osmanlı...*, a.g.e., s. 175

yapılan zulüm ve isyancılara verilen cezalar görülmektedir. 23 cemaziyelevvel 986 (25 Temmuz 1578) tarihinde Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde, Kütahya'da bazı eşkıyanın türeyip şerli işler peşinde koştuğu bildirilmiştir. Bu zararlı eşkıyanın defedilmesi için her köye halkın seçeceği bir yiğitbaşı tayin edilerek eşkıyanın kökünün kurutulması için zaimler, tımar erbapları ve yeniçeriler tarafından güvenlik kalkanı oluşturulması istenmiştir.¹³⁷ 20 safer 987 (18 Nisan 1579) tarihinde Hüdavendigâr sancağındaki kadırlara gönderilen hükümde, kazaya musallat olan sohta eşkıyasının ve sair eşkıyanın yaptığı taşkınlıklar anlatılmaktadır. Hükme göre bu eşkıyaların çeşitli köylerde yuvalanıp, adetlerine göre ev basmak, mal gasp etmek gibi zorbalık ve baskı ile halka işkence ettikleri bildirilmiştir. Bu eşkıyanın yuvalandığı yerlerin dibinin kazınması ve ellerinde ne kadar ok, yay tüfek gibi silah varsa hepsinin alınması, hele bir inatlarından vazgeçmesinler, topunun mahvedileceği ikaz edilmiştir. Eşkıyanın yakalanması için her köye başbuğ ve il eri tayin edilerek asayiş ve güvende süreklilik sağlanması istenmiştir.¹³⁸ 29 Şaban 987 (12 Ekim 1579) tarihinde Kütahya sancağının korunması için görevlendirilen sipahilerin serdarı olan Zaim Murat'a gönderilen hükümde, Kütahya'da ve çeşitli köylerde barınan sohta eşkıyasının kız ve oğlanlara tecavüz edip mal yağmalayarak zorbalıklarında durak bilmeksizin ilerledikleri kayıt edilmiştir. Bu eşkıyalar daha fazla zayıata sebep olmadan isimleri ile beraber araştırılıp hakikatte kim eşkıya kim değil bildirilsin istenmiştir. Yine eşkıyanın topunun ortadan kaldırılması için seferber olması istenen sipahiler, tımar erbapları ve il eri görevlendirilerek durumun teftişi ve köylerin asayişi konusunda sonuna kadar iz peşinde olunması istenmiştir.¹³⁹ 5 Cemaziyelevvel 988 (18 Haziran 1580) tarihinde Kütahya, Sultanönü, Hüdavendigâr ve Karesi sancağında bulunan kadırlara gönderilen hükümde, adı geçen yerlerde bazı eşkıya toplanıp yol kesmeye başlamıştır. Gelenin gidenin mallarını gasp edip üstelik canlarına kast edip eşlerini çocuklarını kaçırap tamiri mümkün olmayan zararlar açmışlardır. Bu zulme kayıtsız kalınmaması için saray çavuşlarından Ömer görevlendirilmiştir. Buna göre eşkıyanın türediği bu yerlerde bulunan kadılar, zaimler, tımar erbapları, müstahfizar (koruyucular), derbendçiler (yol ve geçitlerde bulunan koruyucular) ve il eri dahil toplanıp bu işin aslı astarının araştırılması istenmiştir. Eğer eşkıya grubu sipahi ise isimlerinin yazılıp hapsedilmesi, değil ise direkt öldürülmesi ve bazılarına da kürek cezası verilmesi uygun bulunmuştur. Halkın huzuru ve güveninin

¹³⁷BOA.ADVN.MHM.d. 35, 254/308

¹³⁸BOA.ADVN.MHM.d. 36, 564/211

¹³⁹BOA.ADVN.MHM.d. 40, 314/145

tekrardan sağlanıncaya dek her türlü çaba ve gayretin gösterilmesi önemle bildirilmiştir.¹⁴⁰ 3 Şaban 991 (22 Ağustos 1583) tarihinde Anadolu Beylerbeyine ve Kütahya sancağına bağlı kadılara gönderilen hükümde, Lazkiye'de türeyen sohta eşkıyasının Müslümanların evlerini basıp zekât namına paralar topladığı ve onlara çeşitli zulüm ve baskı uyguladığı bildirilmiştir. Bunun üzerine eşkıyanın en kısa zamanda civardan uzaklaştırılması ve etkisiz hale getirilmesi için zaimler, tımar erbapları ve il eri görevlendirilip icabına bakılması istenmiştir.¹⁴¹ Yukarıda gönderilen hükümlerde dikkati çeken husus, eşkıyanın yakalanmasında zaimlerin tımar erbabı sipahilerin ve İl erlerinin dahi eşkıyanın yakalanmasında seferber edilmesidir. Eşkıyalardan biri öldürülünce onun yandaşları intikam almak istemişlerdir. 17 Cemaziyelevvel 985 (2 Ağustos 1577) tarihinde Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde, Lazkiye'de yakalanıp Kütahya'da hapsedilen birkaç eşkıya sohtanın sorgusunu gerçekleştirmeden önce bazı teftişlerde bulunulmuştur. Bu sırada halkın eşkıyadan çekindiği için şahitlik edemediği ve fırsattan istifade eşkıyanın sağa sola kaçtığı bildirilmiştir. Eşkıyalar içinde önemli yeri olan Bahşi isimli asinin öldürülmesi üzerine eşkıyanın yandaşları intikam peşinde koşmaya başlamışlardır. Kör Bedrettin adlı eşkıya, kendince bu olayın öcünü almak için, mevdi ele veren kim varsa öldürmeye ant verdiği Lazkiye kadısınca haber verilmekle birlikte olayın peşinden gidilmesi için Kethüda Ali'nin görevlendirilmesi istenmiştir. Buna göre ilim öğrenmekle hiçbir işi olmayan, sohta postuna bürünüp halka karşı silahlanan bu eşkıyaların öncelikle teftiş edilip ardından toprak kadılarının da yardımıyla icabına bakılması istenmiştir.¹⁴²

Bazı eşkıyalar kendilerini gizleyerek planlarını sinsice yapmıştır. 10 Ramazan 991 (27 Eylül 1583) tarihinde Kütahya (...) ve muhafazada olan Mahmud Paşa'ya gönderilen hükümde, on yedi sohta eşkıyası kıyafetlerini değiştirip silahlarını ve sair eşyalarını çuvala koyup Karahisar-ı Sahip'ten gelen bir kervan içine karışmıştır. Kütahya Dutlukpınar'a vardıklarında yakayı ele veren eşkıyalar, yirmi nefer atlı asker ile basılan kervanda yakalanmıştır. Bunların içinden üçünün isimlerini yazıp tutuklu olarak İstanbul'a gönderilmesi, diğerlerinin ise kayıtsız şartsız asılması istenmiştir.¹⁴³ 19 Ramazan 991 (6 Ekim 1583) tarihinde adı geçene gönderilen hükümde on yedi sohta kıyafet değiştirerek

¹⁴⁰BOA.ADVN.MHM.d. 43,172/84

¹⁴¹BOA.ADVN.MHM.d. 51, 240/78

¹⁴²BOA.ADVN.MHM.d. 31, 365/157

¹⁴³BOA.ADVN.MHM.d. 52, 89/42

kervanın arasına karışmıştır. Kütahya civarına geldikleri vakit Beylerbeyi kethüdası Mahmud ve Kütahya subaşı olan Necmi, kervanın içindeki eşkıyayı kısıklıvrak yakalayıp silahlarını da ele geçirmiştir. Eşkıyanın elebaşı olan iki kişinin hemen idam edilmesi, kalede hapsolan on beş kişinin ise sonradan idam edilmesine karar verilmiştir.¹⁴⁴

Halkın içinde eşkıyalara yardım eden kişiler de vardır. 19 Ramazan 991 (6 Ekim 1583) tarihinde Kütahya kadısına gönderilen hükümde sohta eşkıyasının silahlarını yükleri içine koyup taşıyan katırcılardan; Seyid Ahmet, Muharrem ve... Seyit'in isimlerini yazıp İstanbul'a göndermesi ve bu üç katırcıların kürek cezasına çarptırılması uygun bulunmuştur.¹⁴⁵ Bir köyün topyekûn eşkıyaya katıldığı da görülmüştür. 17 Cemaziyelahir 1001 (21 Mart 1593) tarihinde, Anadolu Beylerbeyine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde, Şeyhlü kazasına bağlı Tokçababa isimli köy halkının haramilere katılıp köyü eşkıya yatağına çevirdikleri ve Hasan Derbendi denilen yerde Musa Çavuş'u katlederek memlekette asayiş bırakmayıp zulüm ve baskılarını artırdıkları bildirilerek, buna göre teftişlerde bulunulup hakikatte bir eşkıyalık var mı, halka ve yolcuya bir eziyet ediliyor mu, araştırılıp cezasının verilmesi istenmiştir.¹⁴⁶ 11 Rebiülevvel 987 (8 Mayıs 1579) tarihinde Hüdavendigâr sancağındaki kadılara gönderilen hükümde, sancak dâhilinde bulunan sohta eşkıyasının ve sair eşkıyanın en kısa zamanda yakalanması ve ellerinde ne kadar ok yay tüfek gibi silah varsa hepsinin toplanması istenmiştir. Bu arada halktan eşkıyaya destek olanların, çürük bir dala tutundukları gerekçesiyle onlara yardım ve yataklık edenlerin ümitlerinin boşa çıkacağı ihtar edilmektedir. Eşkıyadan gelecek herhangi bir karşı taarruz durumunda eşkıyanın kökünün kurutulacağı bildirilmekle beraber asayiş ve güvenin sağlanması için her köye bir başbuğ ve il eri tayin edilmesi istenmiştir.¹⁴⁷ Bazen de köy birleşip eşkıyaya karşı savaşmıştır. 17C emaziyelevvel 993 (17 Mayıs 1585) tarihinde Anadolu Beylerbeyine, Kütahya ve Şuhud kadısına gönderilen hükümde, halk eşkıya zulmünden perişan olup şikâyette bulunarak sohta eşkıyasının ve sair eşkıyanın kasaba halkına korku salarak mallarına ve canlarına kastedip çeşitli eziyetlerde buldukları ve kendilerine karşı koymaya çalışan halka karşı taarruz ederek

¹⁴⁴BOA.ADVN.MHM.d. 52, 134/60

¹⁴⁵Aynı defter, 133/60

¹⁴⁶BOA.ADVN.MHM.d. 70, 319/135

¹⁴⁷BOA.ADVN.MHM.d. 36, 630/237

büyük tahribatlara yol açtıkları bildirilmiştir. Buna göre eşkıyanın ele geçirilip cezasının verilmesi istenmiştir.¹⁴⁸

Bir kadı'nın eşkıyaya yardım ettiği de görülmüştür. 4 Rebiulahir 992 (15 Nisan 1584) tarihinde Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde, Hacı kulu isimli kimsenin evini eşkıyalar basıp evinde bulunan on bin parayı, altı kıymetli başörtüsünü ve evin hatununu da alıp götürmüşlerdir. Subaşı Rıdvan bu eşkıyayı yakalayıp hapsedmesine rağmen Kadı Numan eşkıyanın elindeki paraları alıp onları serbest bırakarak büyük hata yapmıştır. Buna göre kadı Numan'ın salıverdiği eşkıyayı derhal bulması eğer bulmakta bahane ederse kendisinin böyle tedbirsiz ve şüpheli davranışından ötürü hapse atılacağı bildirilmiştir.¹⁴⁹

Eşkilyalığın önlenmesi için alınan tedbirlerden biri de kefile bağlamak olmuştur. Bununla şüpheli görünen şahıslar kefile bağlanıyordu. Zaman zaman sancaktaki erkekler, eşkıyayı korumayacağına eşkıyalık etmeyeceğine dair silsile halinde birbirlerine kefil oluyorlardı. Kefil bulamayanlar şüpheli görülüp derhal idari makamlara teslim ediliyordu.¹⁵⁰ 13 Ramazan 993 (8 Eylül 1583) tarihinde Kütahya, Sultanönü, Saruhan, Menteşe Hamid ve Teke sancaklarında sancaklarındaki kadılara gönderilen hükümde fesat ehli sohta ve sohta namına eşkıyalık yapanların Müslümanların evlerini basıp paralarını toplayarak onları kendilerine kul köle haline getirmeye çalışmışlardır. Eşkilyaya karşı direnenlerin başları kesilerek zulüm ve baskılar gittikçe artırılmıştır. Bazı eşkıyalar kaçarak izlerini kaybettirmiştir. Şehirde bulunan bazı sohtaların içinden eşkıyalıkla uğraşmamaları için kefile bağlanmışlardır. Kefilsiz olanlar ise eşkıyalığa meylederlerse il eri ve sair kişilerce yakalanması emredilmiştir.¹⁵¹

Kütahya sancağına eşkıyalıkla ilgili gönderilen bazı hükümlerde eşkıyanın tespiti konusunda sıkıntılar yaşandığı görülmüştür. Etrafta şüphelenmeye mahal bırakan birçok olayın olması bazı karışıklıklara yol açmıştır. Bu dönemde çarka takılan ya da bilinmeyen bir nedenden ötürü hapis yatan ve köylüler tarafından haksız yere öldürülen sohtalar

¹⁴⁸BOA.ADVN.MHM.d. 58, 217/75

¹⁴⁹BOA.ADVN.MHM.d. 52, 903/339

¹⁵⁰Ayşegül Hüseyinklioğlu, a.g.t., s. 265

¹⁵¹BOA.ADVN.MHM.d. 58, 684/269

olmuştur. 10 Safer 985 (29 Nisan 1579) tarihinde Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde Lazkiye kazasında; Ali, Kemal, Muhammed ve Durmuş isimli şahıslar dilekçe sunup sohta eşkiyası tayfasından olmadıkları halde hapiste zorla tutulduklarını ve burada boş yere zulüm gördüklerini beyan etmişlerdir. Buna göre bu şahısların gerçekte sohta tayfasından olup olmadıkları hak üzere araştırılıp gereğinin yerine getirilmesi istenmiştir.¹⁵² 19 Şevval 991 (5 Kasım 1583) tarihinde Kütahya, Sandıklı ve Baklan kadılarına gönderilen hükümde Baklan kazasında yaşayan Mustafa isimli kimsenin, beylerbeyi kethüdasının emri ile altı aydan beri hapiste tutulduğu bildirilerek gerçekte Mustafa ne maksatla hapiste tutulmakta; sohta eşkiyasından mı yoksa bir bozguncu mu teftiş edilip derhal bildirilmesi istenmiştir.¹⁵³ 24 Zilhicce 999 (13 Ekim 159) tarihinde Anadolu Beylerbeyine, Kütahya, Uşak ve Selendi kadılarına gönderilen hükümde şunlar yazılmıştır: Öğrenime hak kazanan kişiler, kendilerine giyecek bir şeyler alabilmek için memleketlerinin yolunu tutmuşlardır. Yolda Selendi'ye vardıklarında kasaba halkı, öğrencileri eşkiya olan sohta tayfasından sanıp ellerinde silahları olmamasına rağmen onlara hunharca saldırmıştır. Selendi kasabasına bağlı Dere adlı köye vardıklarında köyün imamı ve komutanın bildirmesine göre Selendi kasabasından; Şeyh İbrahim, Kara Hamza, Sefer ve Ahmet adlı kişilerin, haksız yere Ahmet ve Mehmet'i öldürdükleri ve bazı kişileri de yaraladıkları tespit edilmiştir. Kütahya kadısının isteği üzerine bildirilen bu olayın iyice araştırılması, haksız yere sohtaların öldürülmemesi, öldürülen kişilerin katillerinin yakalanıp hapsedilmesi ve şüpheliler arasında suçsuz olanların ise serbest bırakılmaları istenmiştir.¹⁵⁴

Sigmund Freud, şiddete nasıl karşı konulacağına dair psikolojik yorumlarda bulunmuştur. Ona göre şiddet, içgüdüsel bir duygu olduğundan kontrolü zordur. Her an ortaya çıkabildiği gibi aynı zamanda da bulaşıcıdır çünkü şiddet, şiddeti doğurur. Bu durdurulmaz arzudan sıyrılıp yeniden hak hukuk yoluna girmenin bir tek psikolojik şartı vardır: Şiddete karşı oluşturulan birliğin istikrarlı ve dayanıklı olması. Eğer bu birlik, şiddete şiddetle karşılık veriyorsa ortada bir başarı yok demektir. Aksine bu bir kısır döngüdür. Şiddeti önlemede gerçek bir başarı sağlamak için öncelikle sıkı bir organizasyon gereklidir. Olası isyanlara karşı önlem alınarak alınan kararları uygulayacak organlar

¹⁵²BOA.ADVN.MHM.d. 30, 229/94

¹⁵³BOA.ADVN.MHM.d. 52, 259/106

¹⁵⁴BOA.ADVN.MHM.d. 68, 30/17

oluşturulmalı, kanuna karşı gelenlere şiddetli yaptırım uygulayacak yasaları koymalı ve bunların uygulanması garanti altına alınmalıdır. Böylesi kurallarla bir araya gelen insan topluluğu, gücünün kaynağını aralarında oluşacak duygusal bağdan ve toplumsal dayanışmadan alacaktır.¹⁵⁵ Okunan belgelerde eşkıyalar için verilen kararlara bakıldığında her zaman şiddete başvurulmadığı görülür. Ancak güvenlik için çeşitli organizasyonlar kurulmuş ve şiddetin dozunu kaçırın eşkıyalara karşı da sert tedbirler almaktan geri durulmamıştır. Ziya Paşa'nın Terkib-i bendinde söylediği gibi: “*Nush ile uslanmayana etmeli tekdir; tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir.*” şiirinden ileri gelerek asilere gerekli olan ceza verilmiştir. Tabi burada kime ceza verilip verilmeyeceği şu hükümden anlaşılabilir: 2 Cemaziyelevvel (12 Mayıs 1584) tarihinde, Hüdavendigâr beyine ve kadılarına gönderilen hükümde İstanbul'a ilim tahsil etmek için gelmiş sohtaların, saraya müracaat edip memlekette sohta namına eşkıyalık yapanların zararlarının kendilerine de dokunduğu, bekâr sohta olduklarından dolayı bir yafta yercesine cezaya uğramaları, hayli canlarını sıkmıştır. Bunun için masum olan sohtaları deftere kaydedip gerçek eşkıyaların hakından gelinmesi istenmiştir. Bu sırada masum sohtalar hakkında şikâyette bulunup halk arasında fesat çıkarmak isteyen kişileri de deftere kaydedip icabına bakılması istenmiştir. Anadolu'da halk ile sohta arasında bir düşmanlığa meydan vermemek için bazı önlemlerin alınması lüzumlu görülmüştür. Öncelikle bir sohta kurallara uymalıdır. Saraya sohtalarla ilgili bir şikâyet geldiğinde şikâyet edilen kişi, önce uyarılmalı ve ıslah edilmelidir. Dik başlılığa ve kural tanımazlığa devam ederse erzak ve barınaktan mahrum edilmelidir. Sohtalıktan gelmiş, öğrenimini tamamlayarak öğretmen, imam, hatip ve müezzin olmuş eşkıyalıkla ilgisi olmayan kişilere dokunulmaması istenmiştir. Bu tarihten önce işlenmiş suçların takibinin durdurulması, hapiste olanların çıkarılması ve çıkanların da ıslah edilmesi istenmiştir. Eğer ıslah olmazlarsa eşkıyaların yakalanması istenmiştir. Böylece kimin gerçekte eşkıya kimin sadece sohta olduğu ortaya çıksın; çünkü bu tarihe kadar sohtaların içinde masum olanların da arada kaynayıp iftiraya maruz kalmaları, onların ilim tahsili yapmaya gelmişken bu şekilde rencide edilmeleri hakka hukuka sığmayacağından insafli davranılarak gerçek suçluların ortaya çıkarılması istenmiştir.¹⁵⁶ Bazı kişilerin eşkıya oldukları su götürmez bir gerçektir. Buna göre de ceza almaları kesindir. 24 Zilhicce 999 (13Ekim 1591) tarihinde 15 Zilkade 991 (30 Kasım 1583)

¹⁵⁵ Sigmund Freud ve Albert Einstein, *Niçin Savaş*, Çev: Mine Demirbaş, Alter Yay., Ankara, 2010, s. 30-31

¹⁵⁶BOA.ADVN.MHM.d. 53, 28/11

tarhinde Hamid Beyi'ne, Kütahya ve Uluborlu kadısına gönderilen hükümde, Mehmet ve Abdüsselam adlı kişiler İstanbul'a mektup gönderip Uluborlu nahiyesinde Ahmet isimli sohta eşkıyasının Müslümanlara her türlü zulüm ve baskı yaptığını bildirmiştir. Daha önce kendisi hakkında şikâyet olmasına rağmen Ahmet'in uyarılara kulak asmayıp taşkınlıklarına devam etmesi ürkütücü bir boyuta ulaşmıştır. Harami arkadaşlarıyla birlikte Nebi isimli kimsenin evini basıp dükkân tarla bağ bahçe namına ne varsa sömürüp çuvalların içini karıştırıp kıyafet ve sair işe yarar ne kadar mal varsa hepsini toplayıp götürmüştür. Bütün yaptığı bu zorbalıklar müfettiş tarafından teftiş olup ortaya çıkarılmasına rağmen Ahmet'in hala başkaldırması onun eşkıyalıkta sınır tanımadığını ve Müslümanlara eziyet etmeye devam edeceğini göstermiştir. Buna göre Ahmet ve eşkıya yandaşlarının bu zamana kadar işlediği suçlar bir bir kaydedilip gerekli olan cezanın verilmesi istenmiştir.¹⁵⁷

Osmanlı toplumunu meydana getiren unsurlardan biri de hiç şüphesiz yaylak ve kışlakları arasında yarı göçebe bir hayat yaşayan konar-göçerlerdir. Arşiv belgelerinde aşiret, cemaat oymak gibi isimlerle anılan konar-göçerler, geçimlerini sağlamak için genellikle hayvancılıkla uğraşmışlardır. Konar-göçerlerin yaylak- kışlak faaliyetleri sırasında başıboş harekette buldukları ahalinin tarlalarına ve mallarına saldırdıkları da kayıtlara geçmiştir.¹⁵⁸ XVI. yüzyılın son çeyreğinde Kütahya sancağına gönderilen mühimme hükümlerinde, konar-göçerler arasında eşkıya kılıklı yağmacılarla ilgili iki hükme rastlanılmıştır. 16 Muharrem 992 (29 Ocak 1584) tarihinde Anadolu Beylerbeyine, Kütahya, Lazkiye, Honaz ve Çarşamba kadılarına gönderilen hükümde, adı geçen kadılıklara Çengiyan tayfası kara bulut gibi çökmüştür. Bu tayfa, buldukları yerlerde çabucak kırk elli civarı çadır kurup her bir çadırın içinde beş veya altı cariyeleriyle birlikte kafalarına göre bir hayat sürmeye başlamışlardır. İhtiyaçlarını karşılamak için Müslümanların eşyalarını ve mallarını gasp etmekte herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Hala kaygısız bir şekilde eşkıyalıklarına devam ediyor olmaları, onların sonunu getiren önemli bir gerekçe olmuştur. Buna göre Çengiyan tayfasının çadırları sökölüp kendileri tutuklu bir şekilde İstanbul'a gönderilmeleri istenmiştir.¹⁵⁹ 995 Cemaziyelevvel 16 (24

¹⁵⁷BOA.ADVN.MHM.d. 52, 389/155

¹⁵⁸Latif Armağan, "XVI. Yüzyılda Teke Sancağı'ndaki Konar-Göçerlerin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.19, S. 30, 1997, s. 1-2

¹⁵⁹BOA.ADVN.MHM.d. 52, 614/235

Nisan 1587) tarihinde Seyitgazi müfettişine ve Eskişehir kazasında ayrılan Osman Efendi'ye ve Karahisar kadısına gönderilen hükümde, adı geçen Anadolu Kazaskeri Zekeriya Efendi, hac ibadeti için Mekke'den dönerken Saka denilen yerde eşyaları ve malları çalınmıştır. Bu soygunu yapanlar Gurbetçi tayfasından olup saray müteferrikalarından Mustafa ve oğullarının da bu suça yardım ve yataklık ettikleri bildirilmiştir. Buna göre olayın araştırılıp suçları sabit olan kişilerin hapis cezasına çarptırılmaları istenmiştir.¹⁶⁰ Burada dikkati çeken husus, Gurbetçi tayfasının işlediği suça müteferrikanın da katılmasıdır. Böylece bir devlet adamının görevini nasıl suiistimal ettiği görülmektedir. 13 Şaban 992 (20 Ağustos 1584) tarihinde Lala'ya gönderilen hükümde, Kütahya'da ve Anadolu'nun sair on bir ocağında çıkan sohta eşkıyasının hakkından gelinmesi istenmiştir; ancak savaşa giden sancakbeylerinin kaymakamları, eşkıyanın önünü kesmeye cüret edemeyip Müslümanları süregelen bu zulümden kurtarmakta gecikmiştir. Hayli zaman kazanan sohta eşkıyaları, baskılarını daha da artırıp yine evler basmaya yeni canlar yakmaya başlamışlardır. Aydın sancağının Sart kazası naibinin evini basıp kendisini katledip etrafa türlü çirkefler saçmışlardır. Katillerden ikisi yakalanmakla beraber eşkıyanın toponun tarumar edilinceye kadar peşlerinden gidilmesi, Saruhan, Menteşe, Aydın ve Karesi sancaklarındaki sohta eşkıyaları ile muharebe edilerek bu hayâsızca süren akının durdurulması istenmiştir.¹⁶¹ 15 Cemaziyelevvel 992 (25 Mayıs 1584) tarihine Anadolu Beylerbeyine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Kütahya sancağının Küre kazasında oturan Kılıçcı Şaban ile adamı Hasan ve diğer ona bağlı kişiler fesat ehlinden olup eşkıyaya yataklık ettikleri, hep birlikte saray çavuşlarından Hüseyin'in evini basıp kapıdaki iki adamını katledip iki yüz bin para ve kıymetli eşyalarını çalarak kaçtıkları bildirilmiştir. Eşkıyanın içinden iki kişi tutulup ifadeleri alınmıştır. Geri kalan eşkıyanın ise yasalar çerçevesince yakalanıp İstanbul'a gönderilmeleri ve bu zamana kadar işledikleri suçlarının bir bir kaydedilip cezaların kesilmesi istenmiştir.¹⁶²

Kütahya sancağına eşkıyalıkla ilgili gönderilen hükümlere bakıldığında, devletin aldığı tedbirleri göz önünde bulundurarak; eşkıyalığa bulaşmayan bulaşmamış, bulaşıp da sonradan vazgeçen vazgeçmiş ama bir kere bulaşıp da bu kötü huydan vazgeçemeyen, eninde sonunda cezasını çekmiştir. 15 Muharrem 992 (28 Ocak 1584) tarihinde Saruhan

¹⁶⁰BOA.ADVN.MHM.d. 62, 147/66

¹⁶¹BOA.ADVN.MHM.d. 53, 402/140

¹⁶²Aynı defter, 97/38

beyine, Kütahya, Borlu ve Lazkiye kadılarına gönderilen hükümde Borlu kazasından Divane Yusuf adlı kişi eşkıyalıktan yakalanıp hapsedilmiştir. Ancak bir şekilde salıverildikten sonra tekrar aynı hareketlerine devam ettiği için yakalanması lazım olmuştur. Bu eşkıyayı yakalamak için on beş veya yirmi kadar asker gönderip asi ile muhabere edilmesi ve yakalandığında derhal İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.¹⁶³

Devlet, görevlilerin atlı sekbanlarla dolaşmamalarını istemektedir. Çünkü bu durum eşkıyalığı kolaylaştırmaktadır.¹⁶⁴ 10 Zilhicce 1001 (7 Eylül 1593) tarihinde, Anadolu Beylerbeyine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde, Hamid sancağındaki eşkıyayı uzaklaştırmak için memur edilen müfrezenin başına komutan tayin edilen saray çavuşlarından Neslioğlu Mehmet Çavuş'un, yetmiş seksen kadar eşkıyayı sekban gibi yanına alarak köy köy dolaşıp fakara halkın parasını alıp nicesinin başlarını kesip etrafa korku saldığı haber alınmıştır. Buna göre kendisinin ve arkadaşlarından; Ali, Aksak Hasan, Mustafa, Kara Hazar, Hamid, Hüseyin, Kör Hüseyin, Mehmet ve Deli Pir Ali'nin yakalanarak hapsedilmesi ve kanunlar gereğince cezalarının verilmesi istenmiştir.¹⁶⁵ Neslioğlu yakalanmadığından iki hafta sonra bir şikâyet daha gönderilmiştir. 18 Zilhicce 1001 (15 Eylül 1593) tarihinde Anadolu Beylerbeyine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde, Hamit sancağındaki eşkıyayı bölgeden uzaklaştırmak için il erlerine komutan tayin edilen saray çavuşlarından Neslioğlu Mehmet Çavuş, adamlarından; Deli Ali, Aksak Hasan, Mustafa, Kara Hazar, Kör Hüseyin, Mehmet, Deli Pir Ali ve Derviş Ali ile beraber Siyavuş Paşa'nın oğullarının zeametini almak için tayin olunan Saruhan'ın evini basarak onu ve kardeşi Veli Muzaffer'i öldürüp para ve eşyalarını yağmaladıkları ve üzerlerine sabit olan adam öldürme ile yağma suçlarının yazılı olduğu sicil kaydını naibin elinden alıp yakarak bütün delilleri ortadan kaldırmaya çalıştıkları bildirilmiştir. Buna göre Mehmet Çavuş'un görevinden azledilip adamlarıyla beraber yakalanıp yargılanması ve gerekli cezanın verilmesi istenmiştir.¹⁶⁶ Bu ağır suçları işleyen Neslioğlu, yine yakalanamamış ki bir şikâyet daha gelmiştir. 7 Rebiülevvel 1002 (26 Kasım 1593) tarihinde Anadolu Beylerbeyine, Hamid Beyine, Kütahya ve Hamid kadılarına gönderilen hükümde, Eğirdir kasabasında oturan Neslioğlu şöhretini taşıyan Mehmet Çavuş, yanına yetmiş seksen kadar

¹⁶³BOA.ADVN.MHM.d. 52, 640/244

¹⁶⁴Ayşegül Hüseyinklioğlu, a.g.t., s. 266

¹⁶⁵BOA.ADVN.MHM.d. 71, 60/31

¹⁶⁶Aynı defter, 67/34

adam toplayıp ve kırk altı tane atıyla tozu dumana katarak ortalığı talan ettiği, nice Müslümanın canını ve malını alıp kimsede huzur bırakmadığı, kendine fahişeler tutup meydanlarda da ben serdar oldum diyerek sırtını sağlam yere dayadığı, Siyavuş Paşa'nın oğullarının tımarını almakla görevli Saruhan'ın evini, adamlarından; Deli Pir Ali, Kara Hazar, Aksak Hasan, Mustafa, Hacı, oğlu Hasan, Karamanlı Hamid, Kör Hüseyin ve Paşa Oğlu Ali ile basıp Saruhan'ı ve onun kardeşini öldürdüğü; işlediği suçlar ortada olmasına rağmen kendisini şikayet edenlere karşı hayli pişkince hakaret ve tehditler savurarak eşkıyalıkta direnç gösterdiği kayıt edilmiştir. Buna göre olayların yalancı şahitlere fırsat vermeden iyice araştırılıp Mehmet Çavuş ve adamlarının cezasının verilmesi istenmiştir.¹⁶⁷ “Eşkîya, dünyaya hükümdar olmaz derler.” Eşkîyalar için devlet gerekli olan cezayı vermiştir. Hamit ve Teke bölgesinde Eşkîyalık yapan Neslioğlu adlı şakinin yakalandığında başının kesilmesi emredilmiştir.¹⁶⁸

3.5. Bazı Adli Vakalar

16. yüzyılın son çeyreğinde Kütahya sancağına gönderilen hükümlerde, iktisadi çöküş ve akabinde gelen eşkıyalık faaliyetlerinin yanı sıra her kesimden gayriahlaki davranışlar kayıtlarda yer almıştır. Eşkîyalık konusunda olduğu gibi toplumun düzenini bozan, devleti çöküşe sürükleyen olayların faileri de aynı egoist psikoloji içinde hareket etmişlerdir. Özellikle devlet adamlarının işledikleri suçlar, hem merkezi otoritenin bozulmasına hem de halkın ezilmesine neden olmuştur. 9 Safer 987 (7 Nisan 1579) tarihinde Divan-ı hümayun kâtiplerinden Kütahya sancağının piyade ve müsellemleri kaydeden kâtip Mehmet'e gönderilen hükümde, eskiden Kütahya'nın kayıtlarını tutan Rahmi isimli şahsın piyade ve müsellemlerin yazımında yolsuzluğa başvurması, kayıtlarda değişmeye ve bozulmaya yol açmıştır. Öncelikle bu hataların tespit edilip piyade ve müsellemler olanları yine piyade ve müsellemler olarak kayıt edilmesi ve sahipsiz ocaklara yamak yazıp tımar verilmemesi istenmiştir.¹⁶⁹ 26 Zilkade 987 (14 Ocak 1580) tarihinde Kütahya, Hüdavendigâr, Karesi ve Biga sancakları mukataatı müfettişi Balıkesir kadısı Mevlana Muhiddin'e gönderilen hükümde, yukarıda adı geçen sancaklarda bazı kimseler vefat edip ya da gaip olup mirasları devlet hazinesine veya gaip malına yazılması

¹⁶⁷Aynı defter, 193/80

¹⁶⁸Ayşegül Hüseyinklioğlu, a.g.t., s. 269

¹⁶⁹BOA.ADVN.MHM.d. 36, 482/176

gerekirken, mirasın hassa beytülmal eminleri ve adamları tarafından avam beytülmaline dahil edilmesiyle beraber birçok eşya saklanmış ve de satılmıştır. Buna göre bu zamana kadar devlet hazinesine dahil olması gereken malı, kim yedi ya da sakladıysa vukuf ehli ile araştırıp her sancağın muhasebesini ayrı ayrı yaparak saraya bildirilmesi ve mirasçısı olmayan mal, eşya, hizmetçi cariye ve sair maldan ne kadar miras varsa devlet hazinesi için toplatılıp deftere kaydedilmesi, eğer talipleri olursa sattırıp toplanan paranın ve arta kalan malın ise yine devlet hazinesinde kalması icap ettiğinden şimdiye kadar var olan mirasın birer birer hesabını görüp bütün karışıklıkların giderilmesi istenmiştir.¹⁷⁰ 16 Cemaziyelevvel 995 (24 Nisan 1587) tarihinde Kütahya kadısına ve Anadolu Beylerbeyinin kaymakamına gönderilen hükümde, adı geçen Anadolu Kazaskeri Zekeriya Efendi'nin hacdan gelirken Kütahya civarındaki haramilerin saldırısına uğradığı ve bütün eşya ile mallarının yağmalandığı bildirilmiştir. Çalınan eşyaların bazısının saray müteferrikalarından Mustafa'nın evinde saklandığının ortaya çıkarılmasıyla beraber Mustafa'nın ve bu suçu işleyen diğer eşkıyaların hapsedilmesi istenmiştir.¹⁷¹ 14 Rebiülahir 997 (2 Mart 1589) Kütahya kadısına, Karahisar müfettişine ve Şuhud kadılarına gönderilen hükümde, Şuhud kazasına bağlı Mahmudlar köyünden on beş kişinin Anadolu çavuşlarından Hasan Çavuş ile davası görülürken, davacılarından birinin delil olarak, elimi kılıçla yaraladı dediği halde elinde herhangi bir kılıç yarası olmaması yalan beyanda bulunduğunu göstermiştir. Diğer davalarının da asılsız olma ihtimaline karşı adı geçen Hasan Çavuş'la beraber Süleyman Çavuş'un da yardımlarıyla, olayın içinde ne kadar yalancı şahit, kusur, kin ve gericilik varsa hepsinin meydana çıkarılması ve davanın yeniden hak üzerine görülmesi istenmiştir.¹⁷² 29 Cemaziyelevvel 1000 (13 Mart 1592) tarihinde Anadolu Beylerbeyine, Kütahya ve Afşar kadısına gönderilen hükümde, Afşar halkından Zaim Mustafa'ya dava işlerinde zorluk çıkarıp zulüm eden Kadı Vefa ile Danişmend Abdi'nin, kasaba halkına ve köylere de zulüm ve haksızlık yaptığı gerekçesiyle mahkemeye çıkarılmaları ve gereken cezanın verilmesi istenmiştir.¹⁷³ 13 Zilhicce 1001 (10 Eylül 1593) tarihinde Anadolu Beylerbeyine, Kütahya'da Atala ve Lazkiye kadısı olan Abdülkerim'e gönderilen hükümde, Lazkiye'nin eski kadısı Hüseyin'in vilayet halkından bazı kişilerin paralarını ve mallarını gasp ettiği, bazı Müslüman kadınlarına zulmettiği,

¹⁷⁰BOA.ADVN.MHM.d. 41, 624/291

¹⁷¹BOA.ADVN.MHM.d. 62, 132/58

¹⁷²BOA.ADVN.MHM.d. 64, 110/40

¹⁷³BOA.ADVN.MHM.d. 69, 101/52

şehre kereste getirenlerin kerestelerinin elinden aldığı ve kendisini şikâyet edenleri ise yakaladığı gibi birçok suç işleyerek halka zarar verdiği bildirilmiştir. Buna göre davalı ve davacıların duruşmaya getirilmesi Hüseyin'in hapse atılması ve sabit olan suçlarının sicile yazılıp gönderilmesi istenmiştir.¹⁷⁴

Ekonominin bozulması ile halkın üzerine ağır vergiler yüklenmiştir. Bu vergilerin toplanmasında bazı devlet adamları yolsuzluğa başvurarak vergi kaçırmaya çalışmıştır. 5 Ramazan 987 (26 Ekim 1579) tarihinde Kütahya kadısına gönderilen hükümde, Kütahya'nın Akviran köyünden Kaplan ve kardeşi Fazlı, emekli sipahizadelerden olup mütekait eminlerine (emekli memurlarla ilgilenen memur) vergilerini verdikten sonra malın sahibi Anadolu kethüdasının, kovanlarından tekrardan haksız yere vergi istemesi onun hakkında şikâyetle bulunulmasına neden olmuştur. Buna göre kanun gereği kovan resminin (bal vergisi) iki parasından biri devlete biri de mal sahibine verilmesi istenerek bu haksızlığın ortadan kalkması ve bir daha ortaya çıkmaması istenmiştir.¹⁷⁵ 29 Şaban 987 (21 Ekim 1579) tarihinde Kütahya sancağı kadılarına ve mukataat müfettişi adı geçen Balıkesir kadısına ve nazır Hamza Çavuş'a gönderilen hükümde Kayı Yörükleri, Büyük Engerek ve Küçük Engerek, Büyük Çallu ve Küçük Çallu mukataalarına mültezim olan Ali'nin şikâyeti üzerine oranın kadılarının devlet malı hususunda yasaya aykırı davranıp para tahsilatına müdahale ettikleri bildirilmiştir. Bu durumun teftiş edilip durdurulması ve kadıların para toplama işlerine karışmalarının engellenmesi istenmiştir.¹⁷⁶

Merkezi otorite tarumar edildikçe insanlar da parçalara ayrılmış, ürkek ve bir o kadar da saldırgan bir tavırla kendisinden vergi isteyen görevlilere karşı olumsuz davranışlarda bulunmuşlardır. 15 Ramazan 99 (30 Ağustos 1586) tarihinde Anadolu Beylerbeyine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde, Kütahya, İnönü ve Sultanönü kadıları ile Ankara ili müfettişi bildiriler gönderip önceden Sultanönü menhusin (neshedilmiş hükmü kaldırılmış) nazırı olan Kasım'ın zimmetini tahsil için gönderilen saray çavuşlarından Mehmet ve Beylerbeyi adamı Ömer'le birlikte adı geçen Kasım'a borçlanan Yörük Çakırlar cemaatinden borç tahsil etmeye gitmişlerdir. Gittikleri yerde hoş karşılanmayarak yörüklerin saldırısına uğramışlar ve çavuş ile naibi atından indirip iki gün

¹⁷⁴ BOA.ADVN.MHM.d. 71, 52/27

¹⁷⁵BOA.ADVN.MHM.d. 41, 180/77

¹⁷⁶Aynı defter, 185/80

bir gece hapsedmişlerdir. Bu olay üzerine bazı yörükler yakalanmış ve suçlarını itiraf etmişlerdir. Buna göre bütün suçluların yakalanıp kürek cezası verilmek üzere İstanbul'a gönderilmesi, suçsuz olanlara ise hiçbir şekilde suç isnat edilmeksizin adaletli davranılması istenmiştir.¹⁷⁷

Kütahya sancağına gönderilen Mühimme hükümlerinde vakıflarla ilgili pek çok hüküm bulunmaktadır. Bu hükümler arasında şikâyet dilekçeleri oldukça büyük yer kaplar. 11 Rebiülevvel 993 (15 Mart 1585) tarihinde Niş Kadısı Mevlana Muhyiddin'e gönderilen hükümde, saraya mektup gönderip Karahisar-ı Sahip beyi ve Kütahya sancağının fukara ve düşkünlerinden bazı kimseler gelip mabetler, mescitler, medreseler, camiler, tekkeler, zaviyeler, çiftlik vakıfları ve sair vakıfların el değiştirdiğini bildirmiştir. Toprak kadılarının mütevellilere dahi ihmalkâr davranması, hayır sahiplerinin gelirinin bazı mülkle değiştirilmesi ve bazısının gizlenmesiyle vakıflara büyük zarar gelmiştir. Yetim malının ve vasileri olan kimselerin mallarının yenmesiyle fukaranın malı karışmıştır. Buna göre şehirlerde ve köylerde olan sair vakıflar tazmin ettirildikten sonra yerlerine güvenilir kimselerin atanması toprak kadılarını bu işe karıştırmadan güvenilir bir müfettiş tayin edip hayır sahiplerinin hayırları ile yetimlerin mallarının ortaya çıkarıp yazılması isteniyor. Burada adı geçen vakfın müteveli ve cabi (gelir toplayan tahsildar) ve sair mübaşirlerin, saray çavuşlarından Süleyman Çavuş tarafından muhasebesi görülmemiş günlüklerin (defterlerin) ve muhasebesi görülüp şüpheli olan maddelerin düzeltilip eğer vakıf malı ya da yetim malının kimin zimmetine geçti ise onun hemen geri verilmesi, vakfa hainlik edenlerin ortaya çıkarılıp ayrıntılı bir şekilde yazılması ve vakfın başına güvenilir kimselerin tayin olunması istenmiştir.¹⁷⁸

Osmanlı kurumları içinde en dikkate şayan olanlardan biri toprak kadılığı denen seyyar kadılıklardı. Bunlar yolsuzlukları tahkik ve teftişle görevliydi. Bazen de toprak mahsulatının kaçakçılığı yapanları teftiş ederlerdi.¹⁷⁹ Ancak Niş kadısına gönderilen hükümde, kendilerine önemli bir görev yüklenen toprak kadılarının görevlerine tezat davranışlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. 7 Ramazan 987 (28 Ekim 1579) tarihinde Uşak, Çal ve Şeyhlü kadılarına gönderilen hükümde, Şeyhlü'ye bağlı Akpınar köyünde olan Saraç

¹⁷⁷BOA.ADVN.MHM.d. 61, 203/82

¹⁷⁸BOA.ADVN.MHM.d. 55, 376/152

¹⁷⁹İlber Ortaylı, "Kadı" *TDVİA*, C. 24, 2001, s. 73.

çiftliği yüz elli dönüm olup Kütahya müsellimlerine tayin olunmuş iken zevaid eminleri (vakıftan arta kalan mallara bakan görevliler) tarafından Saraç çiftliğinin yüz dönümünü artık mal diye kaydedip tasarrufunu kendi üstlerine geçirmek istemişlerdir. Müsellemler bu duruma itiraz edip mühürlenmiş vilayet defterinde yüz elli dönümün kendilerine tayin edildiği gerekçesiyle zevaid eminlerinin işe hile karıştırdığından dolayı şikâyette bulunmuşlardır. Verilen karara göre zevaid eminlerinin bu işe karışmaması ve bir daha böyle bir yolsuzluğun yaşanmaması için önlem alınması istenmiştir.¹⁸⁰ Zevaid: Bir vakfın gelirinden, gideri yani bütün masrafları çıktıktan sonra elde kalan paradır. Vakıfların gelirleri ekseri o vakfi kuran tarafından evlat ve torunlarına tahsis olunurdu. Vakfın, nazır, mütevellî ve cabî gibi vazifeleri de bu zevaitten ücret aldıkları gibi birçok büyük vakıflarda zevaidin muhtaçlara tahsis edildiği de görülmüştür. Böyle hallerde kimlere ve ne nispette tahsis yapılacağına takdir hakkı vakfın nazırına bırakılırdı.¹⁸¹ Zevaid eminlerinin Saraç çiftliğine müdahalesi ve çiftlikten kendilerine bir pay ummaları yine yolsuzluk yapıldığının göstergesidir. 29 Şaban 987 (21 Ekim 1579) tarihinde Kütahya kadısına gönderilen hükümde, Gevye'de mütevellî olan Elvan Bey'in imarethanesinin vakfının yönetilmesinde bazı yerlere müdahale edildiği gerekçesiyle yazılan dilekçeye göre, Beylerbeyi kaymakamı tarafından adam gönderilip İslam şeriatı gereğince davranılması gerektiği, hakikatte bir müdahale varsa bunun engellenmesi için Sinan Çavuş'un girişimi ile olayın neticelendirilmesi istenmiştir.¹⁸² 15 Zilhicce 987 (2 Şubat 1580) tarihinde Kütahya ve Tavşanlı kadılarına gönderilen hükümde Kütahya piyadelerinden Yusuf gelip piyade hizmeti yapılmadığı zamanlarda beş yüz para ırgadiye alınması gerekirken yayabaşlarının daha fazla ırgadiye almasından dolayı şikâyette bulunmuştur. Buna göre şikâyetin doğruluğunun araştırılması ve gereğinin yerine getirilmesi istenmiştir.¹⁸³

Bir hadiste bahsedilen: “*Denize düşenin ıslanmaması mümkün olmadığı gibi; dünyaya dalanın da kirlenmemesi mümkün değildir.*”¹⁸⁴ Sözü gereği; eşkıyalık, rüşvet, iltimas, yolsuzluk gibi illegal yollardan para ve mevki kazanan kişiler, devleti sürüklediği uçuruma daha da yakınlaştırmıştır.

¹⁸⁰BOA.ADVN.MHM.d. 41, 203/89

¹⁸¹ Mehmet Ali Ünal, “Zevaid” *Osmanlı Tarih sözlüğü*, Paradigma Yayın., İstanbul, 2011, s. 746

¹⁸²BOA.ADVN.MHM.d. 40, 502/224

¹⁸³BOA.ADVN.MHM.d. 41, 987/462

¹⁸⁴İmam Gazâli, a.g.e., s. 86

3.6. Din ve Düşünce Hayatı

Osmanlı Devleti'nde din ve düşünce hayatı, devletin kuruluşundan itibaren devletin mekanizmalarını önemli ölçüde etkilemiştir. XIII. yüzyıldan XVI. yüzyılın sonlarına kadar Anadolu coğrafyasında dini hayat çeşitli aşamalardan geçmiştir. Yunus Emre'den başlayarak birçok mutasavvıflar ve mutasavvıf şairler bu muhitte Babailik Abdallık, Bektaşîlik, Hurufilik, Kızılbaşlık, Kalenderîlik Haydarilik adı altında Batınıye zümresine girebilecek birçok tarikat ve mezhepler ortaya çıkıp yayılmasıyla beraber Babaîler hadisesi meydana gelmiştir.¹⁸⁵ Bu hadiseler sadece dini yönlü olmayıp siyasi yönden de büyük değişimlere yol açmıştır. XV. yüzyılın sonları ile XVI. yüzyıl boyunca devam eden bir dizi siyasi ve dini olayların sonucuna bağlı olarak bazı etnik ve mezhepsel ayrımlara gidilmiştir. Akkoyunluların yıkılmasını takip eden yıllarda Türkmen aşiretleri neredeyse ikiye bölünmüş ve bir kısmı Osmanlı hâkimiyetini kabul ederken diğer bir kısmı da Safevi Devleti'nin hizmetine girmişti. Şah İsmail bu dinsel ve siyasal döngüyü kendi lehine kullanma yoluna gitmiştir. Tebriz'i ele geçirincede kadar geçen süre zarfında, (hatta Şeyh Haydar ve Şeyh Cüneyd zamanlarında bile) Şiilik vurgusu ön planda değildir. Ancak Tebriz'e hâkim olunduktan sonra Şah İsmail'in ilk işi Şiiliği resmi mezhep yapması olmuştur. Şah İsmail Şiiliği resmi mezhep yapması ve devlet gücünü her yönüyle Şiiliğin hizmetine vermesi, eski İran'da var olan "Din ve devlet iki kardeştir ve biri diğeri olmaksızın olmaz, din padişahlığın temelidir, padişah dinin koruyucusudur." anlayışının yeniden canlandırılması anlamına geliyordu. Böylelikle "Zıllullahu fi'l arz" yani Allah'ın yeryüzündeki gölgesi anlayışı yeniden tesis ediliyordu.¹⁸⁶ Şah İsmail'in bu şekilde İran'da Şafii ve Sünni çevreleri tasfiye hareketi ile Anadolu ve Rumeli'ye yönelmesi büyük tehlike oluştuyordu ve bu tehlikenin önlenmesini gerektiriyordu. Çaldıran Savaşı ile Şiiliğin etkisi büyük oranda kırıldı.¹⁸⁷

Kanuni Dönemi'nde de dinsel yozlaşmanın önüne geçmek için bir dizi önlemler alınmıştır. İrakeyn Seferi'nden sonra Sünni İslam anlayışını pekiştirmek için dini gerekleri yerine getirmeyenlere müeyyideler uygulandı, köylere camiler yaptırılarak

¹⁸⁵Salih Akyel ve Zülküf Şimşek, "Klasik Kaynaklara Göre XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Kızılbaş Ayaklanmaları", *Tarih Okulu Dergisi*, S.7, 2014, s. 1

¹⁸⁶ Tufan Gündüz, *Kızılbaşlar Osmanlılar Safeviler*, Yeditepe Yay., İstanbul, 2015, s. 119-120

¹⁸⁷ Orhan Kılıç, a.g.e., s. 14

Cuma Namazına katılım teşvik edildi, meyhaneler gibi bazı eğlence yerleri kapatıldı ve sapık inançlı olduğu ileri sürülen tarikat mensupları takibe alındı. Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'den üstünlüğünü savunan Molla Kabız (ö. 1527), Bayrami Melamilerinden olup tenasühe (ruhun bedenden bedene göçüne) inanan Oğlan Şeyh İsmail Maşuki (ö. 1529), Halvetiliğin Gülşeni kolundan Şeyh Muhiddin Karamani (ö. 1550) ve Bosnalı Şeyh Hamza Bali (ö. 1571) gibi kişiler zındıklık ve ilhat (inançsızlık ve sapıklık) suçlamalarıyla idam edildiler. Bu kişilerin kovuşturulmasında şeyhülislam İbn Kemal Efendi ve Ebus-suud Efendi'nin önemli rolleri oldu. Bu şekilde Safevilerin ve Anadolu'yu tesir altına alan bozuk düşüncelerin engellenmesi için bir dizi önlemler alınmıştır. Bu önlemlere savaşlar da dâhildir. Çünkü Safevilerin siyasi manada güçlenmesi ile dini alandaki düşünceleri Anadolu'ya daha kolay yayılacaktı.¹⁸⁸ Yine bu dönemde İran ile sulh içinde olursa da kontrol elden bırakılmamıştır. En başta hudut güvenliğinin sağlanması istenilmekle beraber İran'dan gelen Rafizilik akımının ehli-sünnet inancına darbe vurması ve İran'dan gönderilen halife namındaki kızılbaş misyonerlerin halkı toplu halde İran'a hicret etmeye yönlendirmesi, devleti çeşitli tedbirler almaya yöneltmiştir. Her ne kadar tedbir alınmış olsa da III. Murat döneminde de bu tarz hareketlerin devam etmesi devleti savaşın eşiğine getirmiştir.¹⁸⁹

Osmanlı Devleti'nde Safevi kaynaklı dini faaliyetleri ayrı tutarak tasavvufi manada da değişme ve derinleşmelerden bahsedilebilir. III. Murad'ın "Muradi" mahlasıyla dini ve tasavvufi tarzda yazdığı pek çok şiiri vardır. Bazı şiirleri mecmua ve tezkirelerde yer alır (mesela bk. Ahdi, vr. 10 a-b). Çoğu Arapça ve Farsça olan bazı şiirlerinin Haşimi, Baki, Subhi, Hoca Sadeddin, Zekeriyya vb. tarafından yapılmış serhleri olduğu söylenmektedir. Çeşitli kütüphanelerde III. Murad'a ait müstakil divanlara da rastlanmaktadır.¹⁹⁰ *Kitabü'l Menamat* adlı kitap ise Şabaniye müntesibi olan padişahın manevi dünyasını ve seyr-i sülûk macerasını anlatan Tasavvuf Edebiyatında mektûbât, vâridât, vâkiât türlerine giren nadide bir eserdir. Bu eserde III. Murad'ın şehzadeligi ve padişahın seyr-i sülûku hakkında fikir edinmek mümkündür. III. Murad şeyhine yazdığı bir mektupta "*Bana pâdişâhlar sülûkı ve begler sülûkı gerekmez. Âşıklar, gedâlar ve Hazret-i Hakk'ın cemâlin dâimâ müşâhadede ve istiğfârda olanların sülûkı gerekdür,*

¹⁸⁸ Mehmet Öz, *Osmanlı...*, a.g.e., s. 165

¹⁸⁹ Orhan Kılıç, a.g.e., s. 43-49

¹⁹⁰ Bekir Kütükoğlu, a.g.m., s. 176

benüm saâdetüm.” diyerek açıkça, sıradan bir derviş olarak seyr-i sülûka girmek istediğini söylemiştir. Şu sözleriyle ise padişahlıktan çok fakara gibi yaşamaya özendiği görülür;

“Mümkün olsa saltanatı terk edüp baş açık, yalın ayak rütbem arayup gitsem, huzûrunda olsam! Ammâ ön son pâdişâhlığı bırağuruz gibi. Kanı huzur sa’âdetüm?” “Zîrâ bilürsüz, biz dünyâ âdemîsi degülüz. Eger inanmazsan Hakk bilsün. Zîrâ bir iki günlük gavga bana neye yarar? Bu saltanat bizüm işimiz degül idi. Hikmet Allah’undur. ‘Osmânlu sulbünden geldük. Fukarâdan olmak bana ‘ayn-ı sa’âdet idi. Allahu Te’âlâ bilür, bâkîsin ruhum”¹⁹¹

Sultan III. Murad devrinde yaşanan ekonomik ve siyasî sıkıntılar halkın psikolojisini olumsuz yönde etkilemiştir. Veba salgını, yangın, kıtlık, yolsuzluk gibi kötü olayların art arda olması, halkın artık kıyametin geldiğini düşünmesine yol açmıştır. Toplumun içine yayılan uğursuzluk algısı, büyü ve geleceğe dönük kehanetlere merak baş göstermiştir. Bu tarz şeylere padişahın da rağbet etmesi ile huzursuzluk gitgide artmıştır. Tarih-i Selanikî’de 1597’de Ahmed adında bir meczubun devlet erkânı ve ulemanın yakışsız işlerle şeriatı hafife alması, halkın da ahlaksızlık ve harama meyli sebebiyle kendisine yakında Sultan Mehmet’in tahta geçeceğini haber verdiğini ve dinleyenleri ağlattığını söyler.¹⁹²

Tasavvufta ileri gelen şeyhlerin vaz ettikleri adab, erkân ve prensipler daha sonraki şeyhler tarafından değiştirilmeden uygulanmaya çalışılır. Bu durum tasavvuf için de geçerlidir. Ancak XV ve XVI. asırlardaki tasavvuf anlayışının, daha önceki dönemlere göre teorik olarak pek olmasa da uygulamada bazı farklılıkların olduğunu söylemek mümkündür.¹⁹³ Bu bilgilerden hareketle Kütahya sancağına gönderilen din içerikli hükümlere bakıldığında ibadet biçimindeki farklı uygulamalardan doğan sorunların anlatıldığı görülür. 15 Zilhicce 992 (18 Aralık 1584) tarihinde Kütahya ve Eskişehir ve Karacaşehir kadılarına gönderilen hükümde, Eskişehir ve Gölpaazarı kadılarıyla oranın âlimleri ve salihleri dilekçe gönderip Karacaşehir’de oturan Cavdır şeyhi Aziz’in öz oğlu Şeyh Mehmet’in, medreseden emekli Mevlana Ömer ile beş vakit namaz kıldıktan sonra

¹⁹¹ Türkan Alvan, a.g.m., s. 28- 39

¹⁹²a.g.m., s. 49

¹⁹³Reşat Öngören, a.g.m., 207

şeyhlerin adetleri üzerine dervişlerle beraber, aleni bir biçimde halka oluşturarak tevhit ederlerken içlerinden bazıları ibadetin cezbisine kapılıp “*hu hu!*” diye nida edince halktan bazı kesim bu hareketi kınamış ve kınamakla kalmayıp bunu yapanları ölümle dahi tehdit etmiştir. Bu zulmün durdurulması için şikâyette bulunulmuştur. Buna göre yapılan ibadetin şeriata aykırı olmadığı söylenerek ibadetlerin serbest bir şekilde yapılması ve zorbalıktan kaçınılması istenmiştir.¹⁹⁴ 1 Muharrem 1001 (8 Ekim 1592) tarihinde Anadolu Beylerbeyine, Kütahya ve Karacaşehir kadılarına gönderilen hükümde Şeyh Beşir ve Ömer halifenin ve bazı kişilerin zikir çekerken ayaküstü tepinerek raks ettikleri bildirilmiştir. Bu tarz hareketler kusurlu bulunup ibadet ederken raks ve deveran uygun bulunmamıştır.¹⁹⁵ 1001 Şaban 16 (28 Mayıs 1593) tarihinde Anadolu Beylerbeyine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde, Kastamonu'da defnedilen Şeyh Şaban'ın kendi yerinde ve üç halifesi dahi şeyh olup yanlarında olan fukara sofıyyun (yönünü ahirete dönmüş tasavvuf ehli olanlar) döne döne aşk ile zikir çekerlerken bu tarz bir ibadetin haram olduğu bir yolla haber salınıp bu çeşit ibadet edenlerin öldürüleceği tehdidi savrulmuştur. Şeyh Hacı Bayram soyundan bir kimse, emirler verilerek sofuların rencide edildiklerini şikâyet edince bu çeşit ibadet edenler katloluncadır, diye bir emir verilmeyeceği bildirilmiştir. Bundan sonra elimde emr-i şerif vardır diye fukara sofuların rencide edilmemesi ve ellerinde böyle bir emir varsa o emrin mühürlenip İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.¹⁹⁶ Bu hükümde de ibadet biçiminden doğan olaylar anlatılmaktadır.

¹⁹⁴BOA.ADVN.MHM.d. 55, 145/84

¹⁹⁵BOA.ADVN.MHM.d. 69, 121/61

¹⁹⁶Aynı defter, 512/259

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti, gücü ve ihtişamıyla asırlara serv-endam eden bir devlettir. Bugün de hala kimi zaman popüler kimi zaman gerçekçi yönleri ile meraklılarının ilgisini celp etmektedir. 600 küsur yıllık bu engin tarihi, bir çırpıda anlatmak elbette mümkün değil. O yüzden bu süre; kuruluş, yükselme, duraklama gibi dönemlere ayrılmıştır. Bu dönemlerin içerisinde duraklama devri, ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu aşamadan sonra bir devletin esas gücü ve akıbeti belli olur. Düşman, bu dönemden sonra kılıcını palazlar ve rakibinin zaafını bulmuşken art arda saldırılarda bulunur. Osmanlı Devleti jeostratejik konumu yüzünden bu tarz ihlallere uzun yıllar maruz kalmış ancak; kullandığı denge siyaseti ile ömrünü uzatmayı başarmıştır.

Osmanlı'da İstanbul, merkez olarak kabul edilmektedir. Geri kalan yerler ise taşradan sayılır. Taşra eyaletlere, eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar da köylere ayrılmaktadır. Anadolu Beylerbeyliğinin merkezi olan Kütahya sancağı, taşra içinde önemli bir yer tutar. Bu sancağa gönderilen mühimme hükümleri incelenerek devletin genel siyaseti hakkında birçok bilgiye ulaşmamız mümkündür. Özellikle XVI. yüzyılın son çeyreğinde gönderilen hükümler, duraklama dönemi ile yakından ilgili belgelerdir. Bu belgelerin okunup özetlenmesi ve kaynak eserlerin yardımı ile konu, naçizane anlatılmaya çalışılmıştır.

Önemli tarih yazarlarının XVI. yüzyılın son çeyreğine istinaden “*nizâm-ı âleme ihtilâl ve reâyâ ve berâyâyâ infîâl*” geldiğini ifade etmesi, ister istemez dönemin padişahlarına atıfta bulduklarını göstermektedir. Bu dönemde atıfta bulunulabilecek iki padişah vardır: III. Murat (1574-1595) ve III. Mehmet (1595-1603). Devletin kurumlarındaki sarsılma büyük oranda III. Murat döneminde olmuştur. Yönetme erkliğindeki eksiklikler bir yana Padişahın çevresindeki kişilerin birçoğunun güvenilir olmayışı problemlere kapı aralamıştır. Bu dönemde rüşvet ve iltimasın artması, makam ve mansıpların ehil olan kişilere verilmeyişi, liyakatin bir öneminin kalmadığını göstermiştir. Ancak Osmanlı Devleti'ndeki bu çözümleri tek başına III. Murat'a yüklemek yanlış olur. III. Murat da kendi açısından naif ve şair ruhlu bir insandır; ama

kararsız tavırları ve çevresindeki kişilere bağımlılık göstermesi, o kişiler tarafından suiistimal edilmesine neden olmuştur.

Osmanlı Devleti, yükselme dönemine ulaşmış geniş bir coğrafyayı kavii bir teşkilat ile uzun yıllar elinde tutmayı başarabilmiş görkemli bir devlettir. Ancak İbni Haldun'un bir devletin olgunluk çağına ulaştıktan sonra zayıflamaya başlayacağı görüşü, Osmanlı Devleti için de tezahür etmiş olabilir. Kanuni döneminde devletin gücünün zirvesinde olduğu kesindir. Ancak XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra devletin bazı kalemlerinde bozulmalar gözlemlenmiştir. Bunun aksine, Ortaçağın karanlığından gün yüzüne çıkabilen Avrupa, siyasi ve iktisadi açıdan kendilerine yeni bir yol haritası çizmiştir. Osmanlı haritasına bakıldığında ise üç kıtaya yayılmış devletin daha ilerlemeye mecali kalmadığı görülür. Çünkü dört bir yanını saran düşman devletleri Osmanlı Devleti'nin en ufak bir zaafını dahi kollan olmuştur. Batıda Viyana önlerinde Habsburglar, doğuda Kafkaslarda ve İran Platosunda Safeviler, Hint Okyanusu'nda Portekizler, Akdeniz'in batısında İspanyollar, kuzeyde Ruslar, Afrika'da da çöl, Osmanlı'nın ilerlemesine mani olmuştur. Dışarıdaki tehlikeler bir yana içerideki olaylar da devletin organlarına hanel getirmiştir. Bu olayların başında Tımar sisteminin bozulması gelmektedir. Bu sistem, Hz. Ömer zamanında toprak sistemi olarak oluşturulmuş, Büyük Selçuklular zamanında ise askeri bir nitelik kazanmıştır. Atalardan alınan bu miras, Osmanlı Devleti zamanında daha da geliştirilerek hem halkın geçimini ve istikrarını temin etmeye hem de güçlü bir ordu kurarak birçok savaşta galibiyet elde etmeye yaramıştır. Kütahya sancağına gönderilen Mühimme hükümlerine bakıldığında tımarların yoğun bir şekilde tevcih edildiği ve az bir hizmet karşılığında bile birilerine tımar verildiği görülmüştür. Tımar sistemi bu dönemde tam olarak bitmese de sistem içinde bazı değişikliklere gidilmiştir. Sipahilerin ellerindeki topraklar, hatırı sayılır kimselere iltizam edilerek hazineye sıcak para girişi amaçlanmıştır. Ancak iltizam sisteminin de olumsuz getirileri olmuştur. Özellikle mültezimlerin haksız yere ağır vergiler toplaması köylüyü zor durumda bırakmıştır. Sipahilerin durumuna bakılırsa onlar da kendi isteklerinin yerine getirilmesi için devlete baskı yapmışlardır. Kanuni döneminde çıkan şehzade isyanlarında dahi sipahilerin kapıkulluğuna geçmek istemeleri büyük karışıklığa yol açmıştır. Özellikle II. Selim döneminde yapılan Kıbrıs Zaferinden sonraki deniz savaşlarda disiplinsizliğin devam etmesi devlete kan kaybettirmiştir. Aynı problemler III.

Murat döneminde daha da şiddetlenerek önü alınmaz bir hal almıştır. Bu dönemde de uzun süren savaşlar olmuş ve sipahilerin isyanları ile karşılaşmıştır.

İran savaşlarında sipahilerin savaştan kaçmaya çalışması, devletin onları takip etmesi Kütahya Mühimme hükümlerinde de sıkça geçen bir mevzu olmuştur. Sipahilerin asıl derdi kapıkulluğuna geçmektir. Böylece devletten düzenli olarak maaş almak istemişlerdir. Zira sipahilerle halkın arası pekiyi değildi. Köylü toprağını terk edip şehirlere göç etmeye başladı. İşsizlikten ve sipahinin zulmünden kaçan köylüler, gittikleri yerlerde de pek memnun olmadılar. Çünkü mevcut kaynakların yeterli olmayışından dolayı köylüye yeni istihdam alanları pek sağlanamamıştı. Köyden şehre göçün artması ileride gecekondulaşmayı ve çarpık kentleşmeyi beraberinde getirecekti. Toprakla geçim sağlanamayacağını düşünen köylüler, bir meslekleri olması açısından çocuklarını şehirlere okumaya göndermiştir. Ancak okula giden öğrenci sayısı artınca mezun olanların hepsine birden iş imkânı sunulmamıştır. Çünkü devlet artan nüfusuna karşı yeni kaynaklar oluşturmuş değildi. Bir taraftan sipahilerin memnuniyetsizlikleri bir taraftan mezun olan sohtaların işsizliği, bu iki grubu bir araya getirdi. Savaşa katılmamış sözde devletin muhafazasına kalmış sipahiler, başıboş sohtaları da yanlarına katarak eşkıyalık etmeye başladılar. Kütahya Mühimme hükümlerinde de eşkıyaların devlete ve halka ne kadar büyük bir zulüm yaptıkları ayrıntılarıyla anlatılmıştır.

Devletin uzun bir savaş içinde olması ve halkın eşkıyalar yüzünden güven problemi duymaları duraklamanın önemli gerekçelerindendir. Bu çözülmeye bir başlık daha eklenirse devlet adamlarının yolsuzluklarından da bahsedilebilir. Bir devlet adamının makamını kullanarak haksız kazanç sağlamaya çalışması hem devlete hem halka büyük zararlar vermiştir. Halkın içinde de bazı insanlar, nasılsa herkes yolsuzluk yapıyor diye kendilerine bu fiilleri mübah saymışlardır. Liyakat yoksunu kişiler, devlet kademelerinde hayli artmış ve nüfuzlu kişiler tanıdıklarını büyük makamlara getirmişlerdir. Sarayın bir cariyesi bile nüfuzunu kullanarak şikâyetler üzerine hapse atılan kardeşini hapisten çıkartıp onun beylerbeyliği gibi önemli bir makama gelmesini sağlamıştır. Bu olayların artmasını önlemek şöyle dursun, olayların daha da arttığı gözlemlenmiştir. Bundan sonra şairler ve nasihat yazarları bağırmaya başlamıştır. Burada bir problem var. Devlet, nereye gidiyor? Halk, toprağını bırakıp göç ediyor. Bu rüşvet, bu iltimas nereye kadar, diye yakınarak kendilerince padişahı adalet talep etmişlerdir.

Peki, adaletli ideal bir devlet düzeni kurmak nasıl mümkün olacaktı? Kâtip Çelebi'nin dediği gibi bu iş, soğuk demiri dövmek gibi miydi yoksa Platon'un dediği gibi ideal devlet düzeni, sadece filozofların çizdiği ütopyik bir çerçeve miydi ya da İbn-i Haldun'un dediği gibi devlet, bir insan organizması misali merhalelerden geçip nihayete mi uğrayacaktı.

Tekrardan yükselme dönemine dönmenin arzusu içinde kıvranırken devletin yakasını bırakmayan sorunlar, boy göstermeye devam ediyordu. III. Murat'ı padişahlığı süresince devam eden Safevi tehlikesi, 1590 Ferhat Paşa antlaşması ile bir müddet sona ermişti. Ancak 1593-1606 yılları arasında yapılan Osmanlı-Avusturya savaşlarını fırsat bilen Safeviler, Ferhat Paşa Antlaşması ile kaybettiği toprakları geri kazanmanın yollarını aradılar. 1595 yılında III. Mehmet tahta geçti ve savaşa kalındığı yerden devam edildi. 1603 yılında Safevi Şahı Avrupa'dan aldığı destekle emellerine ulaşmaya çalıştı. Böylece Osmanlı Devleti; batıda Avusturya, doğuda Safeviler, devletin içinde ise sohta eşkıyası ile başlayıp farklı bir karakter kazanan Celali isyanları ile üç cephede mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1606 Zitvatorok Antlaşması ile Osmanlı Devleti hem Avrupa'daki üstünlüğünü kaybetmiş hem de kendi iç dinamiklerinde sarsılmalar yaşamıştır.

“16. Yüzyılın Son Çeyreğinde Mühimme Defterlerine Göre Kütahya Sancağı” adlı tezin yazılmasında önemli bir kaynak olan mühimme hükümlerinin yukarıda çıkarılan sonuçlara ayna tuttuğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçlara geniş bir yelpazeden bakılırsa Kütahya ile ilgili yapılmış diğer bazı tezleri incelemek faydalı olacaktır. Yunus Emre Ciloşoğlu'nun hazırladığı “XVI. Yüzyıl Mühimme Defterlerinde Kütahya” adlı teze bakılacak olunursa bu tez 1 ve 13 numaralı mühimme hükümlerinden faydalanarak oluşturulmuş bir çalışmadır. 1554-1571 tarih aralığını kapsayan dönemde Kütahya ile ilgili 145 hüküm tespit edilmiş, bunların 100 tanesi tez içine dahil edilmiştir. Buradan çıkan sonuçlar incelendiğinde 100 hüküm içerisinde eşkıyalıkla ilgili 24 hüküm bulunmuştur. Bunlar genellikle mal gassetme, adam kaçırma, ev basma ve adam öldürme suçlarını içermektedir. devlet adamlarının yaptığı suiistimaller” konusundan 3 hüküm tespit edilmiştir. Burada hizmetten kaçma, tımar sahiplerinin halka yaptığı zulümler ve görevi kötüye kullanma nevinden suçlar işlenmiştir. Şahıslar arası anlaşmazlık konusu ile ilgili 3 hüküm çıkmıştır. Burada yaylak, kışlak münazarası veya tımar tevcihinde verilen yanlış terakkilerdir. Görevden alma ve tayin konusunda 8 tane hüküm vardır. Burada görevini yerine getirmeyen kişilerin işten çıkarılması ve vefat sebebiyle yapılan

tainlerden bahsedilmektedir. Dönemin savaşları ve ordu konusu ile ilgili 16 tane hüküm çıkmıştır. Burada Kanuni döneminde yapılan Nahçıvan Seferi sırasında gönderilen hükümler, II. Selim döneminde yapılan Kıbrıs'ın fethine dair hükümler ve ordunun ihtiyaçları hususunda hükümler gönderilmiştir. “Diğer Konular” olarak addedilen başlığın içerisinde ise birine tımar verilmesi, tımar terakkisi ve boşalan tımarın gediğinin doldurulması ile ilgili konular yer alır. Buradan çıkan sonuçlarla beraber “16. Yüzyılın Son Çeyreğinde Mühimme Defterlerine Göre Kütahya” adlı tezi birlikte değerlendirilerek tarihi seyir içinde ne gibi değişikliklerin olduğuna bakılabilir.

Çalışma kapsamındaki tez hazırlanırken konular; İdari, Mali, Adli ve Askeri olarak sıralanmıştır. İdari başlığın altında tayin ve atamalardan, piyadelerin tersane hizmetine ve Bilecik'te top yuvalağı hizmetine gönderilmesine, bazı kişilerin kale hizmetine gönderilmesine değinilmiş; vakıfta çalışan işçilerin durumu ve birkaç hükümde güherçile madeninde çalışması için işçi alımlarından bahsedilmiştir. Mühimme defterlerinde yıllar arasında bir dengesizlik arz eden 57. defterin içinde mirahurdan beygir istenmesiyle ilgili hükümler de idari başlık altında yazılmıştır.

Mali başlık altında vergi toplama ile ilgili hükümler önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu dönemde yapılan İran savaşları nedeniyle avarız türü vergilerin alınması gündemde olmuştur. Ancak vergilerin toplanmasında gecikmelerin olması orduya zor zamanlar yaşatmıştır. Ayrıca bazı vergiler toplanırken bazı devlet adamlarının yolsuzluğa başvurması halkı perişan etmiştir. Yine koyunların kesilmesi, Ağustos irsaliyesinin toplanması, çayırın ücret dahilinde halk tarafından biçilmesi, mültezimlere kefil olma konusu, ordunun ihtiyaçlarının karşılanması, mirasla ilgili konular ve tımar konusu vardır. Mirasla ilgili örnek olarak iki hüküm örnek verilebilir. 58. defterin 15. hükmünde ve 60. defterin 44. hükmünde vefat eden Beylerbeyi Rıdvan'ın mirası ile ilgili mevzulardan bahsedilmiştir. Tımar konusuna bakılacak olunursa 37. Defterin tamamında ve 42, 45 ile 56. defterlerin çoğunda tıardan bahsedilmektedir. Yunus Emre Ciloşoğlu'nun tezinin içerdiği 1554-1571 yıllarına nazaran 1576-1593 yılları arasında birine tımar verilmesi, tımar terakkisi ve tevcihinde artış olduğu gözlemlenmiştir. Bu da tımar sisteminde bazı bozulmalar olduğunu göstermektedir.

Adli başlık altında birkaç konu vardır. Bunlar: Eşkîyalık, devlet adamlarının suiistimalleri ve şahıslar arası anlaşmazlıklardır. 1576-1593 senelerine tekabül eden dönemde eşkıyalıkla ilgili olarak 49 adet hüküm tespit edilmiştir. Bu hükümlere bakarak eşkıyalıkta özellikle 1580 yılından sonra bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Buna neden olarak İran savaşları gösterilebilir. Çünkü devlet savaş ile uğraşırken içeride istenen asayiş sağlanamamıştır. Eşkîyayı bölgeden uzaklaştırmak için önlemler alınmış olsa da bazı yerlerde eşkıyalık devam etmiştir. III. Murat döneminde artan eşkıyalık faaliyetleri III. Mehmet'in saltanatı sırasında daha da artmış ve eşkıyayı durdurmak için sert tedbirlere başvurulmuştur.

XVI. yüzyılın son çeyreğinde Kütahya sancağına gönderilen hükümlerde eşkıya grupları şunlardan oluşmaktadır: Sohtalar, halktan bazı kişiler, konargöçerler (ör. Çingeneler) gurbetçi tayfası ve sipahiler. Bunların içerisinde sohta veya suhte denilen eşkıya gruplarının faaliyetlerinde bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Devlet eşkıyaları yakalamakla uğraşırken kimi zaman masum olan sohtalar da töhmet altında tutulmuştur. Şiddete maruz kalan halk ise savunma psikolojisi içinde biraz hırçın biraz ürkek tavırlarla gördüğü sohtaya saldırmıştır. 53 numaralı defterin 28. hükmü ve 68. defterin 30. hükmü bu konuya örnek olarak gösterilebilir.

Eşkîyalık faaliyetleri bu dönemde artmaya başlarken eşkıyaların tespiti konusunda bazı aksaklıklar çıkmıştır. Eşkîyanın halktan mı, sohtadan mı ya da sipahiden mi olduğunun anlaşılması öyle kolay olmamıştır. Bazen ise şüpheli konumundaki eşkıyalar, gerek delilleri yok ederek gerekse halkın gözünü korkutarak işledikleri suçların üzerini örtmeye çalışmışlardır. Devlet bu durumu önlemek için kefile bağlama yöntemini kullanmıştır. Bu yöntem ile kendisine kefil bulamayan kişiler şüpheli sayılarak gözaltında tutulmuştur. Ancak yine de halkın içinde gönüllü olarak eşkıyaya yardım ve yataklık edenler olmuştur. Hatta bunların içerisinde devlet adamları bile vardır. 52. defterin 903. hükmünde Kadı Numan'ın yakalanan eşkıyaların ellerinden paralarını alıp onları serbest bırakması şaibeli durumların oluşmasına neden olmuştur.

Konar-göçer eşkıya grubundan çingeneler ve gurbetçi tayfasının yaptığı eşkıyalık faaliyetleri birkaç hükümde yer almıştır. Çingene tayfası yerleşik halkın düzeni bozmaya

çalışırken Gurbetçi tayfası ise özellikle hacca giden ya da hacdan dönen insanları rahatsız etmiştir.

Sipahilerin içinde eşkıyalık yapanlara birkaç hüküm ile örnek verilebilir. 71 numaralı derfterin 60, 67 ve 193. hükümlerinde Neslioğlu Mehmet Çavuş'un yaptığı eşkıyalıklardan bahsedilebilir.

Devletin savaşla uğraşmasını fırsat bilerek atını koşturan eşkıyaların kimi kaçmış, yakalananlar ise gerekli soruşturma neticesinde idam edilmiş ya da farklı cezalara çarptırılmıştır. Hatta bunlar içinde affedilenler dahi olmuştur. Devlet yakaladığı eşkıyalara ceza verirken olabildiğince adaletli olmaya çalışmıştır. Özellikle hükümlerin son kısımlarında defalarca adaletli olunması vurgulanmış ve yalancı şahitlere fırsat vermeden olayların en seri şekilde çözülmesi istenmiştir.

Süleyman Polat'ın "17. Yüzyılda Mühimme Defterlerine Göre Kütahya" adlı tez çalışması da eşkıyalık hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu tezin içinde Kütahya ile ilgili 178 hükümden 72'sini eşkıyalık oluşturmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere eşkıyalık faaliyetlerinde bir artış gözlemlenmiştir. Bu faaliyetlerin büyük bölümü; mal gasp etme, ev basma ve adam öldürme suçları ile ilgilidir. Suhte isyanları özellikle 1608-1618 yılları arasında artış göstermiştir. İsyan eden suhtelerinin bazıları affedilmiş bazılarının ise ceza alması kaçınılmaz olmuştur.

Adli başlığın altında yer alan devlet adamlarının suiistimalleri ve şahıslar arası anlaşmazlık konuları, tez içerisinde eşkıyalık olarak değerlendirilmese de, adli vaka sayıldığından devletin huzurunu bozmada önemli bir etken olarak gösterilebilir. Özellikle III. Murat'ın devlet yönetimindeki inzivai tavırları ve bazı makamların ehil olmayan kişilere sunulmuş olması yolsuzluklara kapı aralamasına neden olmuştur. Buna örnek olarak 41. defterin 185. hükmü gösterilebilir. Bu hükümde kadıların para tahsilatına haksız müdahale ettiklerinden bahsedilmiştir.

Şahıslar arası anlaşmazlık konusu dönemin olayları hakkında önemli ipucu vermektedir. İnsan olan her yerde problem vardır. Ancak burada önemli olan problemin kaynağının ne olduğu ve ne sıklıkta gerçekleştiğidir. Bu dönemde tımar toprakları

yüzünden kavga edilmesi ve mahkemelerin olaylı geçmesi, yaylak ve meralar yüzünden çıkan davalar, cana kastetme, adam kaçırma, miras yüzünden çıkan anlaşmazlıklar ve ibadet farklılıklarından kaynaklanan problemler gibi hususlardan bahsedilmiştir. Örneğin 55. defterin 145. hükmünde namaz sonrası bazı dervişlerin halka oluşturarak zikir çekmelerine bir şey denilmezken 69. defterin 121. hükmünde zikir çekerken raks edenlere devlet olumlu bakmamıştır. Halktan bazı kesim ise bu iki hareketi de kusurlu bulup farklı ibadet edenleri ölümlle tehdit etmiştir. Bu da adli vakanın oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Askeri başlık altındaki hükümlerde 1578-1590 yılları arasında gerçekleştirilen uzun ve yorucu İran Savaşları'ndan bahsedilmiştir. Bu savaş esnasında yapılan her türlü hazırlık hükümlere konu olmuştur. Bu dönemde savaşın uzaması ve ekonomik problemler devleti iyice yıpratmıştır.

Savaş esnasında ordunun moral ve motivasyonu dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Bunun sağlanması için de öncelikle erzak ve barınak sorunları halledilmelidir. Ancak kış mevsiminin geldiği dönemlerde bu konularda bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle askerlerin Erzurum tarafına giderken soğuktan etkilenmesi hükümlerde yer alan konulardandır. Yine ordu için ayrılan koyunların yolda telef olması askerlerin işini iyice zorlaştırmıştır. Savaş gibi olağanüstü durumlarda alınan avarız vergisi toplanırken gecikmeler yaşanması da problemin başka bir yönüdür. Bunun üstüne bir de askerlerin savaştan kaçması eklenirse ordunun yönetimi konusunda yaşanan zafiyetin ne boyutta olduğu gönderilen hükümlerden anlaşılmaktadır.

Sefere çıktıktan sonra sancağın emin ellerde olması da mühim bir konudur. Zira eşkıyaların asayişini yıkmaması için güvenlik önlemlerinin alınması gerekmektedir. Bu konular da askeri başlık altında değerlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

ARŞİV KAYNAKLARI:

BOA, A. DVN. MHM. d,

1575-1600 Arası Mühimme Defterleri:

28,29,30,31,32,33,34,35,36,37,38,39,40,41,42,43,44,45,46,47,48,49,50,51,52,53,54,55,
56,57,58,59,60,61,62,63,64,65,66,67,68,69,70,71,72.

TEZ ÇALIŞMALARI

ÇUKURYURT, Alime, *50 Numaralı Mühimme Defteri (993/1585) Değerlendirme Transkripsiyon (s.84-166)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul. 2005.

GÜNAY, Musa, *55 Numaralı Mühimme Defteri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Samsun. 1996.

İZGİ, Şuayip, *(986) 1578 Tarihli 32 Numaralı Mühimme Defteri [s.201-400]*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi , 2006.

KAHVECİ, Gülay, *29 Numaralı Mühimme Defteri (984/1576)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1988.

KARABABA, Meltem, *50 Numaralı Mühimme Defteri (991-993/1583-1585) Değerlendirme Transkripsiyon (s.1-80) Dizin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 2004.

NACAK Süleyman, *34 Numaralı Mühimme Defteri (H.986/M. 1578) Transkripti ve Değerlendirmesi (164-326 Sayfaları Arası)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 2011.

SAKARYA Sevilay, *43 Numaralı Mühimme Defteri (H. 988/M.1580) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi [s.1-108]*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kaayseri. 2014.

YAZICI Fatime, *54 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (1-154)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. 2010.

YÜCE Oğuzhan, *59 Numaralı Mühimme Defterinin Özetli Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

TETKİK ESERLER

ACUN F. (2002). “Celali İsyancıları 1591-1611”, *Türkler*, Ed. Hasan Celal Güzel ve diğeri, Yeni Türkiye Yayınevi Ankara C. 9. s. 695 -708.

AÇIKEL A. (2004).“Osmanlı Ulak-Menzilhane Sistemi Çevresinde Tokat Menzilhanesi 1690-1840”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*. C. 19. İzmir. s. 1-33.

AKDAĞ Mustafa. (1945). “Tımar Rejiminin Bozuluşu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*. C. 3. S. 4. s. 419-431.

AKGÜNDÜZ, A. ve ÖZTÜRK, S. (1999). *Bilinmeyen Osmanlı*. İstanbul: Osmanlı Araştırma Vakfı Yay.

AKTAN, C. C. (1991). “Osmanlı İltizam Sistemi” *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. S. 71, Nisan 1991, s.73-79.

AKYEL, S. ve ŞİMŞEK, Z. (2014). “Klasik Kaynaklara Göre XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Meydana Gelen Kızılbaş Ayaklanmaları”. *Tarih Okulu Dergisi*. S. 7. s. 112-148.

Anonim “Kütahya”, Ana Britannica, C. 20, s. 134; *Kütahya Adının Kökeni ve Tarihi*, <https://docplayer.biz.tr/13296327-Kütahya-adinin-kokeni-ve-tarihi.htm/>, s. 1, (09.10.2018).

ARMAĞAN A. L. (1997). “XVI. Yüzyılda Teke Sancağındaki Konar-Göçerlerin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü tarih Araştırmaları Dergisi*. C. 19. S. 30. S. 1-35.

AZARKAN E. (2003). “İbni Haldun’nun Devlet Görüşü (Yönetimler Döngüsü)”,*Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4.

Katip Çelebi. (2016). *Siyaset Nazariyesi Düstûru’l-amel li Islâhi’l-halel*. haz. Ensar Köse

İstanbul: Büyüyenay Yay.

CİLOŞOĞLU, Y. E. (2011). *XVI. Yüzyıl Mühimme Defterlerinde Kütahya*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

ÇELİK Y. (2006).“Tanzimat Devrinde Rüşvet ve Hediye İkilemi ve Bu Alandaki Yolsuzlukları Önleme Çabaları”. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 15, İstanbul. s. 25-64.

ÇENGEN, N. ve DEMİR, Ö. (2012). “Günümüz Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Kitabı ile Muhteşem Yüzyıl İsimli Televizyon Dizisindeki Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Söylemlerinin Gösterge Bilimsel Açıdan Karşılaştırılması”. *Türk Tarih Eğitim Dergisi*, Ankara. s. 76-101.

ÇERÇİ, F. (2000). *Gelibolulu Mustafa Âli ve Kühü'l-Ahbârî'nda II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*. Erciyes Üniversitesi Yay. Kayseri: C. I, Erciyes Üniversitesi Yay.

ÇINAR, H. (2006) “Osmanlılar ve Dünya”, *Tarih El Kitabı Selçuklular'dan Bu Güne (1600-1800)*. Ed. Ahmet Nezih Turan. Ankara: Grafiker Yay. s. 297-454.

DARKOT B. (1977). “Kütahya” *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. 6, İstanbul, s. 1118-1120.

DEMİR, A. (2017). “Osmanlı Devleti'nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi” *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 11, S. 21. s. 15-31.

DEVELİOĞLU, F. (2010). “Mühimme”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay. s. 834.

EMECEN, F. (2002). “Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti”, *Genel Türk Tarihi* Ed. Hasan Celal Güzel ve Ali Birinci, Ankara: Yeni Türkiye Yay. C. 6 s. 7-37.

ENGİN. E. (2008) *19. Yüzyıl Halk Şiirindeki Gelenek Eğitim Ve Etkileşimin Sosyal Yaşama Etkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Öğretmenliği Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

- ERDEN, Y. (2005). *Tanzimat Sonrası Kütahya Medreseleri (1839-1924)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- FREUD, S Ve EİNSTAIN, A. (2010). *Niçin Savaş*. Çev: Mine Demirbaş. Ankara: Alter Yay.
- GAZALİ, İ. (2011). *Yöneticilere Altın Öğütler*. Mütercim Hüseyin Okur. İstanbul: Semerkand Yay.
- GÖKBİLGİN Tayyib, "Kütahya", *İslam Ansiklopedisi*, C.6, MEB Basımevi, İstanbul 1997, s. 1119-1126.
- GÜNDÜZ, T. (2015). *Kızılbaşlar Osmanlılar Safeviler*. İstanbul: Yeditepe Yay.
- HALAÇOĞLU, Yusuf. (1991) *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: TTK Basımevi.
- HÜSEYİNKLİOĞLU, A. (2001). *Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Eşkıyalık Olayları (1594-1607)*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ.
- İPŞİRLİ, M. (1993). "Canfeda Hatun". *TDVİA*. C. 7. İstanbul. s. 150-151.
- KARAKAYA, E. (2002). "Kütahya". *TDVİA*. C. 26. Ankara. s. 584-587.
- KILIÇ, O. (1997). *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Van (1548-1648)*. Ankara: Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yay. s. 14-49.
- KOÇ, M. (2007). *Germiyanogulları Beyliğinde İlmî ve Kültürel Hayat*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- KÜTÜKOĞLU M. S. (2006). "Mühimme Defteri", *TDVİA*, İstanbul. C 31. s. 520-523.
- ÖZ, M. (2006). "Osmanlı Siyasi Tarihi", *Tarih El Kitabı Selçuklular'dan Bugüne (1300-1600)*. Ed. A. Nezih Turan. Ankara: Grafiker Yay. s. 125-176.
- _____ (2009). *Kanun-ı Kadimin Peşinde Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*. İstanbul: Dergâh Yay.

- ÖNGÖREN R. “XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı’da Tasavvuf Anlayışı”, *XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler (Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi)*, Ensar Neşriyat 2. Baskı, İstanbul, 1999 s. 207-219.
- ÖZTÜRK, M. (1991). “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkîyalık Olayları”, *Belleten. C. LIV S. 211. Ankara. s. 963-992.*
- POLAT, S. (2005). *17. Yüzyılda Mühimme Defterlerine Göre Kütahya*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya.
- ŞEMSEDDİN, S. (2006). “Eşkîya”, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, Çağrı Yay., s. 781.
- TURAN, Ş. (1992). “Bayezıd Şehzade”. *TDVİA. C. 5. İstanbul. s. 230-231.*
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. s. 81.
- ÜNAL, M. A. (2006). “Medeniyeti ve Müesseseleriyle Osmanlılar”, *Tarih El Kitabı Selçuklulardan Bu Güne (1300-1600)*, Ed. Ahmet Nezih Turan. Ankara: Grafiker Yay. s. 177-296.
- _____ (2011). “Zevaid” *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yay. s. 746
- _____ (2011). “Mühimme” *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yay. s. 497
- VARLIK, M. Ç.(2002). “Kütahya” *TDVİA. C. 26. Ankara. s. 580-584*

İNTERNET KAYNAKLARI

- Anonim “Kütahya”, *Ana Britannica, C. 20, s. 134; Kütahya Adının Kökeni ve Tarihi*, <https://docplayer.biz.tr/13296327-Kütahya-adinin-kokeni-ve-tarihi.htm/>, _____ s. 1, (09.10.2018).
- ŞİMŞİRGİL, A. “III. Murat Han’ın Şahsiyeti”, ahmetsimsirgil.com/iii-murat-hanin-sahsiyeti/(17.07.2017).

EK-1 KÜTAHYA ÖZETLER TASNİF

Defter No	Hüküm No	Hicri Takvim	Miladi Takvim	Özet	Konu
28	140	984. B. 25	18 Ekim 1576	Kütahya piyadeleri beyine gönderilen hükümde güherçile müfettişi ve Çan Kazası Kadısı Sinan ile (Gölöyük) kadısının bildirisinden anlaşılacağı üzere sancak piyadelerinden Yöre oğlu İlyas ve Mustafa'nın, güherçile hizmetine gelmedikleri gibi başkalarına da kötü örnek olarak onları yoldan çıkarttıklarını bildirerek görevin yerine getirmeyenlerin uyarılması istenmiştir.	İdari
28	167	984. B. 25	18 Ekim 1576	Mihaliçcik kadısına gönderilen hükümde Mihaliçcik taraflarında yol üzerinde Kütahya suyunun taşmasıyla köprünün harap olduğu, Düğünözü köyü halkının avarız vergisinden muaf olmaları şartıyla köprüyü acilen tamir etmeleri istenmiştir.	İdari
28	239	984. B. 25	18 Ekim 1576	Kütahya piyadeler beyine yazılan hükümde, Kütahya sancağının nöbetlisi olan altı yüz otuz dokuz piyade askerlerinin tersane hizmetine erzaklarıyla birlikte zamanında gönderilmesi istenmiştir.	Askeri
28	918	984 Ş. 27	19 Kasım 1576	Hüdavendigâr, Biga, Karesi, Kütahya, Midilli ve tabi olan mukataaları müfettişi Bergama kadısı Muhiddin ve nazırı Mustafa Çavuş'a gönderilen hüküm (bu kadar yazılmış)	Askeri

28	979	984. N.13	4 Aralık 1576	Kütahya mukataaları müfettişi Gülnar Çavuş'a gönderilen hükümde, tahsilatı yapılmış ve yapılacak olan paranın toplanıp İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.	Mali
29	156	984. L. 23	13 Ocak 1577	Kütahya piyadeleri beyine gönderilen hükümde 639 nefer nöbetli piyadelerin tersane hizmetine gönderilmesi istenmiştir.	İdari
29	256	984. Za. 2	21 Ocak 1577	Bolu müsellemleri beyine gönderilen hükümde, Bolu'nun sekiz yüz kırk dokuz nefer olan bir nöbetlisi müsellemlerini Kütahya ve Saruhan'da güherçile madeninde çalışmaları emredilmekle birlikte çeribaşları, mukadimleri ve altışar aylık erzakların kusursuz bir biçimde zikredilen sancaklara vaktinde ihrac edilmesi istenmiştir.	İdari
29	378	984. Za. 25	13 Şubat 1577	Biga piyadeleri beyine gönderilen hükümde Biga Sancağı piyadelerinin bir nöbetlisi olan iki yüz seksen bir neferin 1578 senesi muhareminde Bilecik'te top yuvalağı işletmeğe götürülmesi emredilip yayabaşları ve müsellemleri ile altışar aylık erzaklarıyla birlikte acilen gönderilmesi istenmiştir.	İdari
29	413	984. Za. 29	17 Şubat 1577	Kütahya sancağındaki kadılara gönderilen hükümde Kütahya sancağı piyadeleri beyi olan Ali'nin merkeze adam göndererek eskiden piyade oğlu piyade olanların yeni yapılan tahrirde	İdari

				bazılarının derbendci, köprücü veya yolcu diye kaydedildikleri ve piyadelik görevini yapmadıklarından ötürü şikâyetçi olunmuştur. Buna göre görevini yerine getirenlerin görevlerine devam edip getirmeyenlerin ise uyarılması istenmiştir.	
29	444	984 Za.29	17 Şubat1577	Saruhan, Kütahya, Eğriboz, Teke ve Demirci taraflarına gönderilen hükümde, Saruhan sipahilerinden Mehmet gelip Bektaş isimli bir kimseden zorla matlubunu (talep edilen şey. Ör: para) almak istemiştir. Kanuna aykırı görülen bu tutumdan dolayı mahkemeye çıkan Bektaş'ın arkasından gelen Mehmet, onu darp ederek kadıya ve mahkemeye de hakarete bulunmuştur. Mehmet'in arkadaşları ise onun lehine ifade vermişlerdir. Buna göre Anadolu Beylerbeyisi, kadıdan bu işin aslının araştırılmasını ve bu işle alakalı olanların mahkemeye davet edilerek olayın çözümlenmesini istemiştir.	Adli
30	137	985.S.3	22 Nisan1577	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya dizdarına (kale muhafızı) gönderilen hükümde, Kütahya kalesi koruyucularından bazılarının kalede bulunmayıp arkadaşları ile devlet hizmetinden kaçtıkları bildirilmiştir. Eğer bu ihmalkâr davranışlarına devam edecek olurlarsa işleri ellerinden alınıp yerine işini hakkıyla yapan	İdari

				kişilere görev verilmesi istenmiştir.	
30	224	985.S.10	29 Nisan 1577	Kütahya piyadeleri beyine gönderilen hükümde, Kütahya piyadelerinin ikinci nöbetlisini otuzar sayıdan toplamda dokuz yüz seksen beş kişinin tersane hizmetine gönderilmesi ve bu kişilerin seçimi ve yerleştirilmesi konusunda hayli hassas davranılması önemle bildirilmiştir.	İdari
30	229	985.S.10	29 Nisan 1579	Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde, Lazkiye kazasında; Ali, Kemal, Muhammed ve Durmuş isimli şahıslar dilekçe sunup sohta eşkiyası tayfasından olmadıkları halde hapiste zorla tutulduklarını ve burda boş yere zulüm gördüklerini beyan etmişlerdir. Buna göre bu şahısların gerçekte sohta eşkiyasından olup olmadıkları hak üzere araştırılıp gereğinin yerine getirilmesi istenmiştir.	Adli
30	350	985. S. 18	7 Mayıs 1577	Kütahya kadısına gönderilen hükümde Hızır oğlu Ali isimli kişi yaya tayfasından olup tahrir defterine Kemal Bey köprüsünün tamiri ve tanzimi için yazılmıştır; ancak yayabaşı Devlethan, Hızır oğlu Ali'nin kendisine yamak olarak almak istemiş ve köprü tamiri görevinden başka bir görev verilmemesini istemiştir.	İdari

30	410	985. Ra. 3	21 Mayıs 1577	Anadolu Beylerbeyisine, mukataat müfettişi Fericik kadısı olan Muslihiddin'e, Kütahya ve Eğrigöz kadılarına gönderilen hükümde Saruhan'da tımarı olan Solak Mehmet'in mahkeme bastığı ve çeşitli taşkınlıklar yaparak halkı rahatsız ettiği bildirilmiş ve bunun üzerine Kıbrıs'a sürülmüştür. Bundan sonra bir kusur işleyip işlemeyeceği hukuka riayet edilerek teftiş edilmesi ve kabahatli ya da kabahatsiz olduğunun ortaya çıkarılması istenmiştir.	Adli
30	620	985. Ra. 28	15 Haziran 1577	Kütahya müsellimleri beyine gönderilen hükümde, Kütahya müselimlerinin ikinci nöbetlisi ellicileri ile beraber 831 kişi olup hepsinin Bilecik madenine acilen gönderilmesi için bir memur atanıp görevini yerine getirmesi istenmiştir.	İdari
30	739	985. R. 8	25 Haziran 1577	Anadolu Beylerbeyisi ile Kütahya, Manavgat ve Isparta kadılarına gönderilen hükümde Merhum Firdevs Bey Hamid sancağındaki Isparta'da yaptırdığı camiye bağlı bir kapalıçarşı ve bir misafirhane yaptırmak için dört bin flori (batı memleketlerinde kullanılan altın para) ayırmıştır. Geri kalan parayı da bir keseye koyup mühürleyip Eğirdir Kalesi'ne emanet bırakmıştır. Ancak Firdevs Bey savaşta şehit düştüğü için bahsedilen para onun	Adli

				adamlarından Hamza Kethüda ve Memi yazıcı tarafından teslim alınmıştır. Firdevs Bey'in vasiyeti gereğince paranın kesilmeden ya da saklanmadan yerinde kullanılması için gerekli şartların sağlanması ve muhasebesinin yapılması istenmiştir.	
30	829	985. R. 21	18 Temmuz 1577	Kütahya kadısına gönderilen hükümde, Karalar köyünden Hacı Mehmet mektup gönderip İsimli eşkıya ve on beş yoldaşı, ellerinde meşalelerle gelip evini bastıklarını, dört yüz kırk bin altın ve beş bin nakit para ve birtakım eşyaların çalındığını haber vermiştir. Buna göre olay mahalinde teftişler yapıp çalınan ne varsa tespit edilip gereğinin yerine getirilmesi istenmiştir.	Adli
30	858	985. R. 21	18 Temmuz 1577	Kütahya müsellemleri Beyine gönderilen hükümde, Kütahya müsellemleri ile ellicilerinin ikinci nöbetlisi olan 831 neferi ihraç edip Bilecik madenine gönderilmeleri istenmiştir.	İdari
31	25	985. R. 27	14 Temmuz 1577	Sultanönü beyine ve saray çavuşlarından Kütahya'da oturan Ali Çavuş'a gönderilen hükümde, yukarı taraftan İstanbul'a gelen kırmızı koyunların başka yerlere gitmemesi için Bözöyükte oturan Ali Çavuş'un koyunların muhafaza edildikleri yeri koruması ve kendisine yardım için sipahiler gönderilmesi emredilmiştir.	İdari

31	31	985. R. 27	14 Temmuz 1577	İznik, Yenişehir, Pazarcık, Bozüyük, Eskişehir, Kütahya, Seyitgazi ve Karahisar-ı Sahip kadılarına gönderilen hüküm yukarıdaki 30 numaralı hükümle aynıdır.	İdari
31	47	985. R. 28	15 Temmuz 1577	Kütahya müsellimleri beyine gönderilen hükümde, Kütahya müsellimlerinin bir nöbetlisi ile birlikte Bilecik madeninde top yuvalağı hizmetine tayin olunan Saruhan ellicilerinin bir nöbetlisinden hizmete gelmeyenlerin hizmet yerlerine götürülmeleri istenmiştir.	İdari
31	143	985. Ca. 24	20 Temmuz 1577	Kütahya müsellemeleri beyine, Menemen, Akhisar, Nif kadılarına ve top emini Mehmet Çavuş'a gönderilen hükümde, Aydın sancağı müsellimleriyle doksan altı ocak Saruhan ellicileri hizmet için beklerken Aydın müsellimlerinin çiftlikleri olmayıp Kütahya sancağında on yıldır hizmette bulunan elli haneye bir kişi verilirken 1577 tarihinde Bilecik madeninde top yuvalağı hizmetine gönderilen doksan ocak ellicileri otuz üç para Karahakkı ve oğlan hakkı ve hayvan vergisini verdikten sonra kendilerine hizmet teklif edilmeyip Çeribaşlarını, (sancakta tımarlı sipahilerinin buyurucusu) öncülerini ve bütün ellicileri hizmete gönderip nöbette olanların görevlerini yerine getirmelerini istemiştir.	İdari

31	358	985. Ca. 17	2 Ağustos 1577	İznik Yenişehir, Pazarcık, Bozöyük, Eskişehir, Kütahya, Seyitgazi ve Karahisar-ı Sahip kadılarına gönderilen hükümde yukarı taraftan Mehmet, İstanbul'a erzak için gönderilecek kızıl koyunların bazılarının yolda telef olduğunu bildirmiştir. Buna göre daha fazla zaiyat olamaması için bazı koyunların kesilmesi ve kalanların kayıt edilmesi istenmiştir.	İdari
31	365	985. Ca. 17	2 Ağustos 1577	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Lazkiye'de yakalanıp Kütahya'da hapsedilen birkaç eşkiya sohtanın sorgusunu gerçekleştirmeden önce bazı teftişlerde bulunulmuştur. Bu sırada halkın eşkiyadan çekindiği için şahitlik edemediği ve fırsattan istifade eşkiyanın sağa sola kaçtığı bildirilmiştir. Eşkiyalar içinde önemli yeri olan Bahşi isimli asinin öldürülmesi üzerine Kör Bedrettin adlı eşkiya, kendince bunun intikamını almak için onu ele veren kim varsa öldürmeye and verdiği Lazkiye kadısınca haber verilmekle birlikte olayın peşinden gidilmesi için Kethüda Ali'nin görevlendirilmesi istenmiştir. Buna göre ilim öğrenmekle hiçbir işi olmayan, sohta postuna bürünüp halka karşı silahlanan bu eşkiyaların öncelikle teftiş edilip ardından toprak kadılarının da	Adli

				yardımıyla icabına bakılması istenmiştir.	
31	376	985. C. 2	17 Ağustos 1577	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde, Kütahya kazasının Karaker köyünden Hacı Mehmet adlı kişi şikayette bulunarak, Arap ve adlı kişilerin yanlarında on beş kişi ile beraber gelip ellerinde meşaleler ve silahlarla birlikte evini bastıklarını ve dört yüz kırk bin altın, on beş bin para ve çeşitli eşyalardan artık işlerine ne yarar ise hepsini götürdüklerini söylemiştir. Kütahya kadısının bildirisi üzerine İnönü, Pazarcık ve Tavşanlı kazalarında bulunan eşkiyaların durumla ilgili hususun teftiş edilip neticesinin bildirilmesi istenmiştir.	Adli
32	26	986. Za. 27	25 Ocak 1579	Anadolu: Saruhan 40, Aydın 40, Tekeili 30, Ankara 25, Mentеше 50, Karesi 30, Hamidili 40, Karahisar-ı Sahib 50, Kengiri 50, Bolu 30, Kastamonu 50, Sultanönü 30, Hüdavendigâr 60, Kütahya 60. Yukarıda bahsedilen sancakların tahtlarında işaret olduğu miktarı alçak halli sipahilere on bin para tımarlı bir sipahi baş tayin edip geri kalanı ise sancak muhafazası için ayırıp, bundan başka zaimler, tımar erbabları ve alaybeyi sancakları beyleri ile sefere gitmeleri istenmiştir.	Mali

32	447	987. Ş. 20	12 Ekim 1579	Kütahya kadısına gönderilen hükümde, Kütahya kalesi müstahfizlarını kale muhafızlığı görevinde kullanılıp onların bu işin haricinde başka bir iş ile meşgul edilmemesi istenmiştir.	Askeri
32	468	986. L. 8	8 Aralık 1578	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde, kışın şiddetinden dolayı askerler ve davarlar Kayseri'den öteye geçememiş ve bazı kırılmalar yaşanmıştır. Bu arada Şirvan ve Gürcistan'ı fetheden Mustafa Paşa ve askerleri Erzurum'a dönmüştür. Ancak Erzurum'da kıtlık yaşandığı için öncelikle erzak sıkıntısının giderilip yanındaki askerlerle birlikte Kütahya'da kışlaması ve baharda yeniden sefer hazırlıklarına başlanması istenmiştir.	Askeri
32	534	986. Za. 27	15 Ocak 1580	Saruhan sancağı beyine gönderilen hükümde sancak muhafazası için on bin para tımarlı sipahiye başbuğ tayin edip ve alçak (az) tımarlı olan kırk nefer sipahiyle alaybeyi ve zaimler ve tımar erbabı ile silahların hazırlanması ve geri kalan askerleri ise baharda Anadolu Beylerbeyisiyle birlikte Doğu seferine hareket etmesi istenmiştir.	Askeri

32	537	986. Za. 27	25 Ocak 1579	Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde, bütün ümeraya yazılan emrileri gönderip baharda doğu seferine hareket etmeleri için hazırlıklar yapılması ve Kütahya sancağı sipahilerinden on bin para tımarlı olanlardan birini başbuğ tayin edip alçak tımarlılardan altmış neferi adı geçen ilin suhte ve sair ehli fesada karşı konuşlandırılması istenmiştir.	Askeri
32	649	987. M. 19	18 Mart 1579	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde doğuda yapılacak sefer için Ankara, Kütahya ve Afyonkarahisar kazalarından; iki kasap, dört ekmekçi, iki başçı (işçi başı), iki bakkal, iki çukacı (balık yetiştiren), bir attar, iki serrac (saraç), iki ayakkabıcı, iki çuhacı (yünden eşya yapan), iki terzi, iki gazzaz (ipek böceğinden eşya yapan), iki berber, iki hallac (pamuk diden), bir nalçacı (ayakkabı tabanı ile uğraşan), iki bozacı, iki nalband, dört arpacı, bir çağşırcı (şiir söyleyen) iki muytab (hayvan kılından eşya yapan), iki semerci, iki eskici, iki mumcu, bir yaycı ve bir kılıççı toplamda otuz dört kişiden oluşan esnafın tahammüllerine göre orduya gönderilmesi ve orduda zengin olup da fakirmiş gibi gösterilip zahire verilmesinin engellenmesi ve gerçek fakir kim ise ona yardım edilmesi istenmiştir.	Askeri

32	686	986. B. 11	13 Eylül 1578	Ulak hükmü: Kütahya'ya varınca Yayabaşı Hasan Çavuş'a iki nefer verilsin	Askeri
32	689	986. Ş. 20	22 Ekim 1578	Ulak hükmü: Mısır Şam ve Kütahya'ya varınca Uzun Mustafa Çavuş'a iki nefer yoldaş verilsin.	Askeri
32	708	986. Za. 27	25 Ocak 1578	Ulak hükmü: Kütahya'ya varınca Rahimizade İbrahim Hasan Çavuş'a iki nefer yoldaş verilsin.	Askeri
32	727	987. M. 18	17 Mart 1579	Ulak hükmü Beyşehirli Ahmet Çavuş'a Kütahya'ya varınca iki nefer yoldaş verilsin.	Askeri
33	299	985. L. 9	20 Aralık 1577	Kütahya piyadelerinin bulunduğu yerlerdeki kadılara Kütahya piyadeleri beyi olan Ali'nin gönderdiği mektupta Kütahya piyadeleri eskiden süregelen usule göre piyade oğlu piyade Olanların tersaneye çağrıldıkları vakit hizmete gelmeleri ve bunların tahrir defterlerine köprücü ve derbentçi olarak yazılmaları istenmiştir.	İdari
34	193	986. M. 29	7 Nisan 1578	Anadolu Beylerbeyisine Kütahya ve İnegöl kadılarına gönderilen hükümde Kaplan Mehmet isimli kişinin fesad ehlinden olduğu bildirilmekle birlikte şahsının soruşturulması ve suçunun ortaya çıkarılması istenmiştir.	Adli
34	444	986. S. 22	30 Nisan 1578	Kütahya Kadısı'na gönderilen hükme göre Anadolu Beylerbeyisinin otluğunu eskiden kimler biçmişse yine aynı kişiler tarafında not biçilmesi istenmiştir.	Mali

35	231	986. Ca. 29	3 Ağustos 1578	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kütahya kalesi koruyucuları tarafından gönderilen dilekçeye göre aralarında bazı kişilerin tüccar, kasap ve sanat ehli olduklarından göreve gelmek istemeyip kendi mesleklerini yapmak istedikleri bildirilmiştir. Buna göre bu gibi kişilerin kale hizmetinde bulunmaları istenmiştir.	İdari
35	254	986. Ca. 23	28 temuz 1578	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kütahya'da bazı eşkiyanın türeyip şerli işler peşinde koştuğu bildirilmiştir. Bu zararlı eşkiyanın defedilmesi için her köye halkın seçeceği bir yiğitbaşı tayin edilerek eşkiyanın kökünün kurutulması ve bir daha türememesi için zaimler, tımar erbabları ve yeniçeriler tarafından güvenlik kalkanı oluşturulması istenmiştir.	Adli
35	267	986. Ca. 29	3 Ağustos 1578	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kütahya'da ortaya çıkan eşkiyanın yakalanması için her köye seçimle yiğitbaşı tayin edilip haklarından gelinmesi istenmiştir. Bu hüküm 254 numaralı hükümle aynıdır.	Adli
35	406	986. C. 15	19 Ağustos 1578	Sultanönü ve Kütahya sancak beylerine ve Eskişehir, İznikmid, Sultanönü ve Kütahya kadılarına gönderilen hükümde İstanbul'a gönderilmek için Karaman'da bulunan kesilme yaşına gelmiş erkek koyunların kesilmeden	Mali

				bekletilmesi ve Mehmet Çavuş'un koyun sayısını deftere kaydedip İstanbul'a göndermesi istenmiştir.	
35	419	986. C. 15	19 Ağustos 1578	Kütahya, Eskişehir, Sultanönü ve İznikmid kadılarına gönderilen hükümde İstanbul için ayrılan koyunların Karaman'dakesildiği ve bunun önlenmesi için İstanbul'a gönderilecek koyunların deftere kaydedilmesi istenmiştir.	Mali
35	592	986. C. 16	20 Ağustos 1578	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde, Kütahya sahrasında düşmanın Ada çayırında çadırlar kurup silahları ile durmaksızın ilerlediği bildirilerek bu ilerlemenin bir an evvel durdurulması istenmiştir.	Askeri
35	815	986. Ş. 26	28 Ekim 1578	Niğbolu, Silistre, Vidin, Semendere, Belgrad, Filibe, Samako ve Köstendil kadılarına ve zikrolunan kazalardaki emirlere gönderilen hükümde daha önceden verilen emirlere rağmen hala Ağustos irsaliyesinin (Ağustosta toplanan mukaata bedeli) devlet hazinesine gönderilmemesinden dolayı uyarılmakla beraber bu görevin acilen yerine getirilmesi ve hazinenin yollandığı tarihlerin yazılması istenmiştir. Bu hükmün bir suretinin Kütahya'ya gönderilmesi istenmiştir.	Mali

35	948	986. N. 17	17 Kasım 1578	Bursa beyine gönderilen hükümde Mihaliç, Aydınçık ve Gönen kazalarına sinen eşkiyalar sekiz kişiden oluşup halka türlü zulüm ve baskı yaparak hadlerini iyice aşmışlardır. Sancak beyini ve subaşlarını da kendi tarafına çekerek zorbalıklarını daha da yaygınlaştırıp cürretkar tavırlar sergilemişlerdir. Köyleri kendine yatak yapan bu asiler hep pusuda bekler olmuşlar; bu durumda onları ele geçirmek hayli zorlaşmıştır. Kütahya kadısının bildirdiği bu hadisede öncelikle olayın hak üzere teftiş edilmesi ve eşkiyaların sipahiden mi, halktan mı yoksa yeniçeriden mi olduğu tespit edilip suçları sabit olduğunda yasalar gereği lazım olan ne ise onun yapılması istenmiştir.	Adli
35	950	986. N. 17	17 Kasım 1578	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Erzurum muhafazası için kırk sipahi ve birer zaim tayin olunmuştur. Aynı şekilde Kütahya muhafazası için de kırk sipahi ve birer zaim tayin olmuşken sohta ve sair eşkiyanın yollarda geçit vermeyip tehlike arz ettiği için sipahi sayısının kırktan elliye yükseltilmesi ve Kütahya, Karahisar, Aydın, Sultanönü, Saruhan ve Menteşe sancaklarının muhafazası için de birer Anadolu çavuşu tayin edilmesi istenmiştir.	Askeri

35	966	986. N. 29	29 Kasım 1578	Divan-ı hümayun kâtiplerinden, Kütahya ve Hamid sancaklarının yaya ve müsellemleri yazımına memur olan kâtip Mehmet'e gönderilen hükümde vefat ve hicret dolayısıyla ocakları boşalan Teke müsellemlerinin yazımı raya ait iken Kütahya ve Hamid'in yazımı için verilen berat ile kanun gereğince Teke müsellemlerinin de yazılması istenmiştir.	Askeri
35	1089	986. Z. 29	26 Şubat 1579	Ulak'a gönderilen hükümde Kütahya ve Bursa'ya varınca Ahmed Çavuş'tan iki kişi göndermesi istenmiştir.	Askeri
35	1104	986. Z. 29	26 Şubat 1579	Ulak'a gönderilen hükümde Kütahya, Ankara ve Sivas'a varınca Mustafa Çavuş'tan iki kişi göndermesi istenmiştir.	Askeri
35	1121	986. C. 20	24 Ağustos 1578	Ulak'a gönderilebn hükümde Kütahya, Saruhan, Mentеше, Aydın ve Midilli'ye varınca Ahmed Çavuş'tan iki kişi istemiştir.	Askeri
35	1145	986. Ş. 2	4 Ekim 1578	Ulak'a gönderilen hükümde Mudanya'dan Kütahya'ya ve Bozca ve Midilli ve Karesi'ye varınca Ömer Çavuş'tan iki kişi yollaması istemiştir.	Askeri
36	171	986. Z. 6	3 Şubat 1579	Bursa, Hüdavendigar, Kütahya, Sultanönü, Karesi, Aydın, Saruhan, Mentеше, Hamidili, Karahisar-ı Sahip ve Teke sancaklarında olan kadılara bir suret gönderilmiştir.	Askeri

36	482	987. S. 9	7 Nisan 1579	<p>Divan-ı hümayun kâtiplerinden Kütahya sancağının piyade ve müsellemlerini kaydeden kâtip Mehmet'e gönderilen hükümde, eskiden Kütahya'nın kayıtlarını tutan Rahmi isimli şahsın piyade ve müsellemlerin yazımında yolsuzluğa başvurması, kayıtlarda değişmeye ve bozulmaya yol açmıştır. Öncelikle bu hataların tespit edilip piyade ve müsellemler olanları yine piyade ve müsellemler olarak kayıt edilmesi ve sahipsiz ocaklara yamak yazıp tımar verilmemesi istenmiştir.</p>	Askeri
36	517	987. S. 20	18 Nisan 1579	<p>Paşa Sancağı'na bağlı Cebel, Eskihisar, Zağra, Yenice-i Kızılağaç, Yenice-i Karasu, Gümölcine, Drama ve Cumapazarı kadılarına gönderilen hükümde bundan önce maliye tarafından kürekçi konusunda hüküm gönderilip baharda yapılan sefer için kürekçiler görevlendirilmişti. Şimdi o kürekçilerin acele ihraç olmaları ve sipahi oğlanları bölüğü ile sol garipler bölüğü sefere memur edildiğinden bunlardan haraç ve hayvan vergisi tahsilinde olanlar hariç diğerlerinin ağalarının yanına gidip sefere yazılmaları istenmiştir.</p>	Askeri

36	540	987. S. 20	18 Nisan 1579	Kütahya İnönü ve Karahisar-ı Sahip dizdarlarına gönderilen hükümde saray çavuşlarından Sefer Çavuş'un yaptığı teftişler neticesinde yakaladığı suçluları İstanbul'a nakletmek için lazım olan miktarda kale askerinin verilmesini istemiştir.	Askeri
36	541	987. S. 20	18 Nisan 1579	Bursa kadısına, Seyid Gazi ve Kula kadılarına gönderilen hükümde Kütahya'da yenilenmesi istenen cami için yeterli miktarda mimar gönderilmesi istenmiştir.	İdari
36	542	987. S. 20	18 Nisan 1579	Kütahya Kalesi dizdarlarına gönderilen hükümde yenilenecek camiye yeterli miktarda kale askeri verilmesi istenmiştir.	İdari
36	564	987. S. 20	18 Nisan 1579	Hüdavendigâr sancağındaki kadılara gönderilen hükümde, kazaya musallat olan sohta eşkiyasının ve sair eşkiyanın yaptığı taşkınlıklar anlatılmaktadır. Hükme göre bu eşkiyaların çeşitli köylerde yuvalanıp, adetlerine göre ev basmak, mal gaspetmek gibi zorbalık ve baskı ile halka işkence ettiği bildirilmiştir. Bu eşkiyanın yuvalandığı yerlerin dibinin kazınması ve ellerinde ne kadar ok, yay, tüfek gibi silah varsa hepsinin alınması, hele bir inatlarından vazgeçmesinler, o zaman topunun mahvedileceği ikaz edilmiştir. Eşkiyanın yakalanması için her köye başbuğ ve il eri tayin edilerek asayiş ve	Adli

				güvende süreklilik sağlanması istenmiştir.	
36	610	987. Ra. 6	3 Mayıs 1579	Kütahya kadısına gönderilen hükümde Anadolu Beylerbeyi Cafer Paşa'nın Kütahya'daki köylerde olan çayırların köy halkı tarafından ücret ile biçip taşınması için yardım edilmesi istenmiştir.	Mali
37	19	987. R. 17	13 Haziran 1579	Anadolu Beylerbeyisi Cafer Paşa'ya gönderilen mektupta Karahisar'da tımarı olan Anadolu çavuşlarından Ahmet Çavuş vefat ettiği için Kütahya'da bulunan dokuz bin tımandan azledilip tımarın çavuşluk görevinde bulunan Bosna Ali'ye verilmesini istenmiştir.	Mali
37	464	986. Z. 18	15 Şubat 1579	Kütahya sancağına gönderilen hükümde Kalender isimli kişi Kütahya'da kendisine verilen altı bin para mahlûl bir tımarın (kullanım hakkı devlete kalmış tarım arazisi) aynı zamanda Mehmet adında reşit olmayan birine de verildiğini bildirmiştir. Buna göre eğer Kalender isimli şahsın yaşı büyükse tımarın ona verilmesi istenmiştir.	Mali
37	470	986. Z. 19	16 Şubat 1579	Uşak Nahiyesi, Kütahya, Behram Tımarı Kara Hıdırlı Köyler 7337 paradan verilmiştir. Süleyman adı geçen ilde beş bin para tımandan azledildiğini bildirek yukarıda geçen tımarların sahibi vefat etti ise bedelinden bin para fazla vererek tımara talip olmak istediğini bildirmiştir.	Mali

37	889	987. M. 11	10 Mart 1579	Simav Nahiyesi Kütahya, Hasan'ın tımarı... Köyü ve diğer yerler 5000 mültezim ücretinden adı geçen kişiye Anadolu'da çavuşluk görevi verilmiştir.	Mali
37	957	987. M. 15	14 Mart 1579	Yeni müslüman olan Ali'ye Kütahya kalesinde görev yapması buyrulmuştur.	İdari
37	1113	987. M. 24	23 Mart 1579	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen mektupta Kütahya Sancağında 6666 para tımar ile Anadolu çavuşlarından Sefer Çavuş feragat edip Karahisar-ı Sahip sancağında yedi bin dokuz yüz on para tımarı olan Hasan'a verilmesi istenmiştir.	Mali
37	1375	987. S. 7	5 Nisan 1579	Epsi Nahiyesi, Kütahya, Mehmet'in oğlu Abdülğafir'in tımarı, Merak Köyü ve diğer 1500 paradan verilmiştir. Adı geçen kişi küçük olmakla birlikte sefere cebeli gönderip tımarına kimsenin dahil edilmemesi istenmiştir.	Mali
37	1393	987. S. 7	5 Nisan 1579	Ali'nin oğlu Yusuf Eğrigöz kadısına gönderilen mektupta adı geçen Ali yayabaşlarından iken kendisine beş bin para ile Kütahya dizdarlığı verilip vefat eden Yusuf'un öz oğludur diye bildirmekle kale görevi verilmiştir.	Askeri
37	1457	987. S. 10	8 Haziran 1579	Gedos Nahiyesi Kütahya, Hasan'ın oğlu Abdi'de olan tımar ve Köşk Viranı 2000 paradan verilmiştir. Maliye kâtiplerinden Yusuf adı geçen ilde sahip olduğu tımarının dört yüz kırk bir para eksik olup adı geçen kişi vefat	Mali

				etmiş ve hissesi devlete kalmıştır. Buna eksik olan bedelinden dokuz yüz akçe fazlasıyla verilmesi istenmiştir.	
37	1681	987. S. 20	18 Nisan 1579	Uşak Nahiyesi Kütahya Tımarı Köyü beş bin paradan verilerek adı geçen yerlerin sahihsiz olduğu bildirilip yardımda bu yerlere bulunulması istenmiştir.	Mali
37	1823	987. S. 25	23 Nisan 1579	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen mektupta yazılmış senede Kütahya Karahisar, Sultanönü, Saruhan ve Menteşe sancaklarını koruyan sipahileri savunma amacıyla ihraç edip Anadolu çavuşlarından birer nefer tayin edilmesi istenilmiştir.	Askeri
37	1919	987. S. 29	27 Nisan 1579	Mustafa'ya Kütahya'da kale görevi verilmesi istenmiştir.	İdari
37	1990	987. Ra. 3	30 Nisan 1579	Kütahya piyadeleri beyi mektup gönderip adı geçen ilde Eğrigöz kazasında otuz ocak yaya başlığına sahip Bali on beş ocaktan feragat edip Hayrullah adında birine yönlendirerek beylerbeyliğine bildirilmiştir.	İdari
37	2024	987. Ra. 4	1 Mayıs 1579	Bigadiç ve Karacalar kadıları arzı ile Hasan'a Kütahya'da hisar görevi verilmiştir.	İdari
37	2084	987. Ra. 7	4 Mayıs 1579 Nahiyesi Kütahya, Mehmet'e ait olan zeamat saray çavuşlarından Ali Karakuyu Köyü 5000 paradan verilmiştir. Mustafa oğlu Ahmet gelip Teke sancağından beş bin para tımandan azledildiğini bildirerek diğer kişilerden bedeli alınıp	İdari

				tımar almak istemiştir. Eğer tımar sahipsizse bedeli buyrulmuştur.	
37	2276	987. Ra. 13	10 Mayıs 1579	Merhum Derviş Paşa'ya gönderilen mektupta Keyvan'ın oğlu Abdullah'a, Mercan'ın oğlu Abdullah'a, Şah'ın oğlu Abdullah'a ve Hüseyin'nin oğlu Beytullah'a Kütahya'da birer hisar gediği (kale görevi) verilmesi istenmiştir.	İdari
37	2318	987. Ra. 15	12 Mayıs 1579	Mehmet isimli bir şahsın Kütahya'da berat ile sahip olduğu tımara yapılan müdahalenin haksız olup olmadığının araştırılması için bazı incelemelerde bulunulması istenmiştir.	Mali
37	2514	987. Ra. 24	21 Mayıs 1579	Kütahya Piyadeleri Beyi Ali Bey'in gönderdiği mektupta Altuntaş Nahiyesinde on altı ocak yayabashılığa mutasarrıf tersane hizmetine gelmeyip ve piyadesini de getirmeyip yerine on ocak yayabashılığa mutasarrıf Musli'nin atanması istenmiştir.	İdari
37	2515	987. Ra. 24	21 Mayıs 1579	Adı geçen mektup gönderip Çinge ve Simav Nahiyesinde on bir ocak yaya bashılığa mutasarrıf İsa tersane hizmetine gelmeyip ve piyadesini de götürmeyerek görevini ihlal etmiştir. Buna göre yerine Yasin isimli kimsenin gönderilmesi buyrulmuştur.	İdari
37	2971	987. R. 21	17 Haziran 1579	Yeni müslüman olan Piri'ye Kütahya'da kale görevi buyrulmuştur.	İdari

37	3147	987. R. 29	25 Haziran 1579	Mehemmet'in oğlu Hasan'a Kütahya'da kale görevi buyrulmuştur.	İdari
38	1	987. S. 29	25 Haziran 1579	Anadolu'nun sağ kolunda vaki olan beylere Biga beyine, deryaya, kapıcılardan Hüseyin ve Kasım, Hüdavendigâr, Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Tekeili Hamidili, Karahisar-ı Sahip, Sultanönü, Kütahya Mirimiran ili sol kolda olan beyler Bolu, Kastamonu, Kengri, Ankara deryaya gider müstakil bir hüküm verilmesi istenmiştir.Özet net değil	
38	42	987. M. 25	24 Mart 1579	Anadolu'dan ferman olunan sancaklardır: Saruhan 40, Yirmi nefer dahi ferman olunup hükm-i şerif yazıldı, Aydın 40, Yeniil 30, Ankara 25, Karadeniz'e ferman olunmuştur Ama arta kalan miktar kimin muhafafzasında kalırsa Menteşe 50, Karesi 30, Hamidili 40, Karahisar-ı Sahib 50, Kengiri 20, Bolu 30/65, Kastamonu 50, Karadeniz'e gitmek buyuruldu, Sultanönü 30, Hüdavendigâr 60, Kütahya 60. Yekun 14 verilsin.	
38	167	987. S. 20	18 Nisan 1579	Kütahya, Gedös, Uşak, Göre, Selendi, Simav, Sandıklı, Lazkiye, Honaz Etranus, Eğrigöz ve Akhisar kadılarına gönderilen hükümde adı geçen kazalardaki sipahilere Anadolu Beylerbeyisi ile sefere gitmek için tellallarla haber salınması ve sipahi oğlanları bölüğü sol garipler	Askeri

				bölüğü dahi kâtipleri ve kethüdaları ile sefere memur olmakla mültezim ve mukataacı koyuncu olanlar hariç seferde görevlendirilmesi istenmiştir.	
40	102	987. S. 12	10 Nisan 1579	Divan-ı Hümayun kâtiplerinden Kütahya ve Hamideli sancaklarında piyade ve müsellemlerin defterini tutan görevliye gönderilen hükümde tahrir defterlerinin sırayla tahririni bitirdikten sonra defterlerin İstanbul'a gönderilmesine dair gönderilmiştir.	İdari
40	314	987. Ş. 20	12 Ekim 1579	Kütahya sancağının korunması için görevlendirilen sipahilerin serdarı olan Zaim Murat'a gönderilen hükümde Kütahya'da ve çeşitli köylerinde barınan sohta eşkiyasının kız ve oğlanlara tecavüz edip mal yağmalayarak zorbalıklarında durak bilmeksizin ilerledikleri kayıt edilmiştir. Bu eşkiyanın daha fazla zaiyata sebep olmadan isimleri ile beraber araştırılıp hakikatte kim eşkiya kim değil bildirilsin istenmiştir. Yine eşkiyanın topunun ortadan kaldırılması için seferber olması istenen sipahiler, tımar erbabları ve il eri görevlendirilerek durumun teftişi ve köylerin asayişi konusunda sonuna kadar iz peşinde olmaları istenmiştir.	Adli

40	502	987. Ş. 29	21 Ekim 1579	Kütahya kadısına gönderilen hükümde Gevye'de müteveli olan Elvan Bey'in imarethanesinin vakfının yönetilmesinde bazı yerlere müdahale edildiği gerekçesiyle yazılan dilekçeye göre, Beylerbeyi kaymakamı tarafından adam gönderilip İslam şeriatı gereğince davranılması gerektiği, hakikatte bir müdahale varsa bunun engellenmesi için Sinan Çavuş'un girişimi ile olayın neticelendirilmesi istenmiştir.	İdari
40	504	987. Ş. 29	21 Ekim 1579	Kütahya ve Şeyhü kadılarına gönderilen hükümde Şeylü kasabasında devlete ait ahır altı yerden tutuşturup yaktıkları bildirilerek bunu yapan fesad ehli kimler ise olay mahalinin teftiş edilip suçluların ortaya çıkarılıp cezasının verilmesi istenmiştir.	Adli
40	599	987. N. 24	14 Kasım 1579	Kütahya, Bolu, Eskişehir ve Yenişehir sancaklarına bağlı olan kadılara gönderilen hükümde saray çavuşlarından Sefer Çavuş'un on yedi kazada yapacağı teftişte, acaba bir fesad bir bozguncu izine rastlanır mı diye önlemler alınarak Sefer Çavuş'tan bu görevinde kendisine yardımda bulunmasını istenmiştir.	Adli

41	76	987. Ş. 16	8 Ekim 1579	<p>Mukataat müfettişi Balıkesir Kadısı Mevlana Muhiddine ve Hamza Çavuş'a gönderilen hükümde Kütahya sancağına bağlı Kayı Yörüklerinden Büyük Engerek ve Küçük Engerek adlı köylerdeki mukataalarına mültezim olan Ali ile devlete ait olan malı toparlayabilmek için müfettiş olan Muhiddin'in naibi, görevini yerine getirmek için yola çıkmışken Şeyhlü kazasına bağlı Büyük Çallu ve Küçük Çallu köylerinde Cafer ve Armağan adlı iki kişi ve Hüseyin adlı sipahi, fesat çıkarıp harp ederek devlet için toplanacak vergi parası hakkının kendilerine geçmesini istemeleri üzerine büyük kargaşa çıkmıştır. Birçok çadırı basıp ve çeşitli hakaretlerde bulunup bölgede üstünlük kurmaya çalışmışlardır. Hal böyle iken tekrardan düzeni sağlamak gerektiğinden yukarıda ismi geçen üç kişinin bir an önce yakalanıp yasalar neyi gerektiriyorsa ona göre bir ceza verilmesi istenmiştir.</p>	Adli
----	----	------------	-------------	---	------

41	77	987. Ş. 16	8 Ekim 1579	<p>Mukataat müfettişi adı geçen Balıkesir kadısı Mevlana Acem zade Muhiddin ve nazırı Hamza Çavuş'a gönderilen hükümde Kütahya ili mukataatı Büyük Çallu ve Küçük Engerek isimli köylerde uzun süredir mültezimlik yapan Ali, dilekçe gönderip ismi geçen köylerin tımarlarına bazı sipahilerin müdahale ettiğini bildirmiştir. Toprak kadılarını da yanlarına alarak vilayet defteri suretinin kendilerine verilmesini ve köylerin devlete ait mahsulünün toplanması hakkını bizzat yönetmeyi istemişlerdir. Devletin ekonomisine zarar veren bu sipahilerin kürek cezasına çarptırılmaları talep edilmiştir. Buna göre Havas-ı Hümayunda (devletin hazinesine ait) olan bu köylerin malının toplanmasında sipahilerin karıştırılmayıp yasalara uygun olarak kimin toplaması gerekiyorsa gereğinin yapılması ve kanuna aykırı defter çıkarmayıp eski düzene itaat etmeleri istenmiştir. Bu zamana kadar yasalara aykırı iş yapan sipahiler ve onların yandaşlarının cezasının verileceği ve aynı fiili işlemeye cesaret edenlerin ise farklı bir muamele ile karşılaşmayacakları ihtar edilmiştir.</p>	Adli
----	----	------------	-------------	---	------

41	95	987. Ş. 17	9 Ekim 1579	Kütahya kadısına gönderilen hükümde bundan önce tımar erbablarından Yunus isimli kimse Kub (?) kazasına bağlı olan Konak, Surhan(?) diğer.....köylerde berat gereğince on yıldan beri oturup kazançlarını sağlamaktadırlar. Hüküm gereğince bu köylerdeki amillerin değiştirilmeksizin aynı kişiler tarafından vergi toplanarak başkasının işe karıştırılmaması istenmektedir. Buna muhalif herhangi bir kazanç sağlamak isteyen olursa bunun bildirilip gereğinin yapılması istenmektedir.	Mali
41	149	987. Ş. 5	27 Eylül 1579	Saruhan ili ellicilerinin oturduğu yerlerin kadılarına ve saray çavuşlarından Seydi Ahmet Çavuş'a gönderilen hükümde Kütahya müsellemlerine ve ellicilerine çeribaşı olan Muharrem Bilecik madeni hizmetine gelmeyen müsellemler ve ellicilerin ırgadiye parasını kendi cebinden maden eminine verip bundan sonra vermeyeceğini ve tahsilatın sorumlu olan kişilerden alınmasını istediğini bildirmiştir.	Mali
41	180	987. N. 5	26 Ekim 1579	Kütahya kadısına gönderilen hükümde Kütahya'nın Akviran köyünden Kaplan ve kardeşi Fazlı, devletin kapısına giderek emekli sipahizadelerden olup vergilerini emekli memurlarla ilgilenen emirlere verdikten sonra mal sahibi olan Anadolu	Mali

				kethüdasının (kahya) kovanlarından tekrardan haksız yere vergi istediği bildirmiştir. Buna göre kanun gereği kovan resminin (bal vergisi) iki parasından biri devlete biri de mal sahibine verilmesi istenerek bu haksızlığın bir daha olmaması buyrulmuştur.	
41	185	987. Ş. 29	21 Ekim 1579	Kütahya sancağı kadılarına ve mukataat müfettişi adı geçen Balıkesir kadısına ve nazır Hamza Çavuş'a gönderilen hükümde Kayı Yörükleri, Büyük Engerek ve Küçük Engerek, Büyük Çallu ve Küçük Çallu mukataalarına mültezim olan Ali'nin şikâyeti üzerine oranın kadılarının devlet malı hususunda yasaya aykırı davranıp para tahsilatına müdahale ettikleri bildirilmiştir. Bu durumun teftiş edillip durdurulması ve kadıların para toplama işlerine karışmalarının engellenmesi istenmiştir.	Adli
41	195	987. N. 4	25 Ekim 1579	Kütahya kadısına gönderilen hükümde Kütahya çinicilerden bir grup gelip meclis-i şer'e (Şeyhülislam kapısında veya kadıların yanında kanun hükmü alınmak üzere yapılan toplantı) müracaat edip eskiden yılda bir kere alınan verginin sonrasında miktarı artırılıp yılda iki kez alınmasına itiraz etmiştir. Bu tarz bir vergilendirme çinicileri ekonomik olarak zafiyete uğratacağından ve kanunen aykırı	Mali

				bulduğundan, vergi oranının ve verginin alınacağı tarihin belirlenmesinde eski düzene riayet edilmesi uygun bulunmuştur. Bu hükme aykırı bir davranış söz konusu olduğunda gereğinin yapılması istenmiştir.	
41	203	987. N. 7	28 Ekim 1579	Uşak, Çal ve Şeyhlü kadılarına gönderilen hükümde, Şeyhlü'ye bağlı Akpınar köyünde olan Sarç çiftliği yüz elli dönüm olup Kütahya müsellimlerine tayin olunmuş iken zevaid eminleri (vakıftan arta kalan mallara bakan görevliler) tarafından Saraç çiftliğinin yüz dönümünü artık mal diye kaydedip tasarrufunu kendi üstüne geçirmek istemişlerdir. Müsellemler bu duruma itiraz edip mühürlenmiş vilayet defterinde yüz elli dönümün kendilerine tayin edildiği gerekçesiyle zevait eminlerinin çiftliğe müdahale etmesinden dolayı şikâyete bulunmuşlardır. Verilen karara göre zevait eminlerinin bu işe karışmaması ve herhangi bir yolsuzluğun oluşmasının engellenmesi istenmiştir.	Adli

41	220	987. N. 5	26 Ekim 1579	Lazkiye ve Honaz kadılarına gönderilen hükümde Kütahya sancağında Baba Hasan çiftliği piyadelerinden İlyas ve Ali İstanbul'a gelip piyade görevinde iken Honaz eminlerinin kanunsuz olarak para cezası kesmeleri ve şap eminlerinin de haksız yere vergi talep etmesinden dolayı şikâyetle bulunmuşlardır. Bu şikâyetler değerlendirilip öncelikle bu iki kişinin piyade olup olmadığının ortaya çıkarılması, eğer piyade iseler kendilerinden kanunsuz olarak hiçbir şey talep edilmemesine dair hüküm verilmiştir ve bundan sonra hali hazırda bululunan vilayet defterlerine aykırı olarak taleplerde bulunanlar olursa cezasının verileceği belirtilmiştir.	Adli
41	237	987. N. 7	28 Ekim 1579	Tahrir sebebiyle yazılan hükümde Gemiyân Sancağına bağlı Kütahya'da eminler, tımar erbabları ve piyadeleri; Saruhan sancağı piyadeleri ve Teke müsellemleri ırgadiye bakiyyesinden otuz iki bin beş yüz üç akçenin saray çavuşlarından Abdulkadir Çavuş tarafından muhasebesi görülüp Muhammed Çavuş'un elinden, İstanbul hassa harc emini Sinan tarafından teslim alınması istenmiştir.	Mali

41	371	987. N. 20	10 Kasım 1579	Mukataat müfettişine, Kütahya ve Tire kadılarına gönderilen hükümdede Tire kazasından Ali, Durmuş, Muhiddin, Kara... ve Hacı Sultan isimli kimseler haber gönderip Karacakoyunlu mukataasında iltizamlık yapan Mehmet'e kefil olmadıkları halde kendilerinin kefil yazılmasına itiraz etmişlerdir. Buna göre İsmi geçen bu şahısların sicilleri kontrol edilip eğer kefil değilse mültezimden diğer itibarlı kimseler bulunup kefil olmaları talep ederek bu sorunun ortadan kaldırılması istenmiştir.	Mali
41	389	987. N. 27	17 Kasım 1579	Kütahya kadısına gönderilen hükümdede Altıntaş isimli kasabadaki sabuncular saraya adam gönderip eskiden kendilerine verilen Karlıgöl çorağı, Karahisar kilesiyle (hububat ölçeği) iki akçeye verilirken sonradan adet ve kanunlara aykırı olarak küçük kile ile tartılıp kira bedelini dahi artırarak sabuncuları rencide etmişlerdir. Buna göre durumun hak üzere teftiş edilip emin ve amiller(vergi toplayan kişi) araştırılıp sabunculara karşı bir adeletsizlik yapılmaması istenmiştir.	Mali

41	427	987. N. 26	16 Kasım 1579	Kütahya ve Gedos kadılarına ve saray Çavuşlarından Abdülkadir Çavuş'a gönderilen hükümde Kütahya'da merhum Gemiyanoglu Yakup Bey imareti vakfında yönetici olan Nasuh dilekçe gönderip 1577 ve 1578 tarihinde kâtiplik ve vergi tahsildarı görevinde olanların muhasebesi görülmemiş defterlerin muhasebesi görüp herhangi bir değişiklik ve bozulmaya mahal vermeden hesabının verilmesi istenmiştir.	Mali
41	624	987. Za. 26	14 Ocak 1580	Kütahya, Hüdavendigâr, Karesi ve Biga sancakları mukataatı müfettişi Balıkesir kadısı Mevlana Muhiddin'ne gönderilen hükümde yukarıda adı geçen sancaklarda bazı kimseler vefat edip ya da gaip olup mirasları devlet hazinesine ve gaip malına yazılması gerekirken hassa beytülmal eminleri ve adamları, üzerine vazife olmadığı halde malları avam beytülmalına dahil edip nice eşyayı saklayıp ve bir kısmını da satarak devletin hazinesini zarara uğratmışlardır. Buna göre bu zamana kadar devlet hazinesine dahil olması gereken malları kim yedi ya da sakladıysa vukuf ehli ile araştırıp her sancağın muhasebesini ayrı ayrı yaparak saraya bildirilmesi ve mirasçısı olmayan mal, eşya, hizmetçi cariye ve sair maldan ne kadar miras varsa devlet hazinesi	Adli

				<p>için toplatılıp deftere kaydedilmesi, eğer talimleri olursa sattırıp toplanan paranın ve arta kalan malın ise yine devlet hazinesinde kalması icap ettiğinden şimdiye kadar var olan mirasın birer birer hesabını görüp bütün karışıklıkların önlenmesi istenmiştir.</p>	
41	632		21 Ocak 1580	<p>Mukataat müfettişi Balıkesir kadısı Mevlana Acem Zade Muhiddin'e gönderilen hükümde saray çavuşlarından Ahmet Çavuş'un Kütahya, Karesi ve Hüdavendigâr sancaklarının mukataat nezareti elinde olup iki sene sonra bu mukataatın denetimine kardeşi İbrahim'i mültezim etmekle beraber bir yük para ile iltizam edilip saray çavuşlarından Hamza Çavuş'un nezaretinde yeni senenin mahsulünü toplattırmadan önce Ahmet Çavuş'un üzerindeki hesabın tamamen kesilmesi, kanun gereği İbrahim'in sağlam kefiller bulması ve Nevruzda verilecek paranın eksiksiz bir şekilde makbuzuyla beraber alınması istenmiştir.</p>	Mali
41	796	987. Za. 25	13 Ocak 1580	<p>Bilecik madeni hizmetine ferman olunan Kütahya, Bolu ve Teke müsellemleri beylerine adı geçen illerin kadılarına gönderilen hükümde maden hizmetine gelmeyen müsellemler ile Saruhan ellicilerinden beşer yüz akçe ırgadiye tahsil edip maden</p>	Mali

				eminine vermesi ve defterini tutarken haksızlık yapmaması istenmiştir.	
41	830	987. Za. 20	8 Ocak 1580	Kütahya, Karahisar-ı Sahip ve Çan kadılarına gönderilen hükümde İstanbul'daki kapıcılardan Hacı Hürrem saraya gelip bundan önce Kütahya müsellemleri beyi iken vefat etmiş Yahya Bey'in varisi olduğunu ve merhumun mallarının vakıf eminleri, amilleri ve diğer kişiler tarafından alıkonulup değiştirildiğini bildirmiştir. Buna göre öncelikle şikâyetin doğruluğunun araştırılması, eğer doğru ise malın geri alınıp ve satılıp parasını varisi ile beraber İstanbul'a gönderilmesi ve veraset davasının da orada görülmesi istenmiştir.	Adli
41	897	987. Z. 15	2 Şubat 1580	Kütahya ve Tavşanlı kadılarına gönderilen hükümde Kütahya piyadelerinden Yusuf gelip piyade hizmeti yapılmadığı zamanlarda beş yüz para ırgadiye alınması gerekirken yayabaşlarının daha fazla ırgadiye almasından dolayı şikâyette bulunmuştur. Buna göre şikâyetin doğruluğunun araştırılması ve gereğinin yerine getirilmesi istenmiştir.	Mali
41	967	987. Z. 15	2 Şubat 1580	Karesi sancağı, Hüdavedigar, Manisa, Kütahya ve ona bağlı olan Mukataatı Müfettişi Balıkesir kadısı Mevlana Acem Zade Muhiddin'e ve adı geçen	Mali

				mukataat nazırlarına gönderilmiştir.	
41	991	987. Z. 23	10 Şubat 1580	Kütahya sancağı ve Karesi Mukataatı Müfettişi Balıkesir kadısı Muhiddin'e ve adı geçen mukataat nazırına gönderilmiştir.	Mali
42	60	989. S. 6	12 Mart 1581	Ulak'a gönderilen hükümde Kütahya ve Ezurum'a varınca yol üzerinde olan kadılara, Ali Çavuş'a ve tabi Anadou Beylerbeyine gönderilmiştir.	Askeri
42	625	989. M. 22	26 Şubat 1581	Teke müsellemleri beyine gönderilen hükümde Bekcek madenini bir misli artırarak yirmi beş bin filori altına iltizam eden Yenişehir Piyadeleri Beyi Süleyman'ın kuralı gereğince Teke müsellemleri iki nöbetlilerinin çalışmak üzere adı geçen madene sevkleri hakkında gönderilen hüküm (Bir sureti Hüdavendigâr, Karesi, Biga, Kütahya, Sultanönü ve Bolu müsellemleri beylerine yazılmıştır)	Mali
42	685	989. S. 6	12 Mart 1581	Kütahya'dan Erzurum'a varınca yol üzerindeki kadılara gönderilen hükümde sefere çıkacak askerler için yol üzerindeki kazalardan yardım talebinde bulunmuştur. Ordunun ihtiyacı olan arpa, saman, ot, odun, yiyecek gibi ihtiyaçların giderilmesi istenmiştir.	Askeri

42	688	989. S. 8	14 Mart 1581	Kütahya kalesi dizdarlarına gönderilen hükümde Anadolu Beylerbeyisi Cafer mektup gönderip müslümanların aniden yollarına çıkıp mallarına ve canlarına kasdeden eşkiya ve sohtaların yakalanmasında Anadolu Beylerbeyisi olan Cafer'e yardımcı olmak üzere sipahiler ve kale askerlerinin gönderilmesi istenmiştir.	Adli
42	932	989. Ca. 27	29 Haziran 1581	Kütahta sancağı, Lazkiye kadısına ve ona bağlı nazırlara gönderilen hükümde Mukataa makbuzunun gönderilmesine dair gönderilen hüküm	Mali
42	1142	988. B. 13	24 Ağustos 1580	Anadolu beylerbeyisine gönderilen hükümde Lefkoşa'da birçok yararlılığı görülen Kütahya sancağının Eğrigöz nahiyesinde zeameti olan Hüsnü'nün zeametinin artırılması istenmiştir.	Mali
42	1199	978. B. 18	16 Aralık 1570	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kütahya sancağının Selendi nahiyesinde Pürnar köyünden tımarlı Yusuf'a, ölen ve tımarı başkasına verilen İlyas'ın çavuşluğu görevinin verilmesi istenmiştir.	Mali
42	1292	980. Z. 8	11 Nisan 1581	Anadolu beylerbeyisine gönderilen hükümde Selim'in Kütahya sancağındaki zeametinin eksiğinin Karahisar nahiyesinden boшта kalan bir tımarla tamamlanması istenmiştir.	Mali

42	1533	982. Ra. 2	22 Haziran 1574	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kıbrıs'taki hizmetinden dolayı saray sakalarından (su taşıyıcısı) Bali'ye, Kütahya sancağında Şeyhlü nahiyesinin Karaca köyünden ağabeyinin devlete kalmış tımarın bir kısmını artırarak verilmesi istenmiştir.	Mali
42	1596	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Lefkoşa fethinde faydası görülen Mustafa'nın Kütahya sancağındaki tımarının yükseltilmesi istenmiştir.	Mali
42	1608	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Vezir Mustafa Paşa'nın adamlarından ve Erzurum yeniçerilerinden Ali'nin Kütahya sancağındaki tımarının eksiğinin tamamlanması istenmiştir.	Mali
42	1620	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde saray çavuşlarından Cafer'e Kütahya sancağında Şeyhlü nahiyesinin Karaca köyünden tımarının artırılması istenmiştir.	Mali
42	1639	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Ulufesine bedel tımara çıkan Mustafa'ya Kütahya sancağının Homa nahiyesinde Torife köyünden tımar verilmesi istenmiştir.	Mali
42	1683	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Andolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kestel nahiyesinin Sinek köyünden tımarlı Anadolu çavuşlarından	Mali

				Hasan, çavuşluktan kendi isteği ile vazgeçtiğinden Kütahya sancağının Lazikiye nahiyesinin Umurca köyünden tımarlı Bali'ye gediğinin (görev) tevcihi istenmiştir.	
42	1709	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kebir nahiyesinin Şuhudlu Köyünden dört bin akçe tımar verilmesi istenmiştir.	Mali
42	1730	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerebeyisine gönderilen hükkümde Kütahya sancağının Şeyhlü nahiyesinde Akçaşar köyünden Hamza'ya tımar verilmesi istenmiştir.	Mali
42	1851	982. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Yeniil beyi iken ölen Ahmet Bey'in oğlu Mustafa, Lefkoşa ve Magosa muharebelerinde hizmeti görülmekle Kütahya sancağındaki zeametine artış yapılması istenmiştir.	Malil
42	1864	984.R.18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Karahisar-ı Sahip Beylerbeyisi mektup gönderip Kıbrıs'da hizmeti görülen Sart nahiyesinden on iki bin akçe tımarı olup 960 tarihinde vefat eden Yardım'ın oğlu Hasan için ve üç bin kırk dört para tımarı olan Durmuş'a Kütahya sancağında bulunan Homa ve Geyikli nahiyesinden tımar verilmesi istenmiştir.	Mali

42	1867	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kütahya sancağının Homa ve Geyikler nahiyesinin Köken köyünde bin dokuz yüz doksan dokuz akçe tımarı olan Kayalı'nın, oğlu Derviş'e tımarın bir kısmının tevcih edilmesi istenmiştir.	Mali
42	1900	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu beylerbeyisine gönderilen hükümde Karesi sancağında tımarlı iken ölen Cafer'in oğlu Ali'ye Kütahya sancağında Kolan'a nahiyesinin Dere köyünden tımar verilmesi istenmiştir.	Mali
42	1918	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde Kütahya sancağında Yaşellü nahiyesinin Karaca köyünden tımarı olan Ağa'nın ikinci oğluna, babasının muharebede ölmesine binaen kanun gereğince ziyadesiyle tımar verilmesi istenmiştir.	Mali
42	1940	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Şehzade Murat'ın iltiması üzerine Kıbrıs'ta şehit olan Ağa'nın oğulları Ahmed ve İdris'e babalarının Kütahya sancağının Şeyhlü nahiyesinde olan tımarından fazlasıyla verilmesi istenmiştir.	Mali
42	1957	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Çavuşlarından Hasan'ın görevinden vazgeçmesine binaen Kütahya sancağında Kula nahiyesinin Bekirbelcik köyünden tımarlı çavuş ataması bekleyen (mülazım) Hacı'ya bu görevin verilmesi istenmiştir.	İdari

42	2008	984. R. 18	15 Temmuz 1576	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde saray atmacacılarından Cihan'ın atmaca tutmak için verilen şahini kaçırdığı ve Altuntaş nahiyesinin NATulhan köyünde İsa tarafından tutulduğu atmacabaşı İbrahim tarafından bildirilmekle şahinin teslim alınması istenmiştir.	İdari
43	169	988. Ca. 5	18 Haziran 1580	Kütahya kadısına gönderilen hükümde vezirken vefat eden Hüsrev Paşa'nın bina ettiği musallada (mescitte) reşit olan biri duvar örmüştür. Müslümanlar bu durumdan şikayetçi olmuşlardır. Buna göre Müslümanlar bayram namazını kılarlar iken örülmüş duvardan rahatsız olup eziyet çektiler ise o duvarın gerkirse zorla yıkılması emredilmiştir.	
43	172	988. Ca. 5	18 Haziran 1580	Kütahya, Sultanönü, Hüdavendigâr ve Karesi sancağında bulunan kadılara gönderilen hükümde adı geçen yerlerde bazı eşkiya toplanıp yol kesmeye başlamıştır. Gelenin gidenin mallarını gasp edip üstelik canlarına kast edip eşlerini çocuklarını kaçırap tamiri mümkün olmayan zararlar açmışlardır. Bu zulme kayıtsız kalınmaması için saray çavuşlarından Ömer görevlendirilmiştir. Buna göre eşkiyanın türediği bu yerlerde bulunan kadılar, zaimler, tımar	

				erbabları, müstahfizar (koruyucular), derbendçiler (yol ve geçitlerde bulunan koruyucular) ve il eri dahil toplanıp bu işin aslı astarının araştırılması istenmiştir. Eğer eşkiya grubu sipahi ise isimlerinin yazılıp hapsedilmesi, değil ise direkt öldürülmesi ve bazılarında kürek cezası verilmesi uygun bulunmuştur. Halkın huzuru ve güveninin tekrardan sağlanıncaya dek her türlü çaba ve gayretin gösterilmesi önemle bildirilmiştir.	
44	293	991. M. 23	16 Şubat 1583	Kütahya kadısına gönderilen hükümde Anadolu beylerbeyisi Rıdvan Bey'e baharda yapılacak sefer için hazırlık yapması bildirilmiştir. Geçen sene için ne kadar orducu çıkarılış ise yine kâfi miktarda orducu çıkarılıp ihtiyacın görülmesi istenmiştir.	Askeri
44	460	992. S. 18	1 Mart 1584	Anadolu beylerbeyisine gönderilen hükümde Anadolu defter kethüdası Mehmet Bey'den Kütahya, Hüdavendigâr (Bursa), Hamid ve Sultanönü sancaklarında muhafaza için zaimler ve on beş bin akçeli tımarlı sipahilere bir de serdar tayin edilmesi istenmiştir.	Askeri
45	95	989. C. 14	17 Temmuz 1581	Ahmet Bey arz ile Kütahya sancağında üç bin tımarı olan Güvendik'in tımarının bin akçe artırılması buyrulmuştur.	Mali

45	174	989. C. 15	17 Temmuz 1581	Kütahya, Zaim Hüseyin'in tımarı adı geçene 1000 para artırılması istendi.	Mali
45	210	989.C.15	17 Temmuz 1581	Ahmet Bey gelip Kütahya kale komutanının oğlu olup Bosna'ya yirmi dört para ulufe ve ikinci grup ağası iken Bosna'da zeamet verilip Anadolu'ya dönmesi istenmiştir.	Mali
45	251	989.C.15	17 Temmuz 1581	Hamid Sancağı Beyi Davud Bey arz ile Kütahya sancağında zeameti olan Hüseyin'e 1200 para zeamatine artış verilmesi buyrulmuştur.	Mali
45	920	989. C. 20	22 Temmuz 1581	Kütahya, Ürküd Çeribaşı tımarı 16965 paradır. Bereketin artması için tımar, bin akçe artırılarak yardım edilmesi istenmiştir.	Mali
45	949	989. C. 20	22 Temmuz 1581	Kütahya, Mehmet'in tımarı, Çınar köyüne bağlı Kula 11000 paradır. Mehmet vefat etti diye elinde on bin tımara emri olan Lütfullah, eğer tımar sahipsizse ona talip olmak istemiştir. Buna göre tımarın bedeli buyrulsun istenmiştir.	Mali
45	1078	989. B. 5	5 Ağustos 1581	Mevlana...(yazılmamış) gelip Kütahya'da Germiyanoglu medresesinde hoca olup vakfın yöneticisi olan Nasrullah, vakfın izni varken orada çalışan işçilerin görevlerini tam olarak yapmalarına müsaade etmediğini bildirerek hakettikleri görevin kendilerine verilmesini istemiştir.	İdari

45	1257	989. B. 12	12 Ağustos 1581	Saray çavuşlarından Mezid gelip Kütahya sancağının Gedos nahiyesinden sefere gelmeyen Muzaffer ve Hasan merhum olan birinden sahihsiz kalan malın kendilerine zeamet olarak verildiği ancak bunu istedikleri gibi kullanamadıklarından tayinleri gereğince bunun yazılması istenmiştir.	Mali
45	1625	989. B. 23	23 Ağustos 1581	Eğrigöz nahiyesi, Kütahya ilinde Mustafa'nın tımarı ,Kızılkilise köyü ve diğer yerler 6000 paradan verilmiştir. Adı geçenin tımarı üzerinde iken feragat etti diyerek başkasına vermek istediğini bildirmekle beratın feragat kaydı yok ise buna karar kılınması istenmiştir.	Mali
45	1800	989. Ş. 1	31 Ağustos 1581	Selim Çavuş gelip Kütahya ve Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar) ve Menteşe sancaklarında olan zeametın noksanı olup doğu seferine katılmayan Mehmet, Mehmet, Ali ve Mehmet isimli dört kişinin Sandıklı nahiyesinde Kavak köyündeki tımarları devlete geçtiği bildirilmekle beraber eğer silah için biriktirmek gerekmezse geri verilmesi. İstenmiştir.	Mali

45	1813	989. Ş. 1	31 Ağustos 1581	İsmihan Sultan Hazretleri mühürlü tezkere gönderip Yanya Bey'i olan Mustafa Bey'in Kütahya sancağında olan çiftliğine yakın Yeniviran köyünden 13.671 akçe tımar sancağı hasları hesap yapıldıktan sonra kendisine verildiği halde Mustafa Çavuş ise tımarı devlete kalan maldır, diye niteleyip tımarın esas kendisine verildiğini bildirmekle bu tımar gerçekte kime yazılı ise ona verilmesi istenmiştir.	Mali
45	1860	989. Ş. 2	1 Eylül 1581	Kütahya sancağında piyade beyi olan Ali Bey'in gönderdiği mektupta Lazkiye nahiyesinde altmış ocağa yayabaşı olan Nebi isimli şahıs hizmetini ihmal edip piyadelerden fazla para alarak onlara zulüm ve baskı yaptığından, görevinden alınıp daha önce yayabasıktan azledilen Halil'e verilmesi hakkında yazılan hükümdür.	Adli
45	2031	989. Ş. 8	7 Eylül 1581	Abdi gelip Kütahya sancağında Yalak nahiyesinde merhum Hızır'dan devlete kalan 4999 paralık tımarın sadrazam tarafından kendisine verildiği halde aynı tımarın beylerbeyi tarafından başka birine de verildiğini bildirip kendisine verilen tımarın sadrazam verdiği için kayıtlarda kendisine yazılmasını talep etmiştir.	Mali

45	2223	989. Ş. 16	15 Eylül 1581	Yunus oğlu Kurd gelip Kütahya'da Uşak nahiyesinde Karahalillu köyünden 4999 para tımarı olan Minnet, Hasankale'de vefat edip tımarın kendisine uzun zaman önce verilmesine rağmen beylerbeyinin tımarı başkasına vermesinden şikâyetçi olup tımarın kendisine verilmesini istemiştir.	Mali
45	2232	989. Ş. 16	15 Eylül 1581	Mahmut gelip Kütahya sancağında sahip olduğu 6999 para tımarının ziyan olduğundan kaydından kendisine verilmesini istemiştir.	Mali
45	2458	989. Ş. 24	23 Eylül 1581	Anadolu çavuşlarından Mustafa gelip Bursa beyi olan merhum Abdulgafır Bey'in oğlu Mehmet ile Kütahya sancağında tımarının bir başkasına da verilmesinden şikâyetinde bulunması üzerine tımarı hak eden kimse ona verilmesi buyrulmuştur.	Mali
45	2475	989. Ş. 26	25 Eylül 1581	Anadolu'ya gönderilen tezkirede Kütahya sancağında 24.000 para zeameti olan Mehmet'e verilmesi istenmiştir.	Mali
45	2658	989. N. 1	29 Eylül 1581	Merhum Mustafa Paşa'nın adamlarından Hüsrev Paşa ile Demirkapı'ya gitmek şartıyla başlangıç tarihden zeamet ve tımarlarının yazılması istenmiştir. Doğu seferlerinden önce zeamet ve tımarları üzerlerinde olup Mustafa Paşa'nın eski emekdarlarından olmakla seferden kalmak için verilen adamları defterde yazılı olan:	Mali

				Mora, Ferruh bin Abdullah 14525, Trabzon Perviz Mescidi 25000, Karesi Ali 8127, Köstendil Süleyman 21800, Selanik Mercan 6000, Belgrad, Avlonya Hasan 9000, Hamid Emet 5800, Silistre Divane Kılıç 5999, Aksaray Cafer bin Herfek 3000, Ohri Hasan Sarac 10725, Tırhala Mustafa 5999, Köstendil Mustafa Voyvoda 23000, Teke Hasan Sofu 5500, Kütahya Hasan Sarac 8000, Niğbolu Yakub 3000, Köstendil Hüsrev bin Abdullah 5999, Karahisarısahib Katib Mehmed 17275, Saruhan Abdi 6000, Ohri Mustafa 6000, Karahisar-ı Sahib Şehsuvar 5000, Haleb Ferruh 5999. olduğu gibi yazılması istenmiştir.	
45	2668	989. N. 2	30 Eylül 1581	Kütahya, merhum Mustafa'nın tımarı, Doğanarslan köyü 3000 paradır. Anadolu'da üç bin para tımara hükmü olan Yahya oğlu İsa'ya buyuruldu.	Mali
45	2694	989. N. 3	1 Ekim 1581	Safer gelip Kütahya sancağında merhum Mehmed tahvilinden 7499 tımar tevcih olunmuş iken Hüseyin adlı kişi tımarın daha önceden kendisine verildiğini beyan ederek yardım talebinde bulunmuştur. Buna göre araştırma yapıp kim haklı ise tımarın ona verilmesi istenmiştir.	Mali
45	2757	989. N. 7	5 Ekim 1581	Ali gelip Kütahya sancağında tımarı olup Suğla beyi İbrahim Bey'in emriyle muhafazada kaldığı halde tımarı alındığı	Mali

				bildirmekle emir ile kalmış ise iade edilmesi istenmiştir.	
45	2782	989. N. 8	6 Ekim 1581	Hızır ve Rıdvan gelip Kütahya sancağında vefat eden Kurd Mehmet Çavuş'un tımarının bir kısmı Hızır'a, merhum Bilal'in tımarı Rıdvan'a sadrazam tarafından verilmiş olmasına rağmen Beylerbeyi tarafından başkasına verilmiştir. Bu durumun düzeltilmesi ve kime ne verildiyse aynen yazılması istenmiştir.	Mali
45	3353	989. N. 28	26 Ekim 1581	Anadolu Beylerbeyisi Cafer Bey'in gönderdiği mektupta garip yiğitlerden Kerim, sohta eşkiyası ve sair eşkiyanın yakalanmasında üstün gayretler sarfettiğinden kendisine tımar verilmesi istenmiş ancak Kütahya'da bir kale görevi verilmesi uygun bulunmuştur.	Mali
45	3603	989. L. 10	7 Kasım 1581	Kurd'un oğlu Yunus gelip Kütahya sancağında merhum Minnet'in tımarı kendisine verilmişken Kapıcı Cemşid, kendinin tımarı olduğu halde düzenbazlık yaparak bu tımarı da kendi üstüne geçirmiştir. Bunun anlaşılması üzerine tımarın tekrardan Kurd'un üzerine yapılması istenmiştir.	Mali
45	3798	989. L. 16	13 Kasım 1581	Karahisar- Sahip Haydar'ın tımarı, Miralay, adı geçen il, Kete köyü ve diğer yerler 27.000 paradır. Mustafa Çavuş Kütahya sancağında 19.999 para tımandan azledilmiştir. Buna göre adı geçen	Mali

				vefat ettiğinden zeametinin yirmi bini ve alaybeylik görevinin başkasına verilmesi buyrulmuştur.	
45	3813	989. L. 16	13 Kasım 1581	Yunus'un oğlu Kurd gelip Kütahya sancağında merhum Himmet'in 4999 para tımarı kendisine verilmesini istemiştir. Cemşid isimli kimse ise üzerinde tımar varken Himmet'in talip olduğu tımarı da kendi üzerine geçirmeye çalışmıştır. Eğer bu doğru ise tımarın hak eden kişiye verilmesi istenmiştir.	Mali
45	3850	989. L. 17	14 Kasım 1581	Altuntaş, Kütahya, merhum Hüseyin'in tımarı, Altuntaş köyü ve diğer yerler 21.298 paradır. Adı geçen kişi vefat edip zeameti özetli olmayıp 10.298 parası İbrahim'e ve 10.000 parası da Köstendil'de 13.333 tımandan azledilen Bekir'in oğlu Abdullah'a verilmiştir.	Mali
45	3992	989. L. 23	20 Kasım 1581	Hacı Ali oğlu Mehmet gelip Karahisar-ı Sahip sancağında sefere gelmeyen İlyas'ın tımarı kendisine verilmesine rağmen Kütahya sancağında Bayram'ın tımarı diye yazılmakla beraber tımar kime ayrıldıysa ona yazılması istenmiştir.	Mali
45	4182	989. Za. 13	9 Aralık 1581	Soma, Kütahya, merhum Mehmet'in tımarı, Kırka ve Dolik köyü 2000 paradır. İlyas'ın oğlu Nebi adlı kişi gelip Anadolu'da 3000 para tımarı olup adı geçen kişi vefat edip tımarı sahipsizdir diye tımara talip olmak istemiştir.	Mali

45	4199	989.Za.13	9 Aralık 1581	Recep gelip Kütahya sancağında 5000 para tımar merhum Kurd'dan düşen tımarın kendisine verilmemekle beraber tımarın bedeline denk gelecek bir tımar verilmesi istenmiştir.	Mali
46	546	989. Za. 18	14 Aralık 1581	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde zulüm ve baskısından şikâyet edilip Antalya kalesine hapsedilen Menteşe alay beyi zaim Mehmet'in, Antalya ve Kütahya'da süren teftişi neticesinde aslında bir günahının olmadığı, zulüm ve baskı yapmadığı ve kendi halinde biri olduğuna kanaat getirilerek yasalar gereği adaletili olunması istenmiştir.	Adli
46	639	989. Z. 17	12 Ocak 1582	Anadolu Beylerbeyisine, Kütahya ve Karahisar-ı Sahip kadılarına gönderilen hükümde Sefer adlı sipahi Fati adlı bir kızla evlenmiştir. Lakin evlendikten altı ay sonra kızın dayısı ve yanındaki adamlar Sefer'in evini basıp kızı zorla kaçırmışlardır. Bunun şikâyet edilmesi üzerine hapsedilen Sefer'in uzun zaman geçmesine rağmen eşinin kendisine verilmediğini bildirmesine binaen öncelikle Sefer'in hapisten çıkarılması ve olayın teftişi için Kütahya kadıları, toprak kadıları ve Selim Çavuş'un girişimi ile yasalar gereği uygun olan ne ise onun yapılması istenmiştir.	Adli

46	905	989. L. 17	14 Kasım 1582	Ulak'a gönderilen hükümde Mehmet Çavuş Kütahya'ya varınca...	Askeri
47	151	990. Ra. 15	9 Nisan 1582	Kütahya Piyadelerine gönderilen hükümde Kütahya piyadeleri nöbetlilerinin tersanede hizmet etmeleri için gönderilen hüküm.	Askeri
47	394	990. Ca. 29	21 Haziran 1582	Halep Defterdarı Müteferrika Bali'ye gönderilen hükümde Kütahya ve Karahisar Sancakları piyade ve müsellemlerin halktan yazılması istenmiştir.	Askeri
48	85	990. B. 18	8 Ağustos 1582	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kütahya kadısı mektup gönderip kalenin koruyucularının şikâyetine göre kalede bazı zimmilerin (haraç veren hristiyan veya yahudi olanlar) haksız yere dirlik sahibi olduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine oranın kale muhafızı (dizdar) ve kahyasından (kethüda) yardım alınarak yapılan araştırma üzerine; dirliğin bazısının hizmet karşılığı olarak sadaka niyetiyle verildiği, bazısının Fatih Sultan Mehmet zamanından beri babadan evladına miras kaldığı ve bazısının da çeşitli padişahlar tarafından hakettikleri gerekçesiyle verildiği ortaya çıkarılmıştır. Buna göre zimmilerin ellerindeki dirliklere karışılmaması ve onları bu durumdan ötürü rencide edilmemesi istenmiştir.	Mali

48	1086	991. Ra. 22	15 Nisan 1583	Kütahya kalesi dizdarlarına gönderilen hükümde eşkıya ve sohtanın civardan uzaklaştırılması için sipahilerin ve il erinin toplanması, başlarına bir de serdar tayin ederek Anadolu Beylerbeyisi kahyası Mahmut'un yardım ve direktifleriyle her türlü güvenlik ve galibiyetin sağlanması istenmiştir.	Adli
49	118	991. R. 8	1 Mayıs 1583	Anadolu Beylerbeyisi ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde saray çavuşlarından İbrahim, atların ve diğer yük hayvanlarının ulak için kullanıldığını ve akrabasından Zaim Cafer'in evlerinde konaklayarak onlara zulüm yapıldığını şikâyet etmiş. Buna göre yazılan hükümde atlara ve Zaim Cafer'in evlerine müdahale edilmemesi istenmiştir.	Adli
49	422	991. C. 17	8 Temmuz 1583	Tavşanlı ve Eğrigöz kadılarına gönderilen hükümde Kütahya kadısının naibi Bektaş ile Tavşanlı ve Eğrigöz kadısının naibleri Mehmet ile Abid mektup gönderip Uyanözü halkı ile Karakoca cemeati arasında çıkan yaylak ve meralar davasının görülmesi için her iki tarafı davet etmiştir. Karakocalılar gelip kargaşa çıkarıp Rüstem adlı kişinin elinden Padişahın buyruğunu ve hüccetleri alıp yırtmışlardır. Köy halkından Sinan ve Hüseyin adlı kişiler de bu fiili kimlerin işlediğini	Adli

				bildirmiştir. Buna göre bu kişilerin isimlerinin hak üzere belirlenip gereğinin yerine getirilmesi istenmiştir.	
50	45	991. N. 20	7 Ekim 1583	Kütahya ve Ankara'ya gönderilen hükümde Müteferrikalardan Mustafa Kethüda'ya Mısır'da miri mal tahsilinde hizmet ettiği için Kütahya ve Ankara'da bulunan zeametine iki defa altışar bin para artış yapılması istenmiştir.	Mali
50	71	992. M. 24	6 Şubat 1584	Kütahya ve Ankara'ya gönderilen hükümde Mısır'da miri mal tahsilinde hizmeti görülen müteferrika Mustafa kethüdanın Kütahya ve Ankara'da bulunan zeametine iki defa altışar bin para verilmesi istenmiştir.	Mali
51	240	991. Ş. 3	22 Ağustos 1583	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya sancağına bağlı kadılara gönderilen hükümde Lazkiye'de türeyen sohta eşkiyasının müslümanların evlerini basıp zekat namına paralar topladığı ve onlara çeşitli zulüm ve baskı uyguladığı bildirilmiştir. Bunun üzerine eşkiyanın en kısa zamanda civardan uzaklaştırılması ve etkisiz hale getirilmesi için zaimler, tumar erbabları ve il eri görevlendirilip icabına bakılması istenmiştir.	Adli
52	62	991. N. 6	23 Eylül 1583	(.....) çavuşlarından Konya, Hüdavendigâr, Kütahya, Karagisar -ı Sahip, Hamid, Teke ve Sultanönü sancaklarında (.....) gönderilen Kuloğlu Süleyman Çavuş'a gönderilen hükümde	Mali

				<p>bahsi geçen sancaklarda muhafazaya kalan sipahiler ve serdarlar tımarlarının başında mıdır yoksa kendi havalarında mı gezerler araştırılıp deftere mühürlenmiş bir şekilde gönderilsin istenmiştir.</p>	
52	63	991. N. 6	23 Eylül 1583	<p>Kütahya kadılarına ve Anadolu kethüdasına gönderilen hükümde silahları ile birlikte yakalanan on yedi sohta eşkiyasının hapiste tutulurken salıverilecekleri bahsi geçmiştir. Devlet, sohta eşkiyasına karşı asla taviz vermez bir duruş sergileyerek yakaladıkları eşkiyaları idam edeceklerini, dışarda gezenleri ise birgün yakalayıp aynı akıbete uğratacağı su götürmez bir gerçek olup halkı da sohtaya karşı ibreti alem olsun diye uyararak istemiştir.</p>	Adli
52	89	991. N. 10	27 Eylül 1583	<p>Kütahya (...) ve muhafazada olan Mahmud Paşa'ya gönderilen hükümde on yedi sohta eşkiyası kıyafetlerini değiştirip silahlarını ve sair eşyalarını çuvala koyup Karahisar-ı Sahipten gelen bir kervan içine karışmıştır. Kütahya Dutlukpınar'a vardıklarında yakayı ele veren eşkiyalar, yirmi nefer atlı asker ile basılan kervanda yakalanmıştır. Bunların içinden üçünün isimlerini yazıp tutuklu olarak İstanbul'a gönderilmesi diğerlerinin ise kayıtsız şartsız asılmaları istenmiştir.</p>	Adli

52	99	991. N. 12	29 Eylül 1583	Kütahya kalesi dizdarlarına gönderilen hükümde sohta eşkıyasından kalede hapiste bulunan; Kör Ahmet, Süleyman ve Karabaş Muhiddin'in isimlerini kaydedip İstanbul'a gönderilmesi ve Kütahya kadısından yeterli miktarda kale askeri verilmesini istemiştir.	Adli
52	133	991. N. 19	6 Ekim 1583	Kütahya kadısına gönderilen hükümde sohta eşkıyasının silahlarını yükleri içine koyup taşıyan katırcılardan; Seyid Ahmet, Muharrem ve ... Seyit'in isimlerini yazıp İstanbul'a göndermesi ve bu üç katırcıların kürek cezasına çarptırılması uygun bulunmuştur.	Adli
52	134	991. N. 19	6 Ekim 1583	Kütahya kadısına gönderilen hükümde on yedi sohta kıyafet değiştirip kervanın arasına karışıp Kütahya civarına geldiği vakit Beylerbeyi kethüdası Mahmud ve Kütahya subaşı olan Necmi, kervanın içindeki eşkıyayı kısıvrak yakalayıp silahlarını da ele geçirmiştir. Eşkıyanın elebaşısı olan iki kişi idam edilip kalede hapsolan on beş kişinin ise sonradan idam edilmesine karar verilmiştir.	Adli
52	177	991. N. 29	16 Ekim 1583	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya ve Seyitgazi kadılarına gönderilen hükümde Seyidgazi medresesinde müderris olan Mevlana Taceddin, medresede ders vermediği zamanlarda maaşını istediği halde verilmediği	İdari

				<p>için Kalender ve nazır Hüseyin'den şikâyetçi olmuştur. Buna göre kadılara müfettiş tayin ettirip gerek müderrisin gerekse nazırın teftiş edilmesi istenmiştir.</p>	
52	220	991. L. 8	25 Ekim 1583	<p>Kütahya kadısına ve şehrin subaşısına gönderilen hükümde Beylerbeyisi Hasan Paşa'nın eşyası Mısır'dan gelirken Kütahya'ya uğradığı vakit beş deve yükü başörtüsünün ortadan kaybolduğu ve nereye götürüldüğü bilinmemekle beraber yüklerin içinden çeşitli kıyafet para ve altının da çalındığı ortaya çıkmıştır. Buna göre tez zamanda bu hırsızlığa cürret edenlerin yakalanması ve İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.</p>	Adli
52	259	991. L. 19	5 Kasım 1583	<p>Kütahya ve Sandıklı ve Baklan kadılarına gönderilen hükümde Baklan Kazasında yaşayan Mustafa isimli kimseyi beylerbeyi kethüdasının emri ile suçu sabit olmamasına rağmen altı aydan beri hapiste tutulduğu bildirilerek gerçekte Mustafa ne maksatla hapiste tutulmakta; sohta eşkıyasından mı yoksa bir bozguncu mu teftiş edilip derhal bildirilmesi istenmiştir.</p>	Adli
52	318	991. L. 28	14 Kasım 1583	<p>Kütahya kadısına gönderilen hükümde Kütahya'ya bağlı Ada köyünde Oruç'un oğlu Sefer'in mahkemeyi silahla basıp Naib Sefer'i öldürmek istediği anlaşılmıştır. Hem birinin canına</p>	Adli

				kastetmesi hem de mahkemede kargaşaya sebep olması ile suçu sabitlenmiş olan Sefer'in tutulup İstanbul'a gönderilmesi istemiştir.	
52	389	991. Za. 15	30 Kasım 1583	Hamid Beyi'ne, Kütahya ve Uuborlu kadısına gönderilen hükümde Mehmet ve Abdüsselam adlı kişiler İstanbul'a mektup gönderip Uluborlu nahiyesinden Ahmet isimli sohta eşkıyasının müslümanlara her türlü zulüm ve baskı yaptığını bildirmiştir. Daha önce kendisi hakkında şikâyet olmasına rağmen Ahmet'in uyarılara kulak asmayıp taşkınlıklarına devam etmesi ürkütücü bir boyuta ulaşmıştır. Harami arkadaşlarıyla birlikte Nebi isimli kimsenin evini basıp dükkân tarla bağ bahçe namına ne varsa sömürüp çuvalların içini karıştırıp kıyafet ve sair işe yarar ne kadar mal varsa hepsini toplayıp götürmüştür. Bütün yaptığı bu zorbalıklar müfettiş tarafından teftiş olunup ortaya çıkarılmasına rağmen Ahmet'in hala başkaldırması onun eşkıyalıkta sınır tanımadığını ve müslümanlara eziyet etmeye devam edeceğini göstermiştir. Buna göre Ahmet ve eşkıya yandaşlarının bu zamana kadar işlediği suçlar bir bir kaydedilip gerekli olan cezanın verilmesi istenmiştir.	Adli

52	413	991. Za. 26	11 Aralık 1583	Anadolu Beylerbeyisinin kethüdasına gönderilen hükümde Kütahya kazasında ortaya çıkan sohta eşkiyasının bölgede yayıldığı, içlerinden birini yakalandığı ve diğer yoldaşlarının ise Hüdavendigâr, Hamid, Mentеше ve Karahisar sancaklarına kaçtıkları bildirilmesiyle eşkiyanın en kısa zamanda kethüda tarafından yakalanıp İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir.	Adli
52	614	992. M. 16	29 Ocak 1584	Anadolu Beylerbeyisine, Kütahya, Lazkiye, Honaz ve Çarşamba kadılarına gönderilen hükümde adı geçen kadılıklara çengiyan tayfası kara bulut gibi çökmüştür. Buldukları yerlerde çabucak kırk elli civarı çadır kurup her bir çadırın içinde beş veya altı cariyeleriyle birlikte kafalarına göre bir hayat sürmeye başlamışlardır. İhtiyaçlarını karşılamak için müslümanların eşyalarını ve mallarını gaspetmekte herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Hala kaygısız bir şekilde eşkiyalıklarına devam ediyor olmaları onların sonunu getiren önemli bir gerekçe olmuştur. Buna göre çengiyan tayfasının çadırları sökülüp kendileri tutuklu bir şekilde İstanbul'a gönderilmeleri istenmiştir.	Adli

52	640	992. M. 15	28 Ocak 1584	Saruhan beyine, Kütahya, Borlu ve Lazkiye kadılarına gönderilen hükümde Borlu kazasından Divane Yusuf adlı kişi eşkıyalıktan yakalanıp hapsolunmuştur ancak bir şekilde salıverildikten sonra tekrar aynı hareketlerine devam ettiği için yakalanması lazım olmuştur. On beş veya yirmi kadar asker üzerine gidip muhabere edilmiştir. Buna göre bu şahsın derhal yakalanıp İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.	Adli
52	655	992. S. 3	15 Şubat 1584	Karaağaç kadısına gönderilen hükümde Mısır beylerbeyisi Hasan Paşa'nın Mısır'dan gelirken Karaağaç'ta kâtip Ali isimli kişiye bir miktar kıymetli başörtüsü ve bir miktar altın bırakılmıştır. Başörtüleri Kütahya'ya getirilirken altınların bir kısmı ise orada kalmıştır. Şimdi bu Kütahya'ya ulaşmayan altınlar kimlerin eline geçti ise bulunması için saray çavuşlarından Mehmet Çavuş'un görevlendirilmesi istenmiştir.	Adli
52	903	992. R. 4	15 Nisan 1584	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Hacı kulu isimli kimsenin evini eşkıyalar basıp evinde bulunan on bin parayı, altı kıymetli başörtüsünü ve evin hatununu da alıp götürmüşlerdir. Subaşı Rıdvan bu eşkıyayı yakalayıp hapsedmesine rağmen Kadı Numan eşkıyanın elindeki paraları alıp onları	Adli

				serbest bırakarak büyük hata yapmıştır. Buna göre kadı Numanın salıverdiği eşkiyayı derhal bulması eğer bulmakta bahane ederse kendisinin böyle tedbirsiz ve şüpheli davranışından ötürü hapse atılacağı bildirilmiştir.	
52	904	992. R. 4	15 Nisan 1584	Bu hüküm kemale ermemiştir. Yani yarısı yoktur, o yüzden yazılmadı.	Askeri
52	1049	991. N. 29	16 Ekim 1583	Ulak'a gönderilen hükümde Südde-i saadetten Kütahya'ya varınca Saray Çavuşlarından Kaleoğlu Süleyman Çavuş'a ve iki adamına gönderilmiştir.	Askeri
52	1060	991. L. 8	25 Ekim 1583	Ulak'a gönderilen hükümde Südde-i saadetten Kütahya'ya varınca Saray Ahmed Çavuş'a ve iki adamına gönderilmiştir.	Askeri
52	1109	992. M.19	1 Şubat 1584	Ulak'a gönderilen hükümde Kütahya'ya ulaşınca Saray Çavuşlarında Mustafa Çavuşa ve iki admına gönderilmiştir.	Askeri
53	22	992. Ca. 2	12 Mayıs 1584	Kütahya, Küre, Selendi, Kula ve Eğrigöz kadılarına ve Edincik kadısı olan Alaaddin Efendi'ye gönderilen hükümde Kula kadısının gönderdiği mektupta, saray çavuşlarından Hüseyin Çavuş'un evinin gece vakti basıldığı kapıdaki iki adamının öldürülüp evdeki iki yüz bin para ve değerli eşyanın çalındığı yazılmıştır. Eşkiyanın izi sürülüp Yakaviranı köyünde Devlethan Çavuşoğulları ve Mehmet Çavuş ve kardeşlerinin adamlarından	Adli

				<p>Musa'nın tutulduğu, yakalanan eşkıyaların itirafları üzerine Eğrigöz'de on bir eşkıyanın daha tutulup üzerindeki paralarla birlikte yakalandığı ancak son anda tehlikeli bir eşkıya olan Musa'nın, fesatçıların yardımıyla elden kaçırıldığı Eğrigöz kadısı tarafından bildirilmekle hepsinin yakalandığı vakit işledikleri bütün suçları ortaya çıkarıp cezalarının kesilmesi istemiştir.</p>	
53	28	992. Ca. 2	12 Mayıs 1584	<p>Hüdavendigâr beyine ve kadılarına gönderilen hükümde İstanbul'a ilim tahsil etmek için gelmiş sohtaların, saraya müracaat edip memlekette sohta namına eşkıyalık yapanların zararlarının kendilerine de dokunduğu, bekâr sohta olduklarından dolayı bir yafta yercesine cezaya uğramaları, hayli canlarını sıkıştır. Buna göre eşkıyanın eşkıya olmayandan ayrılması için hakiki eşkıyanın deftere kaydedilip hakkından gelinmesi ve bu zamana kadar masum sohtalar hakkında asılsız iddialarda bulunanların cezalandırılması istenmiştir. Anadolu'da halk ile sohta arasında bir düşmanlığa meydan vermemek için devlet bazı önlemler almıştır. Öncelikle bir sohta kurallara uymalıdır. Saraya sohtalarla ilgili bir şikâyet geldiğinde şikâyet edilen kişi,</p>	Adli

				<p>önce uyarılmalı ve ıslah edilmelidir. Dikbaşlılığına ve kural tanımazlığına devam edecek olursa erzak ve barnaktan mahrum edilmelidir. Sohtalıktan gelmiş, öğrenimini tamamlayarak öğretmen, imam, hatip ve müezzin olmuş eşkıyalıkla ilgisi olmayan kişilere dokunulmaması istenmiştir. Bu tarihten önce işlenmiş suçların takibinin durdurulması, hapiste olanların çıkarılması ve çıkanların da ıslah edilmesi istenmiştir. Eğer ıslah olmazlarsa eşkıyaların yakalanması istenmiştir. Böylece kimin gerçekte eşkıya kimin sadece sohta olduğu ortaya çıksın; çünkü bu tarihe kadar sohtaların içinde masum olanların da arada kaynayıp iftiraya maruz kalmaları hakka hukuka sığmayacağından ilim tahsil etmeye gelmiş sohtaların bu şekilde rencide edilmelerini önlemek için adaletli davranılması istenmiştir.</p>	
53	61	992. Ca. 10	20 Mayıs1584	<p>Kütahya kadısına ve dizdarına gönderilen hükümde Beylerbeyi savaşa gitmiş ve ardından bıraktığı şehrin emniyette olması için Kütahya kalesini muhafaza edenlerin başka bir işle uğraşmaması, eğer başka bir işin teklif edillip kendilerine baskı yapıldığı takdirde emir gereği devlet hizmeti hariç herhangi bir</p>	Askeri

				hizmette istihdam ettirilmemeleri istenmiştir.	
53	97	992. Ca. 15	25 Mayıs 1584	Andolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Kütahya sancağının Küre kazasında oturan Kaliçeci Şaban ile adamı Hasan ve diğer ona bağlı kişiler fesad ehlinden olup eşkıyaya yataklık ettikleri, hep birlikte saray çavuşlarından Hüseyin'in evini basıp kapıdaki iki adamını katledip iki yüz bin para ve kıymetli eşyalarını çalıp kaçtıkları bildirilmiştir. Eşkiyanın içinden iki kişi tutulup ifadeleri alınmıştır. geri kalan eşkiyanın ise yasalar çerçevesince yakalanıp İstanbul'a gönderilmeleri ve bu zamana kadar işledikleri suçlarının bir bir kaydedilip cezaların kesilmesi istenmiştir.	Adli
53	106	992. Ca. 22	1 Haziran 1584	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Kütahya kazasına tabi Gedikli köyünde kendine bir nüfuz oluşturmuş Çingene Musa denilen sohta eşkiyasının, halka yaptığı zulüm ve baskısı yüzünden hakkındaki şikayetler değerlendirilip suçu sabit olursa herkese ibret olacak bir şekilde cezalandırılması istenmiştir.	Adli

53	200	992. C. 19	28 Haziran 1584	Bursa, Karesi, Biga, Saruhan, Aydın, Menteşe ve Teke sancaklarında ihracı ferman olunan yerlerin kadılarına gönderilen hükümde Doğu seferi için hazırlanan askerlerin hala yerlerine gönderilmemesinden dolayı sorun yaşanmıştır. İhracın ihmalkârlığa meydan verilmeksizin yerinde ve zamanında yapılması için Hüseyin Çavuş'un ve oranın serdarının bizzat bu işle ilgilenmesi ve bir daha böyle bir gecikmenin yaşanmaması istenmiştir.	Askeri
53	260	992. B. 5	13 Temmuz 1584	Kütahya kadısına gönderilen hükümde İstanbul'a yazılan dilekçeye göre Ahkâm-ı şer'iyyenin (İslam dinine göre verilen hükümler) uygulanmasında herhangi bir sorun yaşanmaz iken beylerbeyilerinin kanun gereğince yapması gereken işlerin, beylerbeyinin adamlarının karışması ile fesat çıkmıştır. Bunun üzerine eskiden beri kanunda yazan ne ise şimdi de ona aykırı davranılmayarak işlerin hak üzere yoluna konulması istenmiştir.	İdari
53	303	992. B. 26	3 Ağustos 1584gönderilen hükümde kazadaki müslüman ve gayri müslimlerin işledikleri suçları ve aralarından fesad ehli olanlarının yazılması ve hapsedilmesi, tüm bunların sicile	Adli

				kayıtlı bir şekilde İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.	
53	402	992. Ş. 13	20 Ağustos 1584	Lala'ya gönderilen hükümde Kütahya'da ve Anadolu'nun sair on bir ocağında çıkan sohta eşkıyasının hakkından gelinmesi istenmiştir; ancak savaşa giden sancakbeylerinin kaymakamları, eşkiyanın önünü kesmeye cürret edemeyip müslümanları süregelen bu zulümden kurtarmakta gecikmiştir. Hayli zaman kazanan sohta eşkıyaları baskılarını daha da artırıp yine evler basmaya yeni canlar yakmaya başlamışlardır. Aydın sancağının Sart kazası naibinin evini basıp kendisini katledip etrafa türlü çirkefler saçmışlardır. Katillerden ikisi yakalanmakla beraber eşkiyanın toponun tarumar edilinceye kadar peşlerinden gidilmesi, Saruhan, Mentеше, Aydın ve Karesi sancaklarındaki sohta eşkıyaları ile muharebe edilerek bu hayâsızca süren akının durdurulması istenmiştir.	Adli
53	481	992. N. 15	20 Eylül 1584	Adı geçen Tekeili alaybeyisi olup emekli Kulaksızoğlu Mehmet'e gönderilen hükümde; Kütahya, Alaiye, Hamidili, Mentеше ve Tekeili sancaklarında çıkan sohta eşkıyasının ve fesat ehlinin takibine memur edilen Alaiye Beyi Yahya'nın il erine yardımda bulunup adı geçen sancaklardaki beylere, kadınlara ve diğer	Adli

				görevlilere de emredildiği üzere harekete geçilme zamanına değin hazırlıklı olmaları ve hareket günü geldiğinde emre amade bir vaziyette bekleyip görevlerini layıkı ile yapmalarını istemiştir.	
53	751	993. S. 23	24 Şubat 1584	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Anadolu askerleriyle birlikte Erzurum'da Serdar Ferhat Paşa yanında iken kışlaya çekildikten sonra adı geçen kendisine Van'a gitmelerini emretmiş; ancak kış şartlarından dolayı ilerlemek zor olduğundan ve sefere katılan Vezir-i azam Osman Paşa'nın Van'a gitmeyip Kütahya'ya gelerek sefer için gerekli hazırlıkları yapması gerektiğinden vezir-i azamdan gelecek emre göre harekete geçilmesi istenmiştir.	Askeri
53	808	993. R. 6	7 Nisan 1583	Kütahya kadısına gönderilen hükümde Anadolu Beylerbeyisi Rıdvan Bey'in vefat edip arkasından bıraktığı mirasa, eşyalara ve adamlarına haksız yere müdahale edildiği bildirilmiştir. Buna göre merhumun oğlu Gazze sancağı beyi Ahmet'ten başkasının mirarasa dokunamayacağı ve mirasın korunması için orada bulunan Kethüda Mesih'e görev verilmesi istenmiştir.	Adli
53	927	992. Z. 25	28 Aralık 1584	Şam ve Gazze'ye gelince saray çavuşlarından Mehmet Çavuş ve üç yoldaşına verilip bundan sonra Kütahya ve Hamid'e varınca iki	Askeri

				kişi dahi verilmiştir. Özet açık değil	
53	951	993. R. 18	19 Nisan 1585	Kütahya'ya varınca beylerbeyi çavuşlarından Ali Çavuş'a ve iki kişiye verilmiştir.	Askeri
55	145	992. Z. 15	18Aralık 1584	Kütahya ve Eskişehir ve Karacaşehir kadılarına gönderilen hükümde Eskişehir ve Gölpazarı kadılarıyla oranın alimleri ve salihleri dilekçe gönderip Karacaşehir'de oturan Cavdır şeyhi Aziz'in öz oğlu Şeyh Mehmet, medreseden emekli Mevlana Ömer ile beş vakit namaz kıldıktan sonra şeyhlerin adetleri üzerine dervişler, aleni bir biçimde halka oluşturarak tevhid ederlerken içlerinden bazıları ibadetin cezbisine kapılıp hu hu diye nida edince halktan bazı kesim bu hareketi kınamış ve kınamakla kalmayıp bunu yapanları ölümle dahi tehdit etmiştir. Kendilerine yapılan bu zulmün durdurulması için şikâyetle bulunmuşlardır. Buna göre yapılan ibadetin şeriata aykırı olmadığı söylenerek ibadetlerin serbest bir şekilde yapılması ve zorbalıktan kaçınılması istemiştir.	Adli
56	25	993. L. 21	16 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde Yeniçeri Kütahyalı Halil'in tımar emrinin Anadolu'ya gönderilmesi istenmiştir.	Mali
56	48	993. L. 21	16 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyliğine gönderilen hükümde Mentеше Alay Beyisinin bildirisine	Mali

				Mahmud Sevindik'in Kütahya sancağındaki tımarına yüz otuz dokuz para artırılması istenmiştir.	
56	56	993. L. 21	16 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Seferde hizmette bulunan Pervane oğlu Ahmed'in Kütahya sancağındaki tımarının artırılması istenmiştir.	Mali
56	58	993. L. 21	16 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyine gönderilen hükümde Kütahya alay beyisi isteğiyle Kütahya sancağında tımarı olan Darende Ömer'e bin beş yüz para tımarının artırılması istenmiştir.	Mali
56	59	993. L. 21	16 Ekim 1585	Adı geçene gönderilen hükümde Kütahya alaybeyisi isteğiyle Kütahya sancağında tımarı olan Bekir'e bin beş yüz para tımarının artırılması verilmesi istenmiştir.	Mali
56	75	993. L. 11	16 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Tiflis Beylerbeyisi Mirza Ali'nin bildirisi üzerine Kütahya sancağının Honaz nahiyesinden Ömer'in tımarının artırılması istenmiştir.	Mali
56	128	993. L. 11	16 Ekim 1585	Katip Ahmet'in İçel ve Kütahya'da kendisine ait olan zeametinin dört bin para artırılması istenmiştir.	Mali
56	188	993. N. 26	21 Eylül 1585	Anadolu Beylerbeyisinin gönderdiği hükümde Mentеше beyi Mustafa'nın bildirisi üzerine Bekir'in Kütahya sancağındaki tımarına artış verilmesi istenmiştir.	Mali

56	239	993. Za. 16	9 Kasım 1585	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen Revan Seferi'nde hizmette bulunan Mehmet'in Kütahya sancağındaki tımarına artış verilmesi istenmiştir.	Mali
56	334	993. Za. 4	28 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kengırı (Çankırı) Bey'i Hüsrev Bey'in bildirisi üzerine Kütahya sancağından birine tımar verilmesi istenmiştir.	Mali
56	339	993. Za. 4	28 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Menteşe sancağı alaybeyisi Halil'in bildirisi üzerine Kütahya sancağında Mehmet'in tımarına artış verilmesi istenmiştir.	Mali
56	463	993. L. 24	19 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Menteşe Beyi Mustafa'nın bildirisi üzerine Bekir'in Kütahya sancağındaki Hasib'in tımarına artış verilmesi istenmiştir.	Mali
56	548	993. L. 10	5 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyisinin gönderdiği hükümde Tebriz civarında olan savaşta faydası görülen Hüseyin'in Kütahya Sancağındaki tımarına artış verilmesi istenmiştir.	Mali
56	561	993. L. 10	5 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyisinin gönderdiği hükümde Sahib-i Karahisar beyinin bildirisi üzerine Kütahya Sancağındaki Mustafa'nın zeametine artış verilmesi istenmiştir.	Mali

56	584	993. L. 18	13 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyisinin gönderdiği hükümde Erzurum kullarından iken faydasından dolayı kendisine tımar verilen ancak tımarı müyesser olmayıp Kütahya Sancağının Eğrigöz Nahiyesinden tımar verilmesi istenmiştir.	Mali
56	588	998. L. 18	13 Ekim 1585	Anadolu Beylerbeyisinin gönderdiği hükümde Şemahi Beylerbeyisi Ferhad'ın bildirisine üzerine Kütahya Sancağındaki on dört bin para tımandan azledilen Kanber'e iki bin fazlasıyla tımar verilmiştir.	Mali
56	599	993. L. 20	15 Ekim 1585	Üsküdar'dan Kütahya'ya varınca orada bulunan kazaların kadılarına, naiplerine, ayanlarına ve zabitlerine (subaylarına) gönderilen hükümde Anadolu Valisi Muhsinzade Vezir Mehmet Paşa'nın bir saatlik devlet hizmeti için kendisine yüz baş beygir verilmesi istenmiştir.	İdari
57	46	1127. B. 29	31 Temmuz 1715	Kütahya Mütesellimine ve Kütahya Kalesi dizdarına gönderilen hükümde Bağdat Fatih Sultan Murat vakfi mukataalarından Sungur Bey ve mukataası zabiti Hacı Ali arzuhak gönderip Şeyhlü Kazasına tabi köylerden sekiz kişinin vakfa zarar verdiği bildirilmekle yakalandıklarında hapsedilmeleri istenmiştir.	Adli
57	158	1154. Ca. 10	23 Ağustos 1741	Üsküdar'dan Kütahya'ya ve oradan Erzurum'a ulaşınca kadılar, naipler ve ayan iline	İdari

				gönderilen hükümde bazı teşrifat (protokol memuru) ve bazı emirler ile Anadolu valisi ve başkomutanı tarafına gönderilen kapıcıbaşı (saray görevlisi) ve küçük Mirahur (at bakıcısı) vekili Hamza'ya on sekiz beygir verilmesi istenmiştir.	
57	159	1154. Ca. 10	23 Ağustos 1741	Üsküdar'dan Kütahya'ya ve Anadolu eyaletine bağlı sancak ve kazalara varıp gelince oradaki kadılar, naipler ve ayan iline gönderilen hükümde 1154 senesinde savaş zamanında tahsil edilen örfi verginin hazineye aktarılması için memur olan Hacı Ömer Ağa'ya on beş beygir verilmesi istenmiştir.	İdari
57	162	1154. Ca. 20	3 Ağustos 1741	Kütahya'dan Erzurum'a varınca oradaki kadılar, naipler, mütesellimler, Voyvodalar (vergi toplayan kişi) ve sair zabıtalara, il ayanı ve halka gönderilen hükümde Anadolu valisi olup Erzurum başkomutanı tayin olunan Vezir Numan Paşa'nın Erzurum'a gitmesi için dâhil olduğu kazalardan yüz elli yol beygiri verilmesi istenmiştir.	İdari
57	205	1155. S. 10	16 Nisan 1742	Üsküdar'dan Kütahya ve oradan da Erzurum'a varıp gelince orada bulunan kadılar, naipler ve ayana gönderilen hükümde Mirahur-ı evvel (baş at bakıcısı) Abdullah Ağa'ya otuz beş beygir verilmesi istenmiştir.	İdari

57	446	1160. M. 29	10 Şubat 1747	Üsküdar'dan Kütahya'ya ve Anadolu eyaleti Kütahya'dan tahsil edilmesi buyrulan mübaşir tayin olunan saray çalışanlarından el Hac Ömer Ağa'ya halk tarafından on beş baş yol beygiri verilmesi istenmiştir.	İdari
57	664	1170. R. 20	12 Ocak 1757	Trabzon'dan Kütahya'ya varınca oradaki kadılar, naipler ve il ayanı gönderilen hükümde Trabzon valisi iken Anadolu valiliğine tayin olunan Abdülcelilzade vezir Hüseyin Paşa'nın Kütahya'ya vardığında ilk işinin seksen yol beygiri verilmesini ve senet almak olması istenmiştir.	İdari
57	699	1172. L. 20	16 Haziran 1759	Üsküdar'dan Kütahya'ya varınca orada bulunan kaazalardaki kadılar, naipler ayan ve zabıtalara gönderilen hükümde Anadolu valisi Muhsinzade Vezir Mehmet Paşa'nın bir saatliğine yüz baş yol beygiri verilmesi ve biran önce verilip işlerin tezden yola konulması istenmiştir.	İdari
57	713	1174. L. 20	25 Mayıs 1761	Üsküdar'dan Kütahya'ya varınca yol üzerinde bulunan kadılar, naipler ve il ayanına gönderilen hükümde Anadolu valisi Vezir Silahdar Mehmet Paşa'ya ve ona tabi olanlara yüz elli baş yol beygiri verilmesi istenmiştir.	İdari
57	740	1181. Za. 10	29 Mart 1768	Üsküdar'dan Kütahya'ya varınca yol üzerinde bulunan kazaların ve il ayanına gönderilen hükümde Anadolu eyaletinde bulunan Vezir Hüseyin Paşa'ya yüz elli baş beygir verilmesi istenmiştir.	İdari

58	15	993. R. 29	30 Nisan 1585	Kütahya Kadısına, Kâhya Mesih'e, diğer kâhyalara ve ağalarına gönderilen hükümde Anadolu Beylerbeyisi Rıdvan Bey'in vefatından sonra bazı kişilere borcu olup ödeme yapılması için mirasın orada satılırsa ziyan olacağından bütün eşyasını kendi deve ve katırlarına yükletip güvenilir adamlarla İstanbul'a gönderilmesi ve orada alacaklıların edimlerinin sağlanacağı bildirilmekle beraber yolda mirasa zarar gelmesini önlemek için her türlü önlemin alınmasını ve mirasa dokunan olursa cezalarının mutlaka verileceği bildirilmiştir.	Mali
58	62	993. R. 19	20 Nisan 1585	Anadolu Beylerbeyine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Gedik Ahmet Paşa vakfının yöneticisi olan Abidin Bey'e yolda sohta eşkıyası saldırıp para, at ve eşyasını gasperek büyük zarar vermiştir. Buna göre sohta eşkıyası ile yasalar çerçevesinde muharebe edilip eşkiyanın yakalanması ve suçları sabit bulunduğu takdirde cezalarının verilmesi istenmiştir.	Adli
58	101	993. R. 21	22 Nisan 1585	Kütahya ve Anadolu'nun defter kethüdasına ve defterdarına ve Mesih Kethüda'ya gönderilen hükümde Anadolu Beylerbeyi iken vefat eden Rıdvan Paşa'ya ait at, deve ve katır namına ne kadar hayvanı varsa veziriazama teslim edip İstanbul'a gönderilip defterin	Mali

				bir suretinin de İstanbul'a yollanması istenmiştir.	
58	118	993. R. 29	30 Nisan 1585	Anadolu Beylerbeyisine, Kütahya kadısına, Anadolu vilayetinde olan kadılara ve adı geçen Atala kadısı Abdülkerim'e gönderilen hükümde Borlu halkının Divane Yusuf isimli eşkiyadan gördükleri zulmün ortada olduğu bunun neticesinde Divane Yusuf'un ve diğer eşkiyaların yakalanıp cezalandırılması istenmiştir.	Adli
58	166	993. Ca. 7	7 Mayıs 1585	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde, Homa'ya bağlı Sarıkavak köyünde isimleri yazılı olan Abdi ve kardeşleri, oğulları; Mehmet, Halil, Ahmet ve Yunus ile beraber on beş yoldaşının da içinde olduğu eşkiya topluluğunun Ramazan adlı sipahinin evini yakıp kendisini de katlettikleri bildirilmekle eşkiyaların hepsinin yakalanıp suçları sabit olduktan sonra sicilleriyle birlikte İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.	Adli
58	217	993. Ca. 17	17 Mayıs 1585	Anadolu Beylerbeyisine, Kütahya ve Şuhud kadısına gönderilen hükümde halk eşkiya zulmünden perişan olup şikâyetle bulunarak sohta eşkiyasının ve sair eşkiyanın kasaba halkına korku salarak mallarına ve canlarına kasedip çeşitli eziyetlerde buldukları ve kendilerine karşı koymaya çalışan halka karşı	Adli

				taarruz ederek büyük tahribatlara yol açtıkları bildirilmiştir. Buna göre eşkıyanın ele geçirilip cezasının verilmesi istenmiştir.	
58	332	993. Ca. 17	17 Mayıs 1585	Hüdavendigâr, Ankara, Sulanönü, Kütahya, Karesi ve Saruhan sancaklarındaki kadılara gönderilen hükümde Veziriazam Osman Paşa tarafından hüküm yazılıp Mihaliç, Aydıncık, Gönen, Kargı, Akçahisar, Kefe, Gevye, Kepsud ve Balıkesir sancaklarından avarız vergisinin toplanıp İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Bu husus için saray çavuşlarından Mehmet Çavuş'un görevlendirilip nüzül ihracının (hububattan alınan avarız türü bir vergi) dikkatli bir şekilde toplanması ve bir aksiliğe meydan verilmeden zamanda İstanbul'a yazılı olarak gönderilmesi istenmiştir.	Mali
58	476	993. C. 25	24 Haziran 1585	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde kethüda Mustafa mektup gönderip Kütahya'da olan Şehzade Beyazıt Sarayı'nda emr-i hümayun ile Anadolu Beylerbeyileri oturmakta olup bundan sonra yine aynı kişilerin oturması istenmiştir.	İdari
58	684	993. N. 13	8 Eylül 1583	Kütahya, Sultanönü, Saruhan, Menteşe Hamid ve Teke sancaklarında sancaklarındaki kadılara gönderilen hükümde fesad ehli sohta ve sohta namına eşkıyalık yapanların	Adli

				Müslümanların evlerini basıp paralarını toplayarak onları kendilerine kul köle haline getirmeye çalışmışlardır. Eşkiyaya karşı direnenlerin başları kesilerek zulüm ve baskılar gittikçe artırılmıştır. Bazı eşkiyalar kaçarak izlerini kaybettirmiştir. Şehirde bulunan bazı sohtaların içinden eşkiyalıkla uğraşmamaları için kefile bağlanmışlardır. Kefilsiz olanlar ise eşkiyalığa meylederlerse il eri ve sair kişilerce yakalanması emredilmiştir.	
58	882	993. L. 8	9 Nisan 1585	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Merhum Şehzade Beyazıt'ın kızı Hatice Sultan'ın cariyesinin eşi Yusuf'un vefat etmesiyle arkasından bıraktığı yiyecek giyecek ve on iki bin paranın ziyan edilmeden ve kimsenin karışmasına fırsat vermeden yetimlerine miras olarak verilmesi istenmiştir.	Mali
58	908	993. R. 2	3 Nisan 1585	Ulak Kütahya'ya varınca Recep Çavuş'a iki kişi gönderilmesi istenmiştir.	Askeri
59	134	993. R. 6	7 Nisan 1585	Anadolu defterdarı kethüdasına gönderilen hükümde Anadolu Beylerbeyisinin vefatı üzerine Kütahya halkının ve yönetici sınıf denilen kılıç ehli berayanın düzen ve istikrarının sürekliliği için yeni Beylerbeyi gelinceye kadar muhafazanın sağlanması amacıyla müsellemlerin	Askeri

				gönderilmesi ve her türlü işten sorumlu olarak tayin edilen Anadolu defterdarı kethüdasından bizzat yönetimle ilgilenmesi istenmiştir.	
59	136	993. R. 6	7 Nisan 1585	Kütahya alaybeyine gönderilen hükümde bundan önce merhum Anadolu Beylerbeyisine hitaben, askerlerin ve serdarın Erzurum tarafına gönderilmesi istenmişti. Şimdi bu ihracın yerinde ve zamanında yapılabilmesi için saray çavuşlarından Abdülkadir Çavuş'un görevlendirilerek bir ihmalin olmaması gayesiyle emri riayet edilmesi istenmiştir.	Askeri
59	138	993. R. 6	7 Nisan 1585	Kengırı, Ankara, Bolu, Kastamonu, Sultanönü, Hüdavendigâr, Karesi, Biga ve Kütahya sancaklarına gönderilen hükümde adı geçen sancaklardan toplanması gereken hububat vergisinin acilen toplanması ve Serdar Osman Paşa'nın ordusuna yetiştirilmesi istenmiştir.	Askeri
59	188	993. R. 23	24 Nisan 1585	Kütahya, Karahisar-ı Sahip ve Ankara sancaklarına gönderilen hükümde adı geçen sancaklardan eskiden beri olageldiği üzere Serdar Osman Paşa'nın ordusuna orducu çıkarıp bunların kayıtlı bir şekilde gönderilmesi istenmiştir.	Askeri
60	44	993. L. 25	20 Ekim 1585	Kütahya kadısına gönderilen hükümde Anadolu Beylerbeyisi iken vefat eden Rıdvan Bey'in arkasından bıraktığı mirasından mehter takımlarını, kitaplarını ve camiye vakfedilmiş olan	Mali

				seccadelerin emir gereğince Muharrem adlı kişinin Kethüda Tahmas'a teslim etmesi istenilmiştir.	
60	290	993. Z. 28	21 Aralık 1585	Anadolu Beylerbeyisine, Kula, Eşme, İnegöl kadılarına gönderilen hükümde Kütahya sancağının Şeyhlü nahiyesinin Karacalar köyünden tımarlı Murat, Ahmet ve İdris, Eşme kazasına tabi Balabancı köyünden Muslihiddin'in evini basıp eşyasını ve erzakını çalıp, Ahmet, Osman, Burak ve ismini okuyamadığım iki kişinin daha evini basıp türlü işkencelerde bulunmuşlardır. Buna göre Müslümanların mallarına canlarına avrat ve evladına zarar veren bu eşkiyaların suçları sabit oluncaya dek teftiş edilmeleri ve buna göre cezalarının verilesi istenmiştir.	Adli
60	756	993. Z. 29	22 Aralık 1585	Perviz Çavuş'a ulak Kütahya'ya ulaşınca iki kişi istenmektedir.	Askeri
60	832	993. Z. 29	22 Aralık 1585	Sait Çavuş'a ulak Kütahya'ya varınca iki kişi istenmektedir.	Askeri
60	863	993. Z. 29	22 Aralık 1585	Sinan Çavuş'a ulak Kütahya, Alaiye, Hamid ve Teke'ye varınca haber etsin	Askeri
60	928	993. Z. 29	22 Aralık 1585	Ulak Çavuşzade Abdi Çavuş'a Kütahya, Saruhan, Biga ve Karesi'ye varıp gelince iki kişi istenmektedir.	Askeri
60	931	993. Z. 29	22 Aralık 1585	Ulak Çavuşzade Abdi Çavuş'a gönderilen hükümde Kütahya, Saruhan, Biga ve Karesi'ye varıp gelince iki kişi istenilmiştir.	Askeri

61	137	994. Ş. 15	1 Ağustos 1586	Karaman Beylerbeyisine ve Karaman'daki Sancak beylerine gönderilen hükümde Vezir Serdar Ferhad Paşa Erzurum'a girdiği halde Karaman Beylerbeyliğinin yazılı emirlere rağmen hala asker çıkarmayıp hububat vergisi namına hiçbir şeyi göndermemiş olması ve kadıların duruma kayıtsız kalmaları büyük bir cezayı gerektirdiğinden bu ihracı daha fazla geciktirmeden emredildiği üzere derhal vergilerin toplanması, katip, zaim ve sipahilerle birlikte yola çıkıp Erzurum'a gidilmesi istenmiştir. Eğer komutan kendileri gelmeden önce Erzurum'dan çıkarsa cezasının şiddetle verileceği bildirilmiştir.	Askeri
61	139	994. Ş. 15	1 Ağustos 1586	Anadolu'da nüzül emrolunan yerlerin kadılarına gönderilen hükümde sefer için emredilen hububat vergisinin hala gelmemiş olması işlerin sekteye uğramasına sebep olduğundan Serdar Vezir Ferhad Paşa'nın da bildirdiği üzere cezaya müstehak olacakları beyanıyla kendilerine hükümler gönderilen beylerbeyi ve sancak beylerinden yardım istenerek hububat vergisinin acilen yola çıkarılması, eğer vergi yerine ulaşmadan serdar Erzurum'dan hareket ederse özürleri kabul olunmayıp cezaya çarptırılacakları bildirilmiştir.	Askeri

61	203	994. N. 15	30 Ağustos 1586	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Kütahya, İnönü ve Sultanönü kadıları ile Ankara ili müfettişi bildiriler gönderip önceden Sultanönü menhusin (neshedilmiş hükmü kaldırılmış) nazırı olan Kasım'ın zimmetini tahsil için gönderilen saray çavuşlarından Mehmet ve Beylerbeyi adamı Ömer'le birlikte adı geçen Kasım'a borçlanan Yörük Çakırlar cemaatinden borç tahsil etmeye gitmişlerdir. Gittikleri yerde hoş karşılanmayarak yörüklerin saldırısına uğramışlar ve çavuş ile naibi atından indirip iki gün bir gece hapsedmişlerdir. Bu olay üzerine bazı yörükler yaklaşmış ve suçlarını itiraf etmişlerdir. Buna göre bütün suçluların yakalanıp kürek cezası verilmek üzere İstanbul'a gönderilmesi, suçsuz olanlara ise hiçbir şekilde suç istinad edilmeksizin adaletli davranılması istenmiştir.	Adli
62	83	995. Ca. 10	18 Nisan 1587	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kaymakam Osman'ın gönderdiği mektupta Kütahya kalesine yüz yirmi dizdar (kale muhafızı) bulunup her kale muhafızına altmışar kişinin verilmesi istenmiştir.	Askeri

62	132	995. Ca. 16	24 Nisan 1587	Kütahya kadısına ve Anadolu Beylerbeyisinin kaymakamına gönderilen hükümde adı geçen Anadolu Kazaskeri Zekeriya Efendi'nin hacdan gelirken Kütahya civarındaki haramilerin saldırısına uğradığı ve bütün eşya ile mallarının yağmaladığı bildirilmiştir. Çalınan eşyaların bazısının saray müteferrikalarından Mustafa'nın evinde saklandığı ortaya çıkarılmakla beraber Mustafa'nın ve bu suçu işleyen diğer eşkıyaların hapsedilmesi istenmiştir.	Adli
62	147	995. Ca. 16	24 Nisan 1587	Seyitgazi müfettişine ve Eskişehir kazasında ayrılan Osman Efendi'ye ve Karahisar kadısına gönderilen hükümde adı geçen Anadolu Kazaskeri Zekeriya Efendi, hac ibadeti için Mekke'den dönerken Saka denilen yere ulaştığında eşyaları ve mallarının çalındığını söylemiştir. Bu hırsızlığı yapanların Gurbetçi tayfasından olduğu ve saray müteferrikalarından Mustafa ile oğullarının da bu suça yardım ve yataklık ettiklerini bildirilip hırsızların suçları sabit olduğunda Mustafa, oğulları ve adamlarının Kütahya'da hapsedilmesi istenmiştir.	Adli
62	256	995. L. 29	2 Ekim 1587	Karesi sancabeyine ve oranın kadılarına gönderilen hükümde Karesi'de bazı eşkıya ortaya çıkıp	Adli

				müslümanlara zulüm ve baskıda bulunmuşlardır. Suçları sabit olan bu eşkıyalar firar ederek serbest köylere sığınmışlardır. Buna göre firar eden eşkıyanın vakıf ve emlak zabıtlarınca ortaya çıkarılıp yakalanması ve cezasının verilmesi istenmiştir.	
62	498	996. Ca. 23	20 Nisan 1588	Kütahya sancağındaki kadılara gönderilen hükümde Anadolu Beylerbeyisi Hasan Paşa sefere çıkmakla şehrin muhafazasının az tımarlı sipahiler tarafından sağlanması ve başlarına Rahimizade İbrahim Çavuş'un serdar tayin edilip, Kütahya'nın hem genel anlamda savunulması hem de eşkıyadan muhafaza olunması istenmiştir.	Askeri
62	627	995. S. 29	8 Şubat 1587	Kütahya ve Hamid'e Saray çavuşlarından Ali Çavuş'a iki kişi gönderilmesini istenmiştir.	Askeri
62	669	995. Ra. 28	8 Mart 1587	Emrullah Çavuş'a Kütahya ve Karahisar sancaklarını dolaşıp gelince iki kişi istenmiştir.	Askeri
62	678	995. R.16	26 Mart 1587	Kütahya, Karaman, Beyşehir ve Kastomonu'ya varıp gelince Mehmet Çavuş'a iki kişi gönderilmesi istenmiştir.	Askeri
62	715	995. Ş. 26	1 Ağustos 1587	Mehmed Çavuş'a Hamid, Teke, Karahisar-ı Sahip ve Kütahya'ya.	Askeri
62	752	996. S. 16	16 Ocak 1588	Mehmed Çavuş'a Karesi ve Hüdavendigâr ve Biga'ya varıp gelince Kütahya'ya ve Karesi'ye iki kişi gönderilmesi istenmiştir.	Askeri
63	9	995. C. 8	16 Mayıs 1587	Kütahya kadısına, Beylerbeyisine ve kaymakama gönderilen hükümde vilayet kadılarıyla	Askeri

				<p>hububat vergisinin ihracına memur olan çavuşların görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmeleri istenerek bu belgenin suretlerini her çavuşa ve her kadiya gönderip sefere katılacak olan sipahiler, zaimler tımar erbablarının serdarın yanına gitmesi için hergün şehirlerde ve pazarlarda ilan verilmesi istenmiştir. Eğer bu seferde görevli olup da göreve gitmeyenler olursa onların hakkında gelineceği buyrulmuştur.</p>	
64	110	997. R. 14	2 Mart 1589	<p>Kütahya kadısına, Karahisar müfettişine ve Şuhud kadılarına gönderilen hükümde Şuhud kazasına bağlı Mahmudlar köyünden on beş kişinin Anadolu çavuşlarından Hasan Çavuş ile davaları olmakla adı geçen Hasan Çavuş davacılarıyla Divan-ı Hümayun'da mahkeme olurken içlerinden birinin delil olarak, elimi kılıçla yaraladı dediği halde elinde herhangi bir kılıç yarası olmaması yalan beyanda bulunduğunu göstermiştir. Diğer davacıların da asılsız olma ihtimaline binaen adı geçen Hasan Çavuş'a destek olan Süleyman Çavuş'un girişimi ile olay mahalinin teftişi sonucunda ortada ne kadar yalancı şahid, kusur, kin ve gericilik varsa hepsinin meydana çıkarılıp</p>	Adli

				davalarının hak üzerine görülmesi istenmiştir.	
65	3	997. L. 29	10 Eylül 1589	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen mektupta Basra Beylerbeyisi Osman mektup gönderip Basra müteferrikalarından günlüğü altmış para olan Mustafa oğlu Abdülhalim için uygun olduğunu bildirilip üçte bir hesap üzerine yirmi bin para zeamet yazılmıştır.	Mali
65	570	998. Ra. 29	5 Şubat 1590	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Kütahya Kalesi müstahfızlarından ve Kalkan Viran nahiyesinin Ayvalı köyünde sahibi bulunan tımarın gediği boştur diye Kurt oğlu Ali tarafından alındığı bildirilip eğer sebepsiz yere alındı ise berat gereğince yazılıp gönderilmesi istenmiştir.	Mali
65	855	998. Ca. 5	13 Nisan 1587	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde ulufeye mutasarrıf iken Pojega (Sırbistan Eyaleti) sınırında yapılan savaşta yoldaşı Pojega Beyi Mustafa tarafından bildirilmekle 2/3 si olmak üzere altı bin altı yüz altmış altı para tımara ve Pojega sınırında kale tamiri hizmetinden dolayı bin beş yüz akçe terakkiye emir alan Abdullah oğlu Murat, Kütahya ve Mentеше sancaklarında feragat edilen bir tımar hissesinin verilmesi istenmiştir.	Mali

67	369	999. N. 25	17 Temmuz 1591	Anadolu Beylerbeyisine, Kütahya, Lazkiye ve Şeyhlü kadılarına gönderilen hükümde Divan-ı Hümayun katiplerinden Talikizade Mehmet Efendi ile bacanağı Süleyman arasında miras meselesinde anlaşmazlık olup her ikisi de diğerinin elinde olan hüccet ve senetlerin sahte olduğunu beyan etmekte olduklarından evrak tamamen alınıp Anadolu Kazaskeri Abdülbaki Efendi mührüyle mühürlenip gönderildiği ve orada incelenip hangisinin sahte ve hangisinin gerçek olduğu ortaya çıkarılıp miras konusunda uzlaşma sağlanması istenmiştir.	Adli
67	397	999. L. 18	9 Ağustos 1591	Çatalca kadısı olup Tırhala, Eğriboz ve İnebahtı tahririne memur olan Mevlana Muslihiddin ve Divan-ı Hümayun kâtiplerinden olup zikrolunan sancaklar tahririne kâtip olan Ali'ye gönderilen hükümde bahsi geçen sancakların tahriri emredilen icmal defterleri teslim alınıp gönderilmesi istenmiş olsa da tahrirden feragat olduğundan defterlerin İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.	İdari
67	553	1000. R. 29	13 Şubat 1592	Ulak'a gönderilen hüküm Bursa ve Kütahya'ya.	Askeri
67	790	999. Ra. 19	15 Ocak 1591	Ulak'a gönderilen hüküm Kütahya'ya ve Uşak'a Ahmed Çavuş'a ve iki adamına gönderilmiştir.	Askeri

67	847	999. B. 5	29 Nisan 1591	Ulak'a gönderilen hükümde Kütahya'ya varıp gelince, Paşa kapısında yazılmıştır.	Askeri
67	923	999. Za. 6	26 Ağustos 1591	Ulak'a gönderilen hükümde Kütahya'ya ve Menteşe'ye Ahmet Çavuş'a iki adamına gönderilmiştir.	Askeri
67	946	1000. C. 29	12 Nisan 1592	Ulak'a gönderilen hükümde Ankara, Bolu, Konya ve Kütahya'ya Mehmed ve diğer Mehmet isimli kapıcılar ve iki admlarına gönderilmiştir.	Askeri
67	954	1000. B.10	22 Nisan 1592	Ulak'a gönderilen hükümde Antalya ve Karasu'ya, Saray çavuşlarından Ahmet Çavuş'a ve iki adamına gönderilmiştir.	Askeri
68	30	999. Z. 24	13 Ekim 1591	Anadolu Beylerbeyisine, Kütahya, Uşak ve Selendi kadılarına gönderilen hükümde öğrenime hak kazanan kişiler kendilerine giyecek bir şeyler alabilmek için memleketlerinin yolunu tutmuşlardır. Yolda Selendi'ye vardıklarında kasaba halkı öğrencileri sohta eşkıyasından sanıp ellerinde silahları olmamasına rağmen onlara hunharca saldırmıştır. Selendi kasabasına bağlı Dere adlı köye vadıklarında köyün imamı ve komutanı, Selendi kasabasından Şeyh İbrahim, Kara Hamza, Sefer ve Ahmet adlı kişilerin Ahmet ve Mehmet'i öldürdüklerini ve bazı kişileri de yaraladıklarını tespit etmiştir. Kütahya kadısının isteği üzerine bildirilen bu olayın iyice	Adli

				araştırılması, haksız yere sohtaların öldürülmemesi, öldürülen kişilerin katillerinin yakalanıp hapsedilmesi ve şüpheliler arasında suçsuz olanların ise serbest bırakılmaları istenmiştir.	
68	40	999. Z. 29	18 Ekim 1591	Adı geçen Behisni kadısı olup hala Kütahya ve Karahisar-ı Sahip sancakları vakfı müfettişi Mevlana Muhyiddin'e gönderilen hükümde Anadolu Beylerbeyisi olan Mahmud, İstanbul'a mektup gönderip yukarıda bahsedilen sancaklardaki mescidler, camiler, medreseler ve sair vakfin geçen zamanla birlikte mülke çevrilmesiyle müteveli (vakıf idarecisi), cabi (vakfin vergi tahsildarı) ve sair mübaşirin teftişine kendisi müfettiş olmuştur. Saray çavuşlarından Mele oğlu Süleyman Çavuş mübaşirliğe getirilmiş ancak Süleyman Çavuş vefat edince yerine yine saray çavuşlarından Sinan Çavuş'un diğer Süleyman Çavuş yerine mübaşir tayin olunması istenmiştir.	İdari
68	74	999. Z. 29	18 Ekim 1591	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Tavşanlı nahiyesinde oturan Kara İlyas, Nebi ve Hüseyin adlı kişiler kalpazan (hilekâr) olup Müslümanlara ve sair halka zarar verdikleri bildirilmiştir. Buna göre bu kişilerin iyice araştırılıp yerleri	Adli

				tespit edildikten sonra evlerini basıp evde herhangi sahte para ve hile aleti bulunursa suçları yazılıp direkt hapsedilmesi, eğer suçsuz bulunursalarsa salıverilmeleri istenmiştir.	
69	70	1000. Ca. 1	14 Şubat 1592	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya Kalesi dizdarına gönderilen hükümde kalede görev başında bulunmayıp taşrada yatan on beş muhafıza tenbihte bulunup eğer muhafızlar bir daha söz dinlemezlerse isimleri yazılıp bildirilmesi istenmiştir.	Askeri
69	81	1000. R. 23	7 Şubat 1592	Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümde Şehzade Sultan Mehmet'in kendine ait amillerinden birkaç kişinin Kütahya Kalesi'ne hapsedildiği bildirilmekle amillerin hapisten çıkarılması istenmiştir.	Adli
69	101	1000. Ca. 29	13 Mart 1592	Anadolu Beylerbeyisine, Kütahya ve Afşar kadısına gönderilen hükümde Afşar halkından Zaim Mustafa'ya dava işlerinde zorluk çıkarıp zulüm eden Kadı Vefa ile Danişmend Abdi'nin, kasaba halkına ve köylere de zulüm ve haksızlık yaptığı gerçeğiyle mahkemeye çıkarılmaları ve grekli görülen cezanın verilmesi istenmiştir.	Adli
69	121	1001. M. 1	8 Ekim 1592	Anadolu Beylerbeyisine, Kütahya ve Karacaşehir kadılıklarına gönderilen hükümde Şeyh Beşir ve Ömer halifenin ve bazı kişilerin zikir çekerken ayaküstünde raks ediyorlarmış.	Adli

				Bu tarz hareketler kusurlu bulunarak raks ve deverandan men edilmişlerdir.	
69	512	1001. Ş. 26	28 Mayıs 1593	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Kastamonu'da defnedilen Şeyh Şaban'ın kendi yerinde ve üç halifesi dahi şeyh olup yanlarında olan fukara sofıyyun (yönünü ahirete dönmüş tasavvuf ehli olanlar) döne döne aşk ile zikir çekerlerken bu tarz bir ibadetin haram olduğu bir yolla haber salınıp bu çeşit ibadet edenlerin öldürülmesi istenmiştir. Şeyh Hacı Bayram soyundan bir kimse, emirler verilerek sofuların rencide edildiklerini şikayet edince bu çeşit ibadet edenler katlolunacaktır deyu bir emir verilmeyeceği bildirilmiştir. Bundan sonra elimde emr-i şerif vardır diye fukara sofuların rencide edilmemesi ve ellerinde böyle bir emir varsa o emrin mühürlenip İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.	Adli
69	513	1001. Ş. 26	28 Mayıs 1593	Kütahya kadısına gönderilen hükümde Anadolu Beylerbeyisi Mehmet İstanbul'a mektup gönderip İstanbul kasaplarından yardım için Kütahya halkından yüz bin para ve her sene zararlarına karşılık kırk bin para gönderilmesini istemiştir; ancak para istemeye gidildiğinde Kütahya, Bursa, Karahisar-ı Sahip ve diğer kazalarının	Mali

				ekonomik bunalım yaşadıkları, kazançlarının sadece kendi geçimlerini sağlayacak kadar olduğu tespit edilmiştir. Buna göre zor durumdaki halktan para isteyerek onları ürkütmemeleri ve rencide etmemeleri istenmiştir.	
69	514	1001. M. 6	13 Ekim 1592	Balyabadra kadısına gönderilen hükümde kasaplar kâhyası Pervane, saraya adam gönderip bundan önce kasapların zararlarını karşılamak için Bursa'dan altı yük para, Karahisar'dan ve Kütahya'dan dört yük akçe tahsil edilmiştir.(hükümün bundan sonrası yarım bırakılıp yazılmamıştır.)	Mali
70	53	1001. Ra. 16	21 Aralık 1592	Anadolu Beylerbeyine, Kütahya, Gedus ve Simav kadılarına gönderilen hükümde Gedus'a bağlı Şaphane köyünden; Mehmet, Sefer, Mehmet ve kardeşi Salih, ..., İlyas, ..., Mustafa, Cemşid, ..., Hacı Murat, Şehsuvar, Rıza, Şaban, Şefik, Demirci Hasan, ..., ..., isimli kişilerin eşkiyadan oldukları İbrahim isimli kişinin evini basıp türlü zorbalıklarda buldukları ve müslümanların evlerine dükkanlarına girip yağma yaptıkları kayıt edilmiştir. Bu eşkiyaların ele geçirip kanunlar gereğince cezasının verilmesi istenmiştir.	Adli

70	319	1001. C. 17	21 Mart 1593	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Şeyhlü kazasına bağlı Tokçababa isimli köy halkının haramilere katılıp köyü eşkiya yatağına çevirdikleri ve Hasan Derbendi denilen yerde Musa Çavuş'u katlederek memlekette asayiş bırakmayıp zulüm ve baskılarını artırdıkları bildirilerek buna göre teftişlerde bulunulup hakikatte bir eşkiyalık var mı, halka ve yolcuya bir eziyet ediliyor mu, araştırılıp cezasının verilmesi istenmiştir.	Adli
70	338	1000. Z. 29	21 Aralık 1592	Diyarbakır Beylerbeyine gönderilen hükümde Amid kadısı olup Kütahya kadılığına tayin olan Zeynelabidin Efendi'nin bu tarafa gönderilip yanına da hizmet etmesi için adamlar verilip emin ve salim gönderilmesi istenmiştir.	İdari
70	339	1000. Z. 29	21 Aralık 1592	Adı geçen Hıskeyf kadısı mevlanaya gönderilen hükümde Kütahya kadılığına tayin olunan Zeynelabidin Efendi gelinceye kadar ona niyabet (naiplik) etmesi istenmiştir.	İdari
71	52	1001. Z. 13	10 Eylül 1593	Anadolu Beylerbeyisine, Kütahya, adı geçen Atala ve Lazkiye kadısı olan Abdülkerim'e gönderilen hükümde Lazkiye'nin eski kadısı Hüseyin'in vilayet halkından bazı kişilerin paralarını ve mallarını gaspettiği, bazı Müslüman kadınlarına zulmettiği, şehre kereste getirenlerin kerestelerinin ellerinden aldığı ve	Adli

				kendisini şikâyet edenleri ise yakaladığı gibi birçok suç işleyerek halka zarar verdiği bildirilmiştir. Buna göre davalı ve davacıların duruşmaya getirilmesi, Hüseyin'in hapse atılması ve sabit olan suçluların sicile yazılıp gönderilmesi istenmiştir.	
71	60	1001. Z. 10	7 Eylül 1593	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Hamid sancağındaki eşkıyayı uzaklaştırmak için memur edilen müfrezenin başına komutan tayin edilen Nesli oğlu saray çavuşlarından Mehmet Çavuş'un, yetmiş seksen kadar eşkıyayı sekban gibi yanına alarak köy köy dolaşıp fukara halkın parasını alıp nicesinin başlarını kesip etrafa korku saldığı haber alınmıştır. Buna göre kendisinin ve arkadaşlarından; Ali, Aksak Hasan, Mustafa, Kara Hazar, Hamid, Hüseyin, Kör Hüseyin, Mehmet ve Deli Pir Ali'nin yakalanarak hapsedilmesi ve kanunlar gereğince cezalarının verilmesi istenmiştir.	Adli
71	67	1001. Z. 18	15 Eylül 1593	Anadolu Beylerbeyisine ve Kütahya kadısına gönderilen hükümde Hamit sancağındaki eşkıyayı bölgeden uzaklaştırmak için il erlerine komutan tayin edilen saray çavuşlarından Nesli oğlu Mehmet Çavuş, eski Sadrazam Siyavuş Paşa'nın	Adli

				<p>oğullarının zeametlerini almak için tayin olunan Saruhan'nın, verilen görevi yerine getirip eve dönerken yolda kendisi ve adamlarından; Deli Ali, Aksak Hasan, Mustafa, Kara Hazar, Kör Hüseyin, Mehmet, Deli Pir Ali ve Derviş Ali ile beraber evini basıp kardeşi Veli Muzzaffer'le beraber kendisini öldürüp para ve eşyalarını yağmaladıkları ve üzerlerine sabit olan adam öldürme ile yağma suçlarının yazılı olduğu sicil kaydını naibin elinden alıp yakarak bütün delilleri ortadan kaldırmaya çalıştıkları bildirilmiştir. Buna göre Mehmet Çavuş'un görevinden azledilip adamlarıyla beraber yakalanıp yargılanması ve gerekli cezanın verilmesi istenmiştir.</p>	
71	193	1002. Ra. 7	26 Kasım 1593	<p>Anadolu Beylerbeyine, Hamid Beyine, Kütahya ve Hamid kadılarına gönderilen hükümde, Eğirdir kasabasında oturan Neslioğlu şöhretini taşıyan Mehmet Çavuş, yanına yetmiş seksen kadar adam toplayıp ve kırk altı tane atıyla tozu dumana katarak ortalığı talan ettiği, nice Müslümanın canını ve malını alıp kimsede huzur bırakmadığı, kendine fahişeler tutup meydanlarda da ben serdar oldum diyerek sırtını sağlam yere dayadığı, Siyavuş Paşa'nın oğullarının tımarını almakla</p>	Adli

				<p>görevli Saruhan'nın evini, adamlarından; Deli Pir Ali, Kara Hazar, Aksak Hasan, Mustafa, Hacı, oğlu Hasan, Karamanlı Hamid, Kör Hüseyin ve Paşa Oğlu Ali ile basıp kardeşiyle kendisini öldürdüğü, işlediği suçlar ortada olmasına rağmen kendisini şikayet edenlere karşı hayli pişkince hakaret ve tehditler savurarak eşkiyalıkta direnç gösterdiği kayıt edilmiştir. Buna göre olayların yalancı şahitlere fırsat vermeden iyice araştırılıp Mehmet Çavuş ve adamlarının cezasının verilmesi istenmiştir.</p>	
--	--	--	--	--	--

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Ayşe Çinkılıç

Doğum Yılı ve Yeri: 1986 Tokat

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü 2011,

Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü Çift Anadal Programı 2011,

Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon 2011.

Yüksek Lisans Öğrenimi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı

Yabancı Dil: İngilizce, Farsça